દશવૈકાલિક સૂત્ર

પ્રથમ અધ્યયન–પ્રથમ વિભાગ

મૂળ સૂત્ર નિર્યુક્તિ ભાષ્ય
તથા ટીકાનું ભાષાંતર

પ્રકાશક—છોટાલાલ નાથાલાલ
(કઠોર)

(બીજી આવૃત્તિ)

(આની પ્રથમ આવૃત્તિ શ્રી મોહનલાલજી જૈન શ્વે-જ્ઞાન ભંડાર તરફથી બહાર પડી હતી)

મૂલ્ય ૦–૧૨–૦)   (દશ નકલ પાંચ રૂપિયા

સને ૧૯૩૦ સં. ૧૯૮૭

ઓછી પ્રતિના ગ્રાહકો તથા ઓછી છપાવતાં ખર્ચ વધારે આવવાથી મૂલ્ય વધારે છે છતા કોઈ પણ ધર્માત્મા શ્રાવક સો પચાસ લઈને સાધુ સાધ્વી જ્ઞાનભંડારોને ભેટ આપશે તો સો કોપીના ફક્ત પાત્રીસ રૂ ૩૫) લેવામાં આવશે.

પ્રકાશક. છોટાલાલ નાથાલાલ કઠોર.
(મુ. સાયણ)

"ગાંડીવ" પ્રેસ, કેળાપીઠ, સુરતમાં ઇશ્વરલાલ મૂળચંદ વીમાવાળાએ છાપ્યું અને છોટાલાલ નાથાલાલે મુ. "કઠોર" (સાયણ)થી પ્રગટ કર્યું

મોક્ષ આરાધક સાધુઓ માટે જિનેશ્વર દેવે સમવસરણમાં બિરાજીને સાધુઓના આચારોને બનાવનાર 'આચારાંગસૂત્ર' પ્રથમ કહ્યું તેનું પ્રથમ અધ્યયન શસ્ત્ર પરિજ્ઞા એ છે તે છકાયના જીવો જેનાથી હણાય છે તે ન હણાય માટે જીવોનું તથા તેમની રક્ષાનું સ્વરૂપ બતાવનાર અધ્યયન શીખ્યા સમજ્યા અને પરિણમ્યા પછી નવા દીક્ષિતને ઉપસ્થાપના વડી દીક્ષા અપાતી, શય્યંભવ સૂરિએ દશવૈકાલિક સૂત્ર મનક કુમારનું અલ્પ આયુષ્ય જાણી તેના માટે ઉદ્ધર્યું, તેથી સંઘે પ્રસન્ન થઈને ભવિષ્યના અલ્પબુદ્ધિવાળા માટે સદા ઉપકારક જાણી તે કાયમ રાખવા સૂરિવર્યને પ્રાર્થના કરી, તે દિવસથી છ જીવણિયા એટલે ચોથા અધ્યયનમાં છ જીવનિકાયનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી બતાવ્યું છે, તે ભણ્યા પછી પરિણમેલું જાણ્યા પછી વડી દીક્ષા આપવાનો હાલ રીવાજ છે

આ સૂત્રમાં પાંચસો ગાથાઓ છે, તેના ઉપર ભદ્રબાહુ-સ્વામીએ નિર્યુક્તિ સૂત્રોનું રહસ્ય સમજવા માટે બનાવી, તેમાં જ્યાં જરૂર પડી ત્યાં પૂર્વાચાર્યે ભાષ્યની ગાથાઓ લખી, તેના ઉપરે હરિભદ્રસૂરિમહારાજની બનાવેલી ટીકા કઠણ છે, તે ખાસ ઉપયોગી જાણીને તેનું ભાષાંતર ભવ્ય જીવોને માટે ગુજરાતીમાં ૧૯૭૬માં કર્યું, તે પૈસા ભણનારાઓને આપી દઈ વહેંચવાથી ફરીથી ૧૯૮૭માં આ બીજી આવૃત્તિ કાઢવી પડી છે

સૂત્રોના પઠન પાઠન માટે મૂળ સૂત્રોમાં સ્થાનકવાસી જૈનો કંઈ કરીને લાભ લે છે મૂર્તિપૂજકોમાં વ્યાકરણ કાવ્યમાં વિશેષ

લક્ષ આપીને સાધુઓ ટીકા વાચે છે, તે બન્નેને મદદરૂપ આ ભાષાંતર થશે તેવી ઉમેદ છે

પણ દશવૈકાલિક પહેલા આવશ્યક સૂત્ર કે પ્રતિક્રમણ શીખવાય છે, તેની નિર્યુક્તિ ઉપર એજ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજની ટીકા છે, તેના પ્રથમ ભાગનુ ભાષાતર તૈયાર છે, પરન્તુ વાચકોના અભાવથી જોઇએ તેવો લાભ ન લેવાયાથી પાછળથી આગળ છપાવવુ બંધ રાખેલ છે

મૂળ સૂત્ર વાચનારા તથા તેટલોજ અર્થ સમજનારાને ટીકાનુ ભાષાતર ઓછુ ઉપયોગી છે, અને ટીકા વાચનારા પડિત પાસે સસ્કૃત વાચી લે એટલે તેમને પણ ઓછી જરૂર રહે છે, એટલે ભડારોમા ભરી મુકવા માફક આ ભાષાતરો થાય છે, છતા થોડા પણ વાચનાર મોક્ષ માટે જો કથાઓ વાચવાને બદલે થોડો થોડો રસ પણ એમા લેશે તો ભાષાતર કરનાર અને પૈસા ખરચનાર પુણ્યાત્માને પુણ્ય બધાશે

જૈનતત્વમા ચાર અનુયોગદ્વાર છે તે અનુક્રમે ઉપક્રમ નિક્ષેપ અનુગમ અને નય છે, સાભળનારનુ લક્ષ ખેચવુ અને સરળ રીતે ટુકામા સમજાવવુ તે ઉપક્રમ છે, પછી વિષયને સમજાવવા ચાર-છ-કે વધારે ભેદો પાડી (૨) નિક્ષેપો બનાવવો જેમકે મૂર્તિ ચિત્ર એ સ્થાપના નિક્ષેપો છે, (૩) અનુગમ એ કહેવાના વિષયનો ખુલાસો છે, દૃષ્ટાન્ત તરીકે અહીં ચારિત્ર ધર્મ પહેના અધ્યયનમા અહિંસા સયમ અને તપરૂપે બનાવ્યો છે લૌકિક એટલે એટલે આ લોકમા ધર્મ નામે જેટલા ભેદો છે, તે તથા લોકોત્તર એટલે પર લોક સબધી સુખ અથવા મુક્તિ આપનારા

જે કર્ત્તવ્ય (ક્રિયા) છે તે બતાવેલ છે (૪) નયના સાત ભેદ છતા અહીં જ્ઞાનનય એટલે બોધ સમજણ વિચારણા અનુભવ ને પ્રધાન માનનારાનો અભિપ્રાય છે, અને ક્રિયા નય તે પ્રતિક્રમણ પડિલેહણા વિહાર પંચસમિતિ ત્રણ ગુપ્તિપાલન અને ખાલા ચાર તેની પુષ્ટિ છે આ બંને નયનું સ્વરૂપ બતાવી શિષ્યોને ગુરૂવર્ય સમજાવે છે કે યોગ્યતા પ્રમાણે બંને નય માનવા, જ્ઞાન ક્રિયા મ્યા મોક્ષ એ સિદ્ધ કરે છે ધનપતિસિંહજી બાબુનો ભીમસિહ માણેકનો ચોપડો તથા આગમોદય સમિતિ એ બન્નેમા દશવૈકાલિક સટીક છપાયેલ છે સમિતિમા દીપિકા નથી લીધી, છતા પં રિદ્ધિ મુનિજીના ઉપદેશથી દીપિકા છપાયેલ છે, પ્રથમ મૂળ સૂત્ર તથા દીપિકા વાચવી, અથવા પાયચંદગચ્છવાળે તથા સ્થાનકવાસીડાક્ટરે જે મૂળ સૂત્ર તથા અર્થ છપાવેલ છે તે વાચ્યા પછી આ ટીકાનું ભાષાંતર વાચશે તો ઠીક રહેશે મૂળ પાચ ગાથાઓ છે જેના ઉપર ૧૫૨ ગાથા જેટલી નિર્યુક્તિ છે, ભાષ્યની ગાથા જુજ છે, ટીકામા ન્યાયની રીતિએ ચર્ચા કરી છે, એટલે વાચનારાને કઠણ લાગે છે, તેથી ઘણા વાચકો પ્રથમ અધ્યયનની ટીકા છોડી દે છે, તે બધુઓ આ ભાષાંતર વાચીને તેનો લાભ લેશે, ન સમજાય ત્યા ગીતાર્થની મદદ લેશે

તા ૧૨-૧૨-૩૦
વડોદરા.
મામાની પોળ

મુનિમાણેક

ધર્મપ્રેમી–મેતાજસકરણભાઈનો પરિચય–

સ. ૧૯૮૫ના ફાગણ સુ ૧૩ અમારા બાળ વયના મિત્ર મેતાજસકરણ મયાચંદ, જેઓ ઝવેરાતના દલાલ હતા તેઓ મરણ પામ્યા છે, તેમનું ટુંક જીવન વ્યવહાર સૂત્રના ત્રીજા ઉદ્દેશામા આવેલ છે, તેમના ધાર્મિક જીવનથી ગુજરાતી ભણેલા વંચિત ન રહે માટે અહીં થોડું લખીએ છીએ

મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી મુંબાઈમા ઝવેરાતની દલાલીમા દાખલ થયા અને પોતાના બુદ્ધિબળથી સાદુ જીવન ગુજારી પોતાના કુટુંબને સુખી કર્યું અને પારીસ જઈ ત્યા પણ સાદુ જીવન રાખી ત્યા જે જે ઉત્તમ વાતો દેખવામા આવી, તે પાલનપુરમા દાખલ કરવા પ્રયત્ન કર્યો, અને તેમા જાહેર સુવાવડ ખાનાની યોજના શ્રીમાન્ મહેતા પીતામ્બરભાઈ હાથીભાઈ (માજી કારભારી)એ પાર ઉતારી, જેનો લાભ તમામ કોમો હાલ લે છે, તથા જૈનોમા પડેલા સગપણોના ટંટાનો નિકાલ લાવવા તેમણે પુષ્કળ પ્રયત્ન કર્યો, એટલુ જ નહિ, પણ અંતિમ અવસ્થામા ધર્મ સાંભળવા માટે ૧૯૮૪ના ચોમાસા માટે ખાસ પાલનપુરની પ્રાર્થના કરી, પરંતુ વ્યવહાર સૂત્રના કાર્યમા અમદાવાદમાં વિલંબ થવાથી પાલનપુર ચોમાસુ ન થયુ, ફરી પાલનપુર જતા મહા સુદ ૧૩ તેજ પ્રાર્થના કરી પણ અમારે આબુ દર્શનાર્થે જવાનુ હોવાથી ત્યા ગયા પાછળથી તેમનો સ્વર્ગવાસ ફાગણ સુદ ૧૩ થયો, આવા એક ધર્માત્મા શ્રમણોપાસકનો વિરહ દરેકને ખેદ ઉપજાવે તેમા નવાઈ નથી પરંતુ તેમના

ધર્માત્મા પત્ની તથા ભત્રિજા વછરાજ તથા મણિલાલ, તેમના પુત્ર રતિલાલ ભવિષ્યમા તેજ ધર્મ પ્રણાલિ ચાલુ રાખશે, તેટલો સંતોષ છે

આ સૂત્ર છપાવવાના ત્રીસ રૂપિયા તેમની તરફથી મદદ મળી છે સો રૂપિયા જૈન આશ્રમના પુસ્તક ખાતામાથી લીધા છે બાકીના પ્રકાશકના છે

જૈન આશ્રમ (અમદાવાદ)

જૈનોમા પ્રથમ ધનાઢ્ય વર્ગ વિશેષ હતો, અને દરેક વાતે વાત્સલ્ય ભાવ હોવાથી મનુષ્ય દયાની ખપ નહોતી, પણ ધન ઓછુ થયુ, વાત્સલ્યતા પણ વિસરાઈ, તેથી ક્રિશ્ચિયનો મુસલમાનો આર્ય સમાજીઓમાં મનુષ્ય દયા વિશેષ પ્રસરી પણ જૈનીઓ આ દિશામા પાછળ પડયા, અમદાવાદમા ૧૯૮૪ ના આસો માસમા પાલનપુરના ગાંધી મણિલાલ તરભોવનદાસનુ ઇસ્પિતાલમા જૈનોના આશ્રય માટે મકાન મળવાના અભાવે એવી અધમ દશામા મરણ થયુ છે કે તે લખતા કપારી છુટે છે તેથી અમદાવાદમા ૧૯૮૪ના આસો સુદ ૫ પ્રથમ મિટીંગ કરી સનાહ લેઈ સ ૧૯૮૪ ના આસો ૧૦ મે સ્થાપના કરી, પણ હજુ જૈનોને સપ્રદાય ભેદનો કાળો નાગ આડો આવતો હોવાથી તથા દેશકાળ ખરાબ હોવાથી જોઇએ તેવી લોકોએ દરકાર કરી નથી તેમ આત્મભોગ આપનાર વિશ્વાસુ ગૃહસ્થ કાર્ય વાહકતા અભાવે જોઇએ તેવુ કાર્ય થઈ શકયુ નથી, છતા હૃદયમા તેજ ભાવના છે, ખરાડી પાલનપુર અમદાવાદ અને સુરત જે રકમ આવે તેના પ્રમાણમા મદદ થાય છે, પૈસા આપનારાઓ મળે છે છતા આત્મભોગ આપનારના અભાવે સુરતમા જૈન હાઇસ્કુલમા બે લાખ રૂપિયા ઉપરાત ખરચાયા છતા વહિવટ અજૈનોને સોંપવો પડયો છે, જેમણે આત્મભોગ આપવો હોય તેમણે મને મળવુ-અહીં આ પુસ્તકમાં બધી વિગત આપવાનુ પ્રયોજન નથી,

મુનિ માણેક-

દશવૈકાલિક ૧લા અધ્યયનની અનુક્રમણિકા–

પૃ. વિષય–

જૈન આશ્રમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જૈનોને આશ્રય આપવાનો
છતા સુરત નાનપુરાનુ પ્રાચીન દેરાસર કાર્યવાહકોએ વેચ
કાઢ્યાથી તેમા રૂ ૬૧) ખર્ચ કરી તે દેરાસરને વેચાતું અ
કાઢ્યુ છે તે માટે દેરાસરના પ્રેમીબધુઓ તરફથી તેમા રૂ ૩
મળ્યા છે હવે માત્ર રૂ ૨૫) ખુટે છે, તે જૈન આશ્રમ
તાકીદે બીજાએ પુરા કરવા જોઇએ

વડોદરાના એક પ્રેમીએ રૂ ૨૫) પોતાની પુત્ર વધુન
પુણ્ય માટે આપ્યા છે, તેમ દરેકે પોતાના શહેર કે ગામમાં જૈ
આશ્રમની શાખા કાઢી જૈનોને મદદ આપવી જોઇએ

તે સબધી—

જૈન આશ્રમ અમદાવાદ લુણસાવાડામા તેના ખજાનચી
સાકરચદ ફકીરચદને લખવુ

ગાંડીવનાં પુસ્તકો

મોતીના દાણાનુ એક ચિત્ર

નવાં યુગનાં રમકડાં

સેટ ૧ લો

૧	ટૉલ્સ્ટૉયની ત્રણ વાતો	૦–૫–૦
૨	બકુલ	૦–૬–૦
૩	બિરબલનો બંધુ	૦–૮–૦
૪	મૂરખરાજ (ટૉલ્સ્ટૉય)	૦–૮–૦
૫	નીલમ	૦–૬–૦
૬	ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦–૪–૦
૭	બાળવિહાર (૧)	૦ ૧૨ ૦
૮	જયમજરેશ	૦–૬–૦
૯	વાઘોનું વન	૦–૪–૦
૧૦	જાદુઈ હાર	૦–૪–૦
૧૧	અરફીપુરી	૦–૪–૦
૧૨	શીનાકુમારી	૦–૪–૦
૧૩	તોફાની ટીપુડો	૦–૬–૦
૧૪	મધુબાર	૦–૩–૦
૧૫	ધૂપસળી	૦–૪–૦
૧૬	બાળવિહાર (૨)	૦–૬–૦
૧૭	મોતીના દાણા	૦–૫–૦
૧૮	એક હતો હતરો—	૦–૪–૦
૧૯	કેરીના બચ્ચાં	૦–૩–૦
૨૦	નવનીત	૦–૩–૦
૨૧	મેઘધનુષ	૦–૪–૦
૨૨	મિયાઉં	૦–૧–૦
૨૩	હાથી ધમધમ ચાલે	૦–૧–૦
૨૪	બાળડાયરી	૦–૩–૦
૨૫	ચોપગાંની ચતુરાઇ	૦–૪–૦
૨૬	ગધેડાનું રાજ	૦ ૧–૦
૨૭	રમકડાંની દુકાન	૦–૧–૦
૨૮	જાદુઇ જમરૂખ	૦–૧–૦
૨૯	મકનો મસ્તાનો	૦–૧–૬
૩૦	બંગાળી બિરબલ	૦–૬–૦

પોસ્ટેજ રૂા. ૧। સ્ટેશનવાળા માગે રેલ્વે પાર્સલ સસ્તું પડે

સેટ બીજો

૧	બુલબુલામણિ	૦)–
૨	સવાકાની આપવીતી	૦)–
૩	ભોગી ભોળી વાતો	૦।
૪	સિપાઈદાદા	૦)=।।
૫	મધપૂડો	૦।।।
૬	ફોસલાકાકા	૦।–
૭	સબરસ	૦)≡
૮	ક્રાંતિ સ્તંભ	૦।
૯	રિદ્ધિ સિદ્ધિ	૦।

નવી ચોપડીઓ તૈયાર થાય છે

મોટા બાળકો–કુમારો માટે

બલિદાન	૦।–
ધબાડનો ભેદ	૩।।
પારસમણિ	૨)
ગીતાંજલિ	૧।
પાંડવગુપ્તનિવાસ	૦।।।
ખાંયણાં	૦।–
નીતિધર્મ	૦।।

ગાંડીવ

ગાંડીવ સાહિત્ય વાટિકા

૧	ઓગણયુગનુ બંગાળા (૧-૨)	૨॥
૨	હાય આસામ!	૧)
૩	કલકત્તાનો કારાયુગ	૧।
૪	પંજાબનુ પ્રચંડ કાવતરૂ	૧॥
૫	નિહિલિસ્ટોના પંજામા	૦॥।
૬	કાળુ ગુલાબ	૧॥
૭	પ્રાસાદનો ભેદ	૩॥
૮	આનંદમઠ	૧॥
૯	અમૃતનો પ્યાલો	૦॥=
૧૦	નામ વિનાની નવલકથા	૨)
૧૧	કરણઘેલાનુ કળાવિધાન	૦।
૧૨	પાંડવગુપ્તનિવાસ	૦॥।
૧૩	ગાંધીજીનો જેલનો અનુભવ	૦॥
૧૪	નીતિ ધર્મ	૦॥
૧૫	રાષ્ટ્રીય ગરબાવળિ	૦।
૧૬	ખાયણાં	૦।–
૧૭	ગીતાંજલિ	૧।
૧૮	પારસમણિની શોધમા	૨)
૧૯	બલિદાન	૦।–
૨૦	દેવી ચૌધરાણી	૧॥
૨૧	બંગાળાનો બળવો	૧॥

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત.

ॐ श्रीवीतरागाय नमः ।

दशवैकालिक भाषांतर.

(શ્રી ભદ્રબાહુ કૃત નિર્યુક્તિ સાથે શ્રી સયમભ્વ સૂરિ મહારાજે ઉદ્ધાર કરેલુ અને હરિભદ્ર સૂરિ મહારાજે મોટી ટીકા કરેલુ દશ વૈકાલિક સુત્ર નિર્યુક્તિની ટીકાનુ ભાષાતર.)

जयति विजितान्यतेजा सुरासुराधीश सेवित श्रीमान् ।
विमलस्त्रास विरहितस्त्रिलोक चिन्तामणि वीरः ।१।

અન્ય તેજોને હતનાર, સુર અને અસુરના ઇંદ્રોથી સેવાયના, નિર્મલ, ત્રાસથી રહિત, ત્રણ લોકને વિષે ચિતામણિરત્ન સમાન, શ્રીમાન વીરપ્રભુ જયવતા વર્તે છે

અહિ અર્થથી તીર્થંકરના કહેલા અને સુત્રથી ગણધર ભગવાનના રચેલા (વિષયો) નો ઉદ્ધાર કરીને શરીર, મન વિગેરેના કરેલાં દુખોની પરપરાના વિનાશ હેતુરૂપ દશવૈકાલિક નામના સુત્રમા અતિ સુક્ષ્મ મહાન્ અર્થ રહેલો છે તેની વ્યાખ્યા કરાય છે

તેમા ચાલુ વિષય પ્રકટ કરવાની ઇચ્છાથી ઇષ્ટ દેવને નમસ્કાર રૂપ દ્વાર વડે સર્વ વિઘ્ન વિનાયક નાશ માટે શકિતમાન

એવી પરમ મગળ ગથા। રૂપ આ પ્રતિજ્ઞાની ગાથાને નિર્યુક્તિ-કાર ભગવત કહે છે

सिद्धिगइ मुवगयाण कम्मविसुद्धाण सव्वसिद्धाण।
नमिऊण दसकालिय णिज्जुत्ति , वित्तइस्सामि ।१।

નિર્યુક્તિની ગાથાનો અર્થ — જેમને સિદ્ધ ગતિ પ્રાપ્ત થયેલ એવા કર્મ વિશુદ્ધ સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી દશવૈકાલિકની નિર્યુક્તિ હુ કરું છુ

ટીકાનો અર્થ — સિદ્ધ ગતિ પામેલાને નમસ્કાર કરીને દશ-વૈકાલિકની નિર્યુક્તિ હુ કરીશ એ ક્રિયા છે ક્રિયા એટલે કરવાનુ, તત્ર-તેમા સિદ્ધિ પામે છે એટલે સપૂર્ણ અર્થ પ્રાપ્ત કરેલા જેમા થાય છે તે સિદ્ધિ તે સિદ્ધિ લોકના અગ્ર સ્થાનનુ રૂપ છે કહ્યુ છે કે 'અહિ શરીરને ત્યાગીને ત્યા જઈ સિદ્ધ થાય છે જવાય તે ગતિ, કર્મનુ સાધન તે સિદ્ધિજ છે જવાય તેથી ગતિ એટલે સિદ્ધ ગતિ, ત્યા પહોચેલા છે તેમને સકળ લોકના છેડાના ભાગે પ્રાપ્ત થયેલા જાણવા આમા પ્રાકૃત ભાષાને લઇને ચોથીના અર્થમા છઠ્ઠીનો ઉપયોગ થયો છે કહ્યુ છે કે છઠ્ઠી વિભક્તિમા ચોથી વપરાય એટલે સસ્કૃતમા ચોથીનો પ્રયોગ થાય ત્યા માગધીમા છઠ્ઠી વિભક્તિનો ઉપયોગ કરવો (જેને નમસ્કાર કરવો હોય તેને માટે સસ્કૃતમા ચોથી અને માગધીમા છઠ્ઠી વપરાય છે) તેમા એકેન્દ્રિય વિગેરે કર્મ સહિત જીવો પણ રહેલા છે તેથી સિદ્ધના જીવો પણ તેવા રૂપ વાળા ગણાઈ જાય માટે વિશેષણ મૂક્યુ છે કે કર્મથી વિશુદ્ધ (સિદ્ધના જેવુ) કરાય તે કર્મ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મ અતરાય કર્મ સુધી છે

તેનાથી વિશુદ્દ-રહિત તે કર્મ વિશુદ્દ કર્મ વિશુધ્ધ એ તે કર્મ કલકથી મૂકાયેલા તે કર્મ વિશુધ્ધ જીવો સિધ્ધના છે,

વાદી કહે છે 'જો એમ હોય તો સિધ્ધિ ગતિને પામેલા એમ ન બોલો, એમાં વ્યભિચારનો દોષ લાગતો નથી, કારણકે કર્મથી વિશુધ્ધ જીવો સિધ્ધિ ગતિમાજ પહોચે છે' આચાર્ય કહે છે, એમ ન બોલો ગમે તે ક્ષેત્રના વિભાગમાં રહેલા સિધ્ધ જીવોને માનનાર દુનયના વાદને દુર કરવા માટે આ વિશેષણની જરૂર છે કેટલાક એવુ માને છે કે રાગાદિક વાસનાથી રહિત જેઓનુ ચિત્ત નિરામય (વિકલ્પ રહિત) છે તેઓ હમેશા મુકરર સ્થાન સિવાય ગમે ત્યા રહેતા હોવા છતા સિધ્ધ કહેવાય છે તેમના મતનું ખડન કરવા માટે આ વિશેષણ સાર્થક છે એટલુજ કહેવુ બસ છે

તીર્થ સિધ્ધ અતીર્થ સિધ્ધ વિગેરે સિધ્ધના ભેદો અનેક પ્રકારના છે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે 'તીર્થ સિધ્ધ, અતીર્થ સિધ્ધ, તીર્થ કર સિધ્ધ, અતીર્થ કર સિધ્ધ, સ્વય બુધ્ધ સિધ્ધ, પ્રત્યેક બુધ્ધ સિધ્ધ બુધ્ધ બોધિત સિધ્ધ, સ્ત્રીલિગ સિધ્ધ, પુરૂષલિગ સિધ્ધ, નપુસક લિગ સિધ્ધ, સ્વલિગ (સાધુ લિગ) સિધ્ધ, અન્ય દર્શન (બાવા વૈરાગી વિગેરે) લિગ સિધ્ધ, ગૃહસ્થ સિધ્ધ, એક સમયમા એક સિધ્ધ થયેલા અને એક સમયમા અનેક સિધ્ધ થયેલા એવા સિધ્ધોના પદર ભે છે તે દર્શાવવા માટે સર્વ સિધ્ધોને નમસ્કાર એવુ વિશેષણ મૂક્યુ છે સર્વ અને સિધ્ધોનો સમાવેશ-(સમાસ) કર્યો છે

વળી સિધ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા એના વડે સર્વ પ્રકારે

સર્વ સ્થાનમા રહેલો આત્મા સિદ્ધ છે એવો પક્ષ સ્વીકારનાર જે દુર દુર્નયવાદી છે તેનુ ખડન કરવા માટે તે વિશેષણ વાપરેલુ છે તે વાદીએ કહે છે કે ગુણ સર્વથી જોડા જોડ જ્ઞાનથી જેમને ક્રિયા અને પ્રકૃતિ નિવૃત થયેલ છે એવા મુક્ત જીવો ખપી જ યાએ આકાશની માફક (વ્યાપ્ત નહીને) તાપથી વર્જીત રહેલા છે તેમનું ખડન કરવા માટે બધા આત્માવડે સિધ્ધગતિ ગમનનો અભાવ થાય છે (આથી એમ સમજવુ કે જૈન ધર્મની માન્યતા છે કે જે સિધ્ધો હોય તે લોકાગ્રમાજ રહે એટલે કે જે મોક્ષમા જાય તે લોકાગ્રમાજ રહે, અન્ય મતાવલબીએ તેવુ માનતા નથી)

કર્મથી વિશુધ્ધ તેમને નમસ્કાર આ વિશેષણ વડે જેએ સકર્મક (કર્મવાળા) અણિમાદિ વિચિત્ર ઐશ્વર્યવાળાને સિધ્ધ માને છે તેમનુ ખડન કરવા માટે આ વિશેષણ છે અન્ય દર્શનીએ એવુ માને છે કે અણિમાદિ આઠ પ્રકારના ઐશ્વર્યને પ્રાપ્ત કરીને તે પુણ્યવત જીવો સવ ભાવને જાણતા હોઇને મહાન્ દુખના ભડાર તરીને આનદ પામે છે એમનુ ખડન કરવા માટે જૈન શાસ્ત્રમા કર્મ રહિત સિધ્ધ જીવો છે (તે મતવાળાએ મોક્ષના જીવોની ઓળખાણ કરવાને બદલે તપથી દેવયોનિ પ્રાપ્ત થયેલા દેવ કે વિદ્યાધરને ઇશ્વર તરીકે માનતા જણાય છે) જો કર્મના સયોગથી મુક્તિ મનાયતો તેઓને અણિમાદિ રિદ્ધિ ઓની વાચ્છા હોવાથી તેઓ નામનાજ સિધ્ધ ગણાય અને તે (મુમુક્ષુઓને) ન ઇચ્છવા લાયક છે સર્વ સિધ્ધોને એ વિશેષણથી સિધ્ધના પદર ભેદ બતાવીને જેઓ સર્વથા અદ્વૈત પક્ષ

સિધ કરે છે તેઓનુ ખડન થાય છે તેઓ એમ માને છે કે જેમ ચદ્ર એકલો બધા પાણીના સ્થાનોમા દેખાય છે તેમજ એકજ ભૂતાત્મા તે દરેક ભૂતમા રહેલો છે એક પ્રકારે અને અનેક પ્રકારે આનુ ખડન સર્વ શબ્દથી થાય છે જો એકજ ભૂત હોય તો પછી એક મોક્ષમા ગયો એટલે મોક્ષપ્રવાહ બધ થયો અને બીજા જીવોનો મોક્ષ થવાનો અભાવ થાય (આટલા માટે જૈન ધર્મવાળા એક ભૂતાત્મા ન માનતા સર્વ આત્મા જૂદા માનીને જે જે મોક્ષમા જાય અને ગયેલા છે તે બધાને નમસ્કાર કરે છે)

,નમીને' એ વડે સમાનકતાઓનો પૂર્વકાળમા 'ક્ત્વા' પ્રત્યય વડે નિત્ય અનિત્ય એવા બે એકાત વાદ માનનારાઓનુ દૂષણ બતાવે છે કે નિત્ય એકાત માનનારાઓને સબધક કૃદત લાગે નહિ એકાત નિત્યવાદી જે નાશ ન થાય ઉત્પન્ન ન થાય નિશ્ચલ રહે તે નિત્ય હવે જો બદલાય નહિ તો સબધક કૃદત ન આવે પૂર્વમાથી પછીનામા કઈ કે કાર્ય કરવો હોય ત્યારેજ સબધક કૃદત આવે છે

આવીજ રીતે સબધક કૃદતથી ક્ષણિક વાદીઓનું ખંડન થાય છે તેઓ એવુ માને છે કે પૂર્વ અને પછી બે કાળમા એક દ્રવ્ય ન રહે પૂર્વનુ પણ જૂદુ એમ માનવાથી પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સબધ તૂટી જતા બે ક્રિયાઓ એક કાર્યને લાગુ ન પડે નમન ક્રિયા યોગમા ચોથી વિભક્તિ થાય છે અહિ અધિકારવાળી ગાથાના સૂત્રની બીજી રીતે ઉત્પત્તિ ન થાય, વળી ભદ્રબાહુ સ્વામિ જેવા આપ્ત પુરૂષ નિર્યુક્તિકાર છે (માટે તેમનું

વચન તેઓ ચૌદ પૂર્વી હોઇને આપણને પ્રમાણભૂત છે) વળી 'બાપને', જન્મ આપનારને, હુ નિન્તર નમુ છુ એવા વિચિત્ર પ્રયોગ જોવામા આવે છે તો 'સર્વ સિદ્ધોને' એ કર્મના સબધે છઠ્ઠી જાણવી

હવે સર્વ સિધ્ધોને નમસ્કાર કરીને શુ કરવાનુ છે તે કહે છે દશવૈકાલિકની નિર્યુક્તિ હુ કહીશ કાળમા જે ઉત્પન્ન થાય તે કાલિક અહિઆ પ્રમાણ કાળને ઉપયોગમા લેવો એ કહેવાનો ભાવ છે દશ અધ્યયનના ભેદ રૂપ હોવાથી દશ પ્રકારનુ કાલિક છે તેમા પ્રકાર શબ્દનો લોપ થવાથી દશ કાલિક જાણવુ 'વૈ' શબ્દનો અર્થ આગળ અમે કહીશુ

નિર્યુક્તિ એટલે શુ ? નિર્યુક્તજ, સૂત્ર અને અર્થોની યુક્તિ એટલે પરિપાટી (અનુક્રમે જોડવુ) તે નિર્યુક્તિ યુક્તિ આમા યુક્તિ શબ્દનો લોપ થવાથી નિર્યુક્ત શબ્દ બન્યો તે છૂટી (જૂદી બાબતોની યોજના ખુલાસાથી કહીશુ) (૧લી ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત)

શાસ્ત્રો આદિ, મધ્ય અને અતમા વિધિ પૂર્વક મગળનો પરિગ્રહ કરીને (શાસ્ત્રો) કરવા

ટીકા —આદિ, મધ્ય અને અતમા મગળને ગ્રહણ કરીને વિધિ યુક્ત રીતિએ શાસ્ત્ર કરવા શા માટે તે મગળની કલ્પના કરવી ? વાદી અથવા ન સમજતા શિષ્યનો આચાર્ય ઉત્તર આપે છે પહેલુ મગળ બધા વિઘ્નો દુર કરવા વડે ઇચ્છિત શાસ્ત્ર, અને તેના અર્થનો પાર પહોચાય (સુખેથી ભણાય) તે માટે છે ભણેલુ સૂત્ર તથા અર્થ આત્મામા સ્થિર રહે (ભૂલી

ન જવાય) તે માટે મધ્ય મગળ જાણવુ વળી તેજ સૂત્ર અને અર્થ શિષ્ય પરપરામા નાશ થયા વિના ચાલ્યુ આવે માટે છેવટનુ મગળ જાણવુ

શકા ને સમાધાન—

વાદીની શકા અને આચાર્યનુ સમાધાન અત્રે બતાવવુ જોઇએ પણ તે વિશેષ આવશ્યક નામના મહાન્ સૂત્રથી જાણી લેવુ અહિઆ સામાન્યથી આખુ શાસ્ત્ર મગળરૂપ છે કારણ કે નિર્જરાનો વિષય હોવાથી તપ કરવાની માફક, આ હેતુ અસિદ્ધ નથી આતુ કારણ એ કે વચન વિજ્ઞાન રૂપ આ શાસ્ત્ર છે અને જ્ઞાનની નિર્જરા રૂપ સાર્થકતા સ્વીકારેલી છે આટના માટે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે નારકીમા ઘણા કરોડો વર્ષે જે કર્મ ખપે છે તે કર્મ ત્રણ ગુપ્તિવાળો જ્ઞાની રૂપ એક શ્વાસોશ્વાસ સમા ખપાવે છે વિગેરે 'અહિ પહેલુ મગળ' દ્રુમ પુષ્પિકા અધ્યયન વિગેરે છે ધર્મની પ્રશસા સ્વીકારવાના હેતુથી તે મગળ સ્વરૂપ છે મધ્ય મગળમા ધમાર્થ કામ અધ્યયન વિગેરે છે અને તેમા આચાર કથા વિગેરે વિસ્તારથી કહેવાયલા હોઇને મગળ સ્વરૂપજ છે છેલ્લુ મગળ ભિક્ષુ અધ્યયન વિગેરે જાણવુ કારણકે તેમા ભિક્ષુના ગુણો વિગેરેનુ અનત્બન છે આ પ્રમાણે અધ્યયનના વિભાગથી ત્રણે મગળનો વિભાગ બતાવ્યો હવે સૂત્ર વિભાગથી બતાવીએ છીએ તેમાં પહેલુ 'ધમ્મો મગળ' ગાથા સૂત્ર રૂપે જાણવુ તેમા ધર્મ બતાવેલો હોવાથી તે મગળનો હેતુ છે મધ્ય મગળ પણ જ્ઞાન દર્શન ઇત્યાદિ સૂત્રની ગાથા છે તેમા જ્ઞાનની સાથે સબધ કરવાથી તે જ્ઞાન મગળ

રૂપે જાણવું. છેવટનું મંગળ 'ણિક્ખમમાણાઇય' વિગેરે જાણવું તેમાં શિષ્યના ગુણો સ્થિર કરવા માટે વિવિક્ત ચર્યા (બ્રહ્મચર્ય ગુપ્ત) નો નિર્દેશ હોવાથી શિષ્ય ગુણોનું મંગળ રૂપ જાણવું.

શિષ્યનો પ્રશ્ન—મંગળ શબ્દનો શું અર્થ થાય છે? આ સાથે ઉત્તર આપે છે સાંભળો. અગિ, રગિ, લગિ, વગિ મગિ એમ દંડક ધાતુઓ છે આ ધાતુઓના સ્વરૂપમાં પાણિની ૫-૨-૫૮ અનુસાર 'ઉમ' પ્રત્યય લાગે છે. ઉણાદિકમાં અનુબંધને લોપ કર્યે થી પ્રથમાના એક વચનમાં મંગળ થાય છે ('મગ' ધાતુ છે અને તેને ઉણાદિક પ્રત્યય લાગે ત્યારે વચનમાં અનુસ્વાર અને છેવટે 'ઈ' પ્રત્યય લાગવાથી મગન થાય છે બીજી રીતે જે વડે હિત મનાય તે મંગલ અથવા મગાય (મમત્વ) અથવા મનાય તે મંગળ વળી 'મન્' એ ધર્મનું નામ છે અને 'લા' ધાતુ દેવાના રૂપમાં છે તે જોડતાં પાણિનિના ૩-૨-૩ નિયમાનુસાર કર પ્રત્યયના અનુબંધનો લોપ કરવાથી પાણિનિના ૬-૪-૬૪ સૂત્ર અનુસાર આકારનો લોપ થવાથી પ્રથમના એક વચનમાં નપુંસક લિંગે મંગળ થાય છે અથવા મગ-ધર્મ લાવે તે મંગલ અથવા મન એ ધર્મ પ્રતિ હેતુ છે અથવા મને સંસારથી છૂટો કરે—ગાળી નાખે—દૂર કરે તે મંગળ.

તે મંગળના ચાર નિક્ષેપા છે. નામ મંગળ, સ્થાપના મંગલ, દ્રવ્ય મંગળ અને ભાવ મંગલ. એમનું સ્વરૂપ વિશેષ આવશ્યકથી જાણવું. આ શાસ્ત્રને અર્થ સમાપ્ત કરનાર નિર્યુક્તિકાર કથન કરે છે —

आईमज्झवसाणे काउ मगल पडिग्गह वहिहिणि
नामाइ मगल पि य चउव्विह पन्नवेउण ॥ २ ॥

ચાર પ્રકાર નામાદિ મંગલ બનાવીને અહિઆ સબધક કૃદત મૂકીને શુ બતાવે છે તે કહે છે

सुयनाणे अणुओगेणाहिगयं सो चउव्विहो होइ ।
चरण करणाणुओगे धम्मे गणिय (काले) दव्वविए य ॥३॥

શ્રુત જ્ઞાનનાં અનુયોગ વડે પ્રાપ્ત કરેલુ તે ચાર પ્રકારે છે ચ રણ કરણાનુયોગ, ધર્માનુયોગ, કાળાનુયોગ, અને દ્રવ્યાનુયોગ

ટીકાકારની વ્યાખ્યા—સાભળેલુ જ્ઞાન જે તે શ્રુત જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાનમા અનુયોગ વડે અધિકાર છે અહિ એવી ભાવના છે કે ભાર મગળના અધિકારમા શ્રુતજ્ઞાન વડે અધિકાર છે, કહ્યુ છે કે ' અહિ પણ અધિકાર શ્રુતજ્ઞાન વડે છે જે શ્રુત વડેજ બીજાનો અને પોતાનો અનુયોગ (કથન) થાય છે તેનુ દષ્ટાન્ત પ્રદીપ પેઠે સમજવુ (એટલે જેમ દીવો પોતાને તેમ બીજા પદાર્થને પ્રકાશે છે તેમ શ્રુતજ્ઞાન પોતાને અને પારકાને બગ રૂપે જણાવે છે)

આ સૂત્રમા ઉદ્દેશ વિગેરે પ્રવર્તે છે કહ્યુ છે કે શ્રુતજ્ઞાનમા ઉદ્દેશ સમુદ્દેશ, અને અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવર્તે છે તેમા પહેલુ જે કહેવાય તે ઉદ્દેશો સૂત્ર, તેનો ખુલાસો થાય તે સમુદ્દેશ એ સમજાયા પછી તેની (અર્થ) બીજાને ભણાવવાની આજ્ઞા અપાય તે અનુજ્ઞા એ ત્રણ સાથે મળે ત્યાર ઇચ્છિત વિષયનુ કથન થાય તેનુ નામ અનુયોગ છે આટલા માટે નિર્યુક્તિકારે કહ્યુ છે કે શ્રુતજ્ઞાનમા અનુયોગ વડે અધિકાર છે આ અનુયોગ

ચાર પ્રકારે જાણવો–૧ ચરણ કરણ અનુયોગ જે કરામ—આચા રમા મૂકાય તે ક્રમ—કરણ પચ મહાવ્રત દશ પ્રકારે શ્રમણ ધર્મ સત્તર પ્રકારે સયમ, દશ પ્રકારની વૈયાવચ્ચ, બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ, જ્ઞાન દર્શન ચરિત્ર તપ, બાર પ્રકારનો તપ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયનો નિગ્રહ એ સિત્તેર ભેદે ચારિત્ર જાણવુ

કરાય તે ક્રિયા, પિંડ વિશુદ્ધિ વિગેરે જેમકે પિંડ વિશુદ્ધિ ચાર પ્રકારની, પાચ પ્રકારની સમિતિ, બાર ભાવના, સાધુની બાર પ્રતિમા, પાચ ઈન્દ્રિયનો નિરોધ પચ્ચીસ પ્રકારે પડિલેહણની શુદ્ધિ, ત્રણ ગુપ્તિ, ચાર પ્રકારે અભિગ્રહ તે કરણ જાણવુ આ ચરણ કરણનો અનુયોગ તે ચરણ કરણાનુયોગ

અનુયોગ—મળતો યોગ (વ્યાપાર) તે અનુયોગ એટલે સૂત્રનો અર્થ સાથે સરખો સબધ કહેવો અર્થાત્ સૂત્રનો અર્થ બનાવવો આમા 'એકારાંત છે તે પ્રાકૃતશૈલિએ પ્રથમા દ્વિતીયામા પણ દેખવો જેમકે 'કયરે' ઇત્યાદિ (આ દ્વિવ રૂપવાળો કોણ આવે છે ?) વિગેરે ધર્મ એટલે ધર્મ કથાનુ કથન તે ધર્મ કથાનુયોગ જાણવો કાળ (વખતનુ કથન કરવુ તે ગણિતાનુયોગ જાણવો) આમા વિશેષે કરીને ચાર ગતિના આયુષ્ય જ્યોતિષની ચાલ વિગેરે બતાવાય છે

દ્રવ્યોનુ વર્ણન કરવુ તે દ્રવ્યાનુયોગ તેમા કાલિક શ્રુત છે તે ચરણ કરણાનુયોગ જાણવા ઉત્તરાધ્યયન જે ઋષિ ભાષિત છે તે વિગેરે ધર્મ કથાનુયોગ જાણવા સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે દ્રવ્યાનુયોગ જાણવા કહ્યુ છે કે કાલિક શ્રુત ઋષિ ભાષિતો તથા સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ એ ત્રણે અનુક્રમે ચરણ કરણાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ,

અને ગણિતાનુયોગ છે આખો દ્રષ્ટિવાદ જે બારમુ અંગ તે છે ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ જાણવો ત્રીજી ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત

અહિ અર્થથી અનુયોગ બે પ્રકારે છે અપૃથકત્વ અનુયોગ અને પૃથકત્વ અનુયોગ, એટલે એકજ સૂત્રમા ચારે અનુયોગ કહેવાય, તે અપૃથક્ત્વ (ચાર સાથે) જાણવા કારણ કે સૂત્રના અનંત ગુણ અને પર્યાય હોવાથી બધા અનુયોગ સાથે લેવાય, પૃથકત્વ અનુયોગમા કોઈ સૂત્રમા ચરણ કરણ, કોઇમા ધર્મ કથા વિગેરે પ્રત્યેક અનુયોગ જૂદો જૂદો આવે આ માટે એવુ બોલાય છે કે જ્યા સુધી આર્ય વજ્ર સ્વામી હતા, ત્યા સુધી ચારે અનુયોગ કાળિક અનુયોગમા સાથે હતા ત્યાર પછી કાળિક શ્રુતમા અને દૃષ્ટિ વાદમા ઉપર કહેલ જૂદા જૂદા અનુયોગ થયા આ બધો વિસ્તાર વિશેષ આવસ્યક સૂત્રથી જાણવો આપણે અહિ પૃથકત્વ એટલે ચારે જૂદા જૂદા અનુયોગ વડે અધિકાર છે તેજ નિર્યુકિતકાર બતાવે છે

अपुहुत्त पुहुत्ताई निद्दिसिउं एत्थ होइ अहिगारो । चरणकरणाणुओगेण तस्स दारा इमे हुंति ॥ ४ ॥

અપૃથકત્વ અને પૃથકત્વ બતાવીને આપણો અધિકાર છે અહિ ચરણકરણ અનુયોગના દ્વારો નીચે પ્રમાણે છે

ટીકા અપૃથકત્વ, પૃથકત્વમા લેશથી કહેવાના સ્વરૂપમા કહીને ચાલતા વિષયમા ચરણકરણના અનુયોગવડે પ્રયોજન છે તેના દ્વાર (પ્રવેશ કરવાના મુખ) હવે પછી ॥ રૂપવાળા થાય છે ચોથી ગાથા સમાપ્ત.

निक्खेवेगट्ठ निरुत्तविही पवित्ती य केण वा कस्स ।
तद्दारभेयलक्खण तयरिह परिसा य सुत्तत्थो ॥ ५ ॥

નિક્ષેપ એકાર્થવાળા છુટા વિભાગ પાડીને કહેવુ, વિધિ કહેવી, પ્રવૃત્તિ, કોણે કોનો, તે દ્વારના ભેદ, લક્ષણ, તેની યોગ્યતા, પરિષદ, અને સૂત્રાર્થનું વર્ણન

ટીકાનો અર્થ–આ બધાનો વિસ્તારથી અર્થ વિશેષાવશ્યકથી જાણવો સ્થાનની અશૂન્યતા માટે ટુંકાણમા કહીએ છીએ અનુયોગ શબ્દનો નિક્ષેપ કરવો નામ સ્થાપના વિગેરે અનુયોગ સાથે જોડવા તથા અનુયોગ સાથે એક અર્થમા વપરાતા શબ્દ કહેવા. જેમ કે અનુયોગને બદલે નિયોગ વિગેરે કહીએ તો પણ ચાલે તેમજ નિર્યુક્ત બોલવુ જેમકે અનુકુળ યોજવુ તે અનુયોગ અથવા સરખા રૂપવાળો યોગ કરવો તે અનુયોગ અનુયોગની વિધિ કહેવી એટલે આ કથન કરવુ હોય તો બોલનાર અને સાભળનારના અધિકાર બતાવવા

સૂત્રનો શબ્દાર્થ બતાવવો એ પહેલુ મદ બુદ્ધિવાળા શિષ્યો માટે છે ત્યારપછી નિર્યુક્તિ સહિત અર્થ બતાવવો તે સર્વોત્તમ બુદ્ધિવાળા માટે છે આ કથન કરવાની વિધિ જાણવી હવે સાભળનારની વિધિ કહે છે

મુગો થઇને સાભળે, સાભળ્યા પછી હોકારા દે, પછી બોલે કે ઠીક કહ્યુ, પછી પ્રશ્ન કરે, પછી વિચારે, ત્યારપછી પ્રસગને અનુસરતી વાત કરે, ત્યારપછી સપૂર્ણ અર્થ સમજે એ સાભળનારના સાત ગુણ છે સાભળનાર તથા કથા કરનારની પ્રવૃત્તિ ચાર પ્રકારે થાય ૧ ગુરુ પ્રમાદિ, શિષ્ય અપ્રમાદી, ૨ ગુરુ

અપ્રમાદી, શિષ્ય પ્રમાદી ૩ ગુરૂ શિષ્ય બન્ને પ્રમાદિ ૪ ગુરૂ શિષ્ય બન્ને અપ્રમાદી આ ચારમા ત્રીજા ભાગામા બન્ને પ્રમાદી હોવાથી કઈ પ્રવૃત્તિ નથી ૧ લા તથા ૨ જામા થોડી પ્રવૃત્તિ અને ૪થામા સપૂર્ણ પ્રવૃત્તિ છે

આમા દૂધ દેનારી ગાયનો દૃષ્ટાંત છે ૧લા ભાગમા ગાય વસુકી ગયેલી પણ દોહનારો હોશિયાર ૨ જા ભાગમા ગાયને દૂધ ખરૂં પણ દોહનાર આળસુ ૩ જા ભાગમા ગાયને દૂધ પણ નહિ અને દોહનાર પણ પણ હોશિયાર નહિ ૪થામા ગાયને દૂધ વાર અને દોહનારો હોશિયાર એવી રીતે ઉપમા આચાર્ય શિષ્યોની જાણવી ગાય સરખા ગુરૂ અને દોહનાર માફક શિષ્યો ક્ષીર માફક અર્થ સમજવાની પ્રવૃત્તિ તે બીજા અને ત્રજા ભાગમા શૂન્ય જાણવી અથવા ઇચ્છા ન હોય તો ગુરૂ યત્કિચિત્ શિષ્યને પ્રાપ્ત કરાવી શકે ચોથામા પણ ગુરૂની આકાક્ષા અને શિષ્યના અપ્રમાદથી લાભ લઇ શકે ત્રીજામા પ્રમાદી ગુરૂ અને વિનયથી ગ્રહણ કરનાર શિષ્યો ન હોવાથી સારી રીતે દૂધ ન મેળવે તેમ અર્થની પ્રાપ્તિ ન થાય

અનુયોગ કોણે કરાવવો તે અત્રે કહે છે નીચે પ્રમાણે ગુણ વાળો હોય તેણે કરાવવા દેશ, કુળ, જાતિ, રૂપ એ ચાર જેના ઉત્તમ હોય, શરીરનું સઘયણ મજબુત હોય, ધીરજવાન હોય, આકાક્ષા રહિત, વિકથા ત્યાગી, નિષ્કપટી, નાખીને ન બુજનાર, જેનું વચન બીજા માન્ય કરે, પરિષહ જીતનાર, અલ્પ નિદ્રા લેનાર, મધ્યસ્થ, દેશ કાળ ભાવને જાણનાર, બુદ્ધિમાન, જૂદા જૂદા દેશની ભાષા જાણનાર, પાચ આચાર પાળનાર, સૂત્ર

અર્થ અને અન્નેની વિધિ જાણનાર, ઉદાહરણ હેતુ કારણ અને નય એ ચારમા નિપુણ, શીખવવામા કુશળ, જૈન અને પર મતના સિધ્ધાતોનો જાણકાર, ગભીર, તેજસ્વી, કલ્યાણકારી, શાત મુદ્રાવાન, એવા સેકડો ગુણોથી શોભાયમાન હોય, તે પ્રવચનને સારકહેવા યોગ્ય છે આ બધાનો સપૂર્ણ અર્થ બ્રહત્ કલ્પસૂત્રથી જાણી લેવો

પણ પહેલા દશવૈકાલિકના વ્યાખ્યાનમા જરા કહીએ છીએ આર્ય દેશમા ઉત્પન્ન થયેલ હોવાથી તે સુખથી બોધના વાક્ય કહી શક છે ર પિતાનુ તે કુળ ઉત્તમ હેવાથી જેમ તેજસ્વી પ્રાણી ભાર વહન કરવામા થાકતો નથી તેમ પોતે પણ ભણાવવામા થાકતો નથી માતા સબધી તે જાતિ ઉત્તમ હોવાથી વિનયવાન હોય છે રૂપવાન હોવાથી તેનુ વચન બીજા ગ્રહણ કરે છે કારણ કે આકૃતિમા ગુણો રહે છે (એવી લોક માન્યતા છે) સઘયણ ને ધીરજવાળો હોવાથી વ્યાખ્યાન, તપસ્યા કે અનુષ્ઠાનની વિધિ કરાવવામા એ થાકતો નથી અનાશસી હોવાથી સાભળનાર પાસે વસ્ત્રાદિ ન ઈચ્છે, વિકથાનો ત્યાગી હોવાથી ઘણુ બોલનારો નથી (જરૂર જેટલુજ બોલે) અમાયી હોવાથી કપટ રહિતપણે શિષ્યોને સાચે માર્ગે દોરે છે સ્થિર પરિપાટી હોવાથી ભણેલા સૂત્રને ભૂલતો નથી ગૃહિત વાક્ય હોવાથી બધાને તેનુ વચન માન્ય થાય છે જીત પરિષદ્ હોવાથી અન્ય મતવાળાઓ સાથે વાદ કરતા સભામા ડરતો નથી અપ્રમાદી હોવાથી અલ્પ નિદ્રાવાળો હોય છે તેથી વ્યાખ્યાનમા આનદ આવે છે અને જે શિષ્યો ઉદાસી હોય અથવા

ધર્મીરાગ આળસ કરતા હોય તેમને પ્રેરણા કરી ઠેકાણે લાવે છે મધ્યસ્થ હોવાથી ન્યાયવાદી હોય છે દેશ, કાળ ભાવનો જાણ હોવાથી દેશ વિગેરેના ગુણ લેઇ અપ્રબદ્ધપણે વિચરે છે અને ઉપદેશ આપે છે, તર્કવાદી હોવાથી અન્યદર્શની કુતર્ક કરીને જીતવા જાય તો પણ સામેના માણસનુ કહેવાનું તાત્પર્ય સમજી તુરત ઉત્તર દેવાને સમર્થ થાય છે (ન્યાયસૂત્રના પચમ અધ્યાયમા એનું વ્યાખ્યાન વિસ્તારથી કહેલુ છે) જૂદા જૂદા દેશની ભાષા જાણનાર હોવાથી જૂદા જૂદા દેશના જન્મેલ શિષ્યોને સુમાર્ગે દોરવા સમર્થ થાય છે જ્ઞાનાદિ પચ આચાર યુક્ત હોવાથી તેનુ વચન શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય હોય છે સૂત્ર અર્થ ઉભયનો જાણનાર હોવાથી યોગ્ય રીતે ઉત્સર્ગ અપવાદનો બતાવનાર થાય છે (દૃષ્ટાન્ત હેતુ, કારણ, તથા નયમા નિપુણ હોવાથી તેમા રહેલ ભાવોને સ્પષ્ટપણે દેખાડે છે, કે અમારા સિદ્ધાતમા કહેલુ તેજ માનો એવુ તે ન બોલે પણ એમ બોલે કે 'સિદ્ધાત સાથે ન્યાયથી પણ મેળવી લો' ગ્રાહક કુશળ હોવાથી શિષ્યોને અનેક પ્રકારે હૃદયમા ઉતારી શકે છે સ્વ અને પર સિદ્ધાતનો જાણ હોવાથી બીજાના મતનુ ખડન કરી પોતાનો સિદ્ધાત બતાવે છે (એટલે જૈન મતની ઉત્તમતા જણાવી શકે) ગભીર હોવાથી મોટા પણ શિષ્યના ગુન્હામા રોષાયમાન થતો નથી તેજસ્વી પ્રવાદીઓને ક્ષોભ પમાડે છે મગળ કારી હોવાથી એના પુણ્ય બળના અતિશયથી મરકી વિગેરેના રોગો શાત થાય છે શાત મુદ્રા હોવાથી બધા માણસોની પ્રીતિ મેળવે છે આવા સર્વ ગુણવાળોજ સિદ્ધાતના સારને કહેવાને સમર્થ

થાય છે, જેથી તે અનેક ભવ્ય જીવોને બોધનો હેતુ થાય છે

ગુણ યુક્ત વચન ઘી અને મધ સીંચેલા અગ્નિ માફક દીપે છે અને ગુણ હીનાનું વચન ઘી વિનાના દીવા જેવું છે એટલે કે તે શોભતુ નથી તથા અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યુ છે કે વાસણમાં રહેલુ દુધ બાળકને જોઇએ તેવી પુષ્ટિ આપનાર નથી પણ માતાના સ્તનનુ પાન કરનાર માથુ નમાળી ખોળામાં પડેલ બાળકજ પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરે છે તેવી રીતે સારૂ બોલેલુ પણ દુરાચારી માણસનુ વચન જેમ ખરાબ વાસણમા દુધ શોભતુ નથી તેમ દુરાચારીનુ વચન લોક માનતા નથી પણ ગુણવાન માણસનુ વચન સારા વાસણમા રહેલ દુધ પીધાની માફક માનનીય હોય છે અને લોકોને જેમ દુધ પુષ્ટિ કરે છે તેમ સારૂ વચન સુમાર્ગે દોરે છે વળી શીયાળાની ઠંડીમા પણ મહેનતથી મેળવેલ દવના હોય પણ તે જો સ્મશાનનો હોય તો તેની પાસે તાપવા લોકો બેસતા નથી તેવીજ રીતે પતિતનુ વચન હિતકારક હોય તો પણ લોકો તેનો વિશ્વાસ કરતા નથી તેવીજ રીતે સત્પુરૂષો સિદ્ધાન્તના જાણકાર પણ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયેલાનુ સેવન કરતા નથી જેમ ઠંડા પાણીથી ભરેલો ચંડાળનો કુવો હોય તોપણ ઉચ્ચ જાતિના લોકો તેમા પાણી પીતા નથી આવીજ રીતે મુમુક્ષુઓ ભ્રષ્ટાચારીનુ વચન સ્વીકારતા નથી

હવે શાનો અનુયોગ (કથન) કરવો તે કહે છે જો કે બધા સિદ્ધાતનુ કથન થાય છે પણ અહિં પ્રસ્તાવિક વાતને અનુસરી દશ વૈકાલિકનુ કથન કરીશુ

વાદીની શંકા—દશ કાલિકની નિર્યુક્તિ કરીશુ એ વચન-

થીજ વર્તમાન વાતનુ કથન સમજી જવાયુ ત્યારે આ ઉપન્યાસ કર્યો તે નિષ્ફળ છે' આચાર્ય કહે છે-' એમ નહિ અધિકારવાળો વિષય નિક્ષેપાદિ દ્વારના સમૂહ વડે તમામ શ્રુત સ્કંધનો વિષય હોવાથી તેનાજ બગ વડે નિર્યુક્તિકારે પણ ઉપન્યાસ કર્યો પણ આજ સ્થાનથી બીજી જગ્યાએ પણ શાસ્ત્રનું નામ કહેવા પૂર્વક ઉપન્યાસ કરાય છે એમ જાણવુ (નિર્યુક્તિકારનો અધિકાર નિર્યુક્તિકારે બતાવ્યો અને શાસ્ત્રકારે શાસ્ત્રની વિધિ બતાવી એમ સમજવુ)

નિર્યુક્તિકારની અર્ધી ગાથાને થોડામા સમજાવી અને બાકીથી જે અર્ધી ગાથા રહી તે પણ અધ્યયનના અધિકારમા જ્યારે સમય આવશે ત્યારે બતાવશુ કારણ કે ત્યાં ઉપક્રમ અનુગમ નિક્ષેપ, નય, એ ચાર અનુયોગ દ્વારનું, અનુપૂર્વી વિગેરે તેના ભેદોનું તથા સૂત્ર વિગેરેનું લક્ષણ તેને યોગ્ય પરિષદ વિગેરેનું કહેવાનુ શક્ય છે પણ બીજી જગ્યાએ કહેવુ શોભતું નથી કારણકે અહિ તેનો વિષય નથી હવે આપણી ચાલુ વાતને નિર્યુક્તિકાર કહે છે

पयाई पदवेउ कप्पे पणिणय गुणेण गुरुणा उ ॥
अणुओगो दसयेयालि-यस्स विहिणा कहेयव्वो ॥६॥

ટીકાનો અર્થ—આ નિક્ષેપાદિ દ્વારો કહીને બૃહત્કલ્પ સૂત્રમા બતાવેલા ૩૬ ગુણોવાળા ગુરુએ દશવૈકાલિકનું શાસ્ત્રમા કહેલી વિધિએ કથન કરવુ પણ ન જાણનારો શિષ્ય પૂછે છે ' હે ભગવન્, જો દશ વૈકાલિકનુ કથન કરો તો કહો કે તે એક અંગ છે કે અનેક અંગ છે ? એક શ્રુત સ્કંધ કે અનેક

છે ? એક અધ્યયન છે કે અનેક ? એક ઉદ્દેશો કે અનેક ઉદેશા એમ આઠ પ્રશ્ન છે ત્રણ તેમા યોજાય છે દશ વૈકાલિક એક શ્રુત સ્કધ, અનેક અધ્યયન અને અનેક ઉદ્દશા એ નથુ જાણવા આ પ્રમાણે છે તેથી દશ વિગેરે પદનો નિક્ષેપો કરવા જેમ દશનો, કાળનો, શ્રુત સ્કધનો, અધ્યયનનો ઉદ્દેશાનો છે તેમજ નિર્યુક્તિકાર કહે છે

दसकालियति नाम सखाए कालओ य निद्देसो ।
दसकालिय सुयखध अज्झयण उद्देस निक्खिविउ ॥७॥

ટીકાનો અર્થ—દશ કાલિક પૂર્વે તેનો શબ્દાર્થ કહેવો છે એવુ જે નામ તે સખ્યા અને કાળથી તેનો કાળમા નિક્ષેપ કરવો અર્થાત્ વિશેષ અભિધાન (નામ પાડવુ) આનુ નિબધન વિશેષ પ્રકારે આગળ કહીશુ મણગ નામના લઘુ શિષ્ય માટે એ કહેવા વડે તેથી દશકાલિક કાળમા પ્રવૃત્તિ થઇ તેથી કાલિક દશ શબ્દની સાથે કાળ શબ્દનો નિક્ષેપો શ્રુત સ્કધ, અધ્યયન તથા ઉદ્દેશાને તેના વિષયમા સ્થાપન કરી કથન કરવુ (નીવરીને બતાવવુ), આ ગાથાનો અર્થ છે

હવે જેવો હૃદયમા કહેવાનો વિચાર તેવો મોઢેથી ખુલાસો, એ ન્યાયને અનુસરી જે શસ્ત્ર કહેવાનો અભિપ્રાય છે તેને તેનુ નામ આપવુ યોગ્ય હોવાથી પ્રથમ દશ શબ્દનોજ નિક્ષેપો દર્શાવે છે 'દશ' તે ગણતીમા એક બે ત્રણ, ચાર વિગેરેને અનુસરી વર્તે છે જો એક ન હોય તો દશ પણ ન થાય માટે પ્રથમ એક શબ્દમાજ નિક્ષેપો કરવાની ઇચ્છાથી કહે છે

णाम ठषणा दविए माउयपय सगहे कए चेव।
पज्जवभावे य तहा सत्तेए एक्कगा होंति ॥८॥

ટીકાનો અર્થ—એક તેજ એક (એકલુ) નામ એક સ્થાપના એક, સુગમ છે દ્રવ્યે એક તે સચિત્ત અચિત્ત તથા મિશ્ર તેમા સચિત્ત તે પુરૂષ, અચિત્ત તે રૂપીઓ વિગેરે, મિશ્ર તે ઝાંઝર પહેરેલુ માણસ તથા મૂળ પદ (જે ગણધરોને ત્રિપદીમા તીર્થંકરે બતાવ્યા) ઉપન્નેઇવા વિગમેઇવા ધ્રુવેઇવા (ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ થાય છે અને કાયમ રહે છે ? આ માતૃક પદ કહેવાય છે) તે સિવાય વ્યવહારમા અ આ, ઇ, ઇ તે પણ માતૃક પદ (મૂળ પદ) જાણવા તેમનાવડેજ બધા શબ્દોનો વ્યવહાર વ્યાપેલો હોવાથી માતૃપદ કહેવાય છે અહિ કહેવાની માફક લિંગ વચન પણ થાય છે એટલા માટે આ ઉપન્યાસ કર્યો છે સગ્રહીત તે ચોખાનો સમુહ એટલે તાત્પર્ય એ છે કે સગ્રહ શબ્દથી એકમા પણ સમુદાય આવી જાય જેમકે ચોખા લાવો એમ કહેવાથી એક દાણો પણ અનેક દાણાનોસમૂહ પ્રવૃત્તિમા આવે છે તેથી એક દાણો પણ શાળી કહેવાય અને ઘણા દાણા પણ શાળી કહેવાય (ઉત્તમ જાતના ચોખાને શાળી કહે છે) લોકમા આ રીતિ છે હવે અહિ આદિષ્ટ અને અનાદિષ્ટએ બે શાલિના ભેદ છે જેમકે કલમશાલી તે વનમનાજ ચોખાનો આદેશ કર્યો પણ જો કલમ શાલી ન કીધા હોય તો સમે તે ચોખા સમજવા તે અનાદિષ્ટ છે તે યોજના યથાયોગ્ય કરવી પર્યાયિક તે એક પર્યાય, પર્યાય એટલે વિશેષ ધર્મ તે અનાદિષ્ટ વર્ણ વિગેરે એટલે કોઈપણ રગ સમજાય પણ જો આદિષ્ટ

કાળો રગ વિગેરે કહ્યુ હોય તો તેજ કામ લાગે બીજા આચાર્ય બધા શ્રુત સ્કધની વસ્તુની અપેક્ષાથી આવી વ્યાખ્યા કરે છે કે અહિ પર્યાયથી એમ સમજવુ કે અનાદિષ્ટ તે શ્રુતસ્કધ જાણવો અને આદિષ્ટમા દશકાલિક નામનુ સૂત્ર જાણવુ કેટલાક એમ કહે છે કે અનાદિષ્ટ તે દશવૈકાલિક સૂત્ર અને આદિષ્ટ તે તેનુ કોઈ પણ અધ્યયન જેમ કે દ્રુમપુષ્પિકા વિગેરે કહે છે પણ આ જોઇએ તેવુ મનોહર નથી કારણ કે દશવૈકાલિક નામ કહેવાથી આદેશની સિદ્ધિ થાયછે તેથી પાછલા મત કરતા પેલુ કહેવુ તે ઠીક છે ભાવે-તે એક ભાવ જેમ કે અનાદિષ્ટ કોઇ પણ ભાવ અને આદિષ્ટ તે ઔદયિક, ક્ષાયિક વિગેરે આ માત્ર જોડે જોડે કહેલા એક એક થાય છે અહિ દશ પર્યાય અધ્યયનોનો એક સગ્રહ હોવાથી તેનોજ અધિકાર જાણવો બીજા આચાર્ય કહે છે કે શ્રુતજ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક ભાવમા વર્તે છે તેથી ભાવએકમા તેનો અધિકાર છે (બન્નેનુ કહેવુ ઠીક છે, હવે આપણે એકનીજ માફકજ બે વિગેરેના નિક્ષેપા હોવાથી તે છોડીને લાગલોજ દશ શબ્દનો નિક્ષેપો કહીએ છીએ

દશ શબ્દનો નિક્ષેપો.

णाम ठवणा दविए खित्ते काले तहेव भावे अ ।
एसो खलु निक्खेवो दसगस्स उ छव्विहो होइ ॥१॥

વાદીનો પ્રશ્ન—બેથી નવ છોડી કેમ દશનો નિક્ષેપો લીધો? ઉત્તર-દશનો નિક્ષેપો લેવાથી બાકીના વચલાનુ સમજાઇ જશે. તેમા નામ સ્થાપના નિક્ષેપો સુગમ છે દ્રવ્ય દશક તે

-દશ દ્રવ્ય, જેમા સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર તેના અનુક્રમે દાખલા મનુષ્ય, રૂપીઓ, અને કડા વિગેરે યુક્તપુરૂષ, ક્ષેત્ર દશક તે ક્ષે ના દશ પ્રદેશ

કાલ દશક તે દશ કાળ એટલે વર્તનાદિ રૂપપણાથી કાળની દશ અવસ્થા થાય છે તે અવસ્થાઓ-બાલા, કીડા, મદા વિગેરે આગળ કહીશુ (દશ દશ વર્ષની ૧૦૦ વર્ષ સુધીમા દશ અવસ્થાઓ થાય છે) ભાવદશક તે સન્નિપાતિકભાવમા સ્વરૂપથી ભાવવા (ચોથા કર્મ ગ્રથમાં તે ભાગા બનાવ્યા છે) અથવા તેજ વિષયમાં વિવેચન કરવા વડે આ દશ અધ્યયન જાણવા. આ પ્રમાણે ૧૦ શબ્દનો નિક્ષેપો બહુવચન વાળો હોવાથી ૭ પ્રકારે થાય છે 'ખલુ' શબ્દનો અર્થ નિશ્ચય રૂપમા છે એથી એમ સમજવુ કે આ વખતે ઉપયોગી છે 'તુ' શબ્દથી વિશેષ અર્થ છે વિશેષમા સમજવાનુ કે આ દશા શબ્દ માત્રનો નિક્ષેપો નથી પણ તેમા રહેવાતા જે વિષય તેનો નિક્ષેપો જાણવો ગાથા અર્થ સમાપ્ત

હવે 'સ્તુત (ચાલતા) ઉપયોગીપણાથી કાળના દશ કારમા વિશેષ અર્થ કહેવાની ઇચ્છાથી કહે છે

પૂર્વે કહેલી કાળની દશ અવસ્થા

बाला किड्डा मंदा य बला य पन्ना य हायणि पवंचा ।
पब्भार मम्मुहि सायणी य दसमा उ कालदसा ॥१०॥

ટીકાનો અર્થ– બાલા, કીડા મંદા બલા, પ્રજ્ઞા, હાનિની, પ્રપંચા, પ્રાગ્ભાર, મુન્મુખી, શાયિની આ દશ અવસ્થા

જાણવી એટલે સો વર્ષના આયુષ્યમા મનુષ્યને આ દશ અવસ્થાનો સભવ થાય છે પૂર્વ મુનિઓએ આનુ સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહ્યુ છે

મનુષ્યને જન્મથી માડીને પહેલા દશ વર્ષમા સુખદુખનો અનુભવ થવાનો બહુ સભવ નથી બીજા દશકામા ઇંદ્રિય શક્તિ આવવાથી કામ ભોગ સિવાયની બીજી કળામા ખીલે છે, કામ ક્રીડામા ઓછી મતિ હોય છે ત્રીજા દશકામા પાચે ઇંદ્રિય સપૂર્ણ હોવાથી (અને) ઘરમા વસ્તુ હોવાથી ઇંદ્રીઓના વિષયોમા ભોગ ભોગવવા સમર્થ થાય છે ચોથી બલા નામની અવસ્થામા પોતાનુ બળ દેખાડવાને જો નિરૂપદ્રવી હોય તો સમર્થ થાય છે પાચમા દશકામાં પોતાના ધ ના કુટુબને સુખી કરવા વાચ્છે છે અથવા ઇચ્છિત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની ચિંતા કરે છે છઠી હાયિની નામની અવસ્થામા ઇંદ્રીયો થાકવાથી ભોગથી વિમુખ થાય છે સાતમી અવસ્થામા આવીને ઇંદ્રીયો થાકવાથી ઘણી ખાની ખાય છે અને બળખા પડે છે આઠમી અવસ્થામા પોતાના શરીરની ચામડીમા સકોચાઇને વળીઆ પડે છે અને જરાવસ્થાથી ઘેરાયલો સ્ત્રીઓને અનિચ્છિત બને છે નવમી મૃત્યુમુખ નામની અવસ્થામા પડેલો બુઢ્ઢાપણમા ઘરમા રહી મરવા માફક પડી રહે છે દશમી અવસ્થામા મોતને ચાહનારો, દીન મુખવાળો, વિપરીત ચિતવનારા, દુબળ અને દુખી પડી રહે છે (આ દશ અવસ્થા સો વર્ષના આયુષ્યમા જાણવી ઓછા આયુષ્યમા તે પ્રમાણે ગણત્રી કરવી) હવે કાળનિક્ષેપનુ વર્ણન કરવાની ઇચ્છાથી કહે છે

दव्वे अद्ध अहाउअ उवक्कमे देसकाल काले य।
तह य पमाणे वण्णे भावे पगय तु भावेण ॥११॥

દ્રવ્ય ને વર્તનાદિ લક્ષણવાળો દ્રવ્યકાળ કહેવો 'અદ્ધ' એટલે ચંદ્ર સૂર્ય વિગેરેની ક્રિયાવાળો અઢીદ્વીપ સમુદ્રની અંદર વર્તતો 'અદ્ધા કાળ જાણવો તેમા સમય, આવલી, દિવસ, પક્ષ, માસ વિગેરે જાણવા તથા આયુષ્ય કાળ એટલે દેવના વિગેરેના આયુના લક્ષણવાળો કાળ જાણવો ઉપક્રમ કાળ એટલે જે લઈ જવાનું હોય તે વિષયની સમીપે શિષ્યને લાવવાનો કાળ જાણવો આ કાળ સામાચારી અને આયુષ્યના ભેદથી ભિન્ન કહેવો, તથા દેશકાળ કહેવો, દેશ, પ્રસ્તાવ, અવસર અને વિભાગ એ પર્યાય શબ્દો છે એ બધા એક અર્થમા વાપરવા તેમ એમ જાણવું કે ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિનો અવસર, તથા કાળ કાળ કહેવો તે એક કાળ શબ્દનો અર્થ પૂર્વે કહેલો 'સમય લેવો અને બીજે અર્થ કાળ (મૃત્યુ) કે જે અવશ્ય મરણ જ આવે છે તે 'ચ શબ્દ સમુચ્ચયના અર્થમા જાણવો પ્રમાણકાળ એટલે 'અદ્ધાકાળનો એક વિભાગ તે દિવસ વિગેરેના લક્ષણવાળો જાણવો વર્ણકાળ એટલે વર્ણ [રંગ] વાળો કાળ [કાળો રંગ] જાણવો ભાવકાળ તે સાદિ, સપર્યવ વિગેરે ભેદથી ભિન્ન જાણવો એટલે તેમા 'સાદિ સાંત એ આદિ ન લેવો, પણ ઔપશમિકાદિ ભાવ લેવો. પ્રકૃત કાળ તે અહિ ભિન્ન પ્રમાણકાળનો અધિકાર જાણવો તેમા પણ ત્રીજી પોરસીનો લેવો અને તે પણ બહુ કાળ વીતી ગયા પછી [દશવૈકાલિકની ઉત્પત્તિનો સમય બતાવે છે]

પ્રશ્ન—તમે કહ્યુ કે પ્રકૃત ભાવકાળ, એ વિરુદ્ધ કેમ નથી

આવતો ? આચાર્ય કહે છે—ક્ષયઉપશમિક ભાવ કાળમાં સમ્યભવપ્રરિએ. નિર્વાહ કર્યો (ઉદ્ધર્યું) અને પ્રમાણ કાળમાં કહેવાથી કહેના લક્ષણો વિરુદ્ધ નથી અથવા પ્રમાણકાળ પણ ભાવકાળજ છે તેનુ અદ્ધાકાળનું સ્વરૂપ હોવાથી તેનુ ભવપણુ છે કારણ કે તે ક્રિયારૂપપણે છે કાળના દ્રવ્ય, અદ્ધા, આયુષ્ય, ઉપક્રમ, દેશ, કાલ, કાલ કાલ, પ્રમાણ, વર્ણ અને ભાવ એ કાળ દશ ભેદ છે તેમા ભાવકાળમા ભાવકાળની સાથે દશવૈકાલિકનો સબંધ રાખ્યો, અને પ્રમાણકાળ બતાવી ત્રીજે પહોરે ઘણો વખત ગયા પછી ઉદ્ધર્યુ એ બે સાથે આવવાથી વાદીને શંકા થઈ કે નિર્યુક્તિકાર એવુ કેમ બોલે છે ? ત્યારે આચાર્યે ઉત્તર આપ્યો 'પ્રમાણકાળ પણ ભાવકાળમા અદ્ધા કાળના સ્વરૂપે હોવાથી સમાવેશ થાય છે, ગાથાનો અવયવાર્થ વિશેષાવશ્યકથી જાણવો તે નિર્યુક્તિકાર કહે છે

सामाइय अणुकमओ वण्णे हु विगयपोरिसीए उ ।
निज्जूढ किर सेज्जंभवेण दसकालियं तेण ॥ १२ ॥

ટીકાનો અર્થ—સામાયિક તે આવશ્યકનું પહેલુ અધ્યયન છે તેનો અનુક્રમ (પરિપાટી) તે અથવા સામાયિકમા અનુક્રમ એટલે એક પછી એક કહેવુ તેથી સામાયિકનો અનુક્રમ વર્ણવવાને આનરા વિના મૂકેલી ગાથાઓના દ્વારો છે એમ વર્તમાન વિષયથી જણાય છે વિગત પોરસીમાજ એટલે પોરસીની અંદર જાણવુ 'તુ' શબ્દ નિશ્ચય વાચક જાણવો 'નિર્યુ' એટલે પૂર્વમા રહેલો વિષય ઉદ્ધરીને રચ્યુ 'કિર' શબ્દ પરોક્ષ આપ્ત આગમ વાદનો સૂચક છે (તીર્થંકર કે તેમના ગણધર પાસે સાભળ્યુ

હોય તે પ્રત્યક્ષ કહેવાય, ગુરૂ પરંપરાયે સાભળે તે પરોક્ષ) સય્ય ભવ સૂરિ ચઉ પૂર્વી છે તેમણે પૂર્વે કહેના અક્ષરના અર્થવાળુ ઠા વૈકાલિક ઉદ્ધર્યું તે કારણથી એમણે રચ્યુ એમ કહેવાય છે ગાથા સમાપ્ત

શ્રુત અને સ્કધનો નિક્ષેપો જેમ અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમા કહેલો છે તેમ ચાર પ્રકારે જાણવો પણ સ્થાન ખાલી ન રહે માટે થોડું કહેવામા આવે છે દ્રવ્ય શ્રુત નોઆગમથી ગ્ન શરીર, ભ વ શરીર અને બન્નેથી જુદું એ ત્રણ ભેદ થાય (ભણીને મરેલો તે ગ્ન શરીર અને ભવિષ્યમાં જે બાળક ભણશે તે ભ વ શરીર) અને તે બને છોડીને જે જુદું દ્રવ્ય શ્રુત તે પુસ્તક પાનામા લખેલું દ્રવ્ય શ્રુત જાણવુ અથવા રેશમ, ઉનના જે કોકડા બનાવે છે તે દ્રવ્ય સૂત્ર (ગુજરાતીમા જેને સૂતર કહે છે) આગમથી જ્ઞાતા અને ધ્યાન રાખનાર તે ભાવ શ્રુત તે ગીતાર્થ મુનિ જાણવો નોઆગમથી દશ વૈકાલિકનો જે વિષય તે 'નો' શબ્દનો અર્થ દેશ વચનપણુ હોવાથી એજ પ્રમાણે 'નો' આગમથી સ્કધ શબ્દના નિક્ષેપામા સમજવુ નોઆગમથી રૂપ શરીર, ભવ્ય શરીર, વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય સ્કંધ સચેતનાદિ તેના ત્રણ ભેદ સચિત્ત તે બે પગવાળા વિગેરે અને અચિત્ત તે બે પ્રદેશ વિગેરેવાળા, મિશ્ર તે સેના વગેરે (લશ્કરનો સમૂહ) ભાવ સ્કધ તે આગમથી તેના અર્થને ધારણ કરનાર-તેમા ધ્યાન રાખનાર સાધુ, નોઆગમથી ભાવ સ્કધ તે આ દશ વૈકાલિક સૂત્ર સ્કંધજ જાણવો ('નો' શબ્દનુ દેશ વચનપણુ હોવાથી)

હવે અધ્યયન ઉદ્દેશના વર્ણનનો અવસર કહે છે તે અનુ-

યોગ દ્વારના પ્રકરણમા આવેના દરેક અધ્યયનને જ્યા બને ત્યાં સમુદાય આશરી નિક્ષેપામા થોડુ સમજાવવા માટે આગળ કહીશુ તેથી કહ્યુ હતુ કે દશ કાલિકના શ્રુત સ્કધને અધ્યયન ઉદ્દેશાનો નિક્ષેપ કરવા માટે એનો અનુયોગ [કથન] કરવાનુ છે તે થોડા અશમા કહ્યુ હવે વર્તમાન શાસ્ત્રમા રહેલ કથનને કહેવાની ઇચ્છાથી કહે છે

जेण व ज व पडुच्चा जत्तो जावति जह य ते ठविया
सोत च तओ ताणिय तहा य कमसो वहेयव्व ।।१३

જે આચાર્યે જે વસ્તુને સ્વીકારીને આત્મ પ્રવાદાદિ પૂર્વ માથી જેટલા અધ્યયન જે જે પ્રકારે ઉદ્ધરીને સ્થાપ્યા છે આચાર્યે જે પ્રમાણે કહ્યુ તે પ્રમાણે અનુક્રમે કહેવુ જોઈએ આ ગાથાનો ટુકો અર્થ છે અને અવયવનો અર્થ તો દરે સ્થળે નિર્યુક્તિકાર અવસરે અવસરે કહે છે આ દશકાલિ સૂત્રના કર્તાના સ્તુતિ દ્વાર વડે કયા આચાર્યે કર્યુ તે જણાવ કહે છે

सेज्जमव गणधर जिण पडिमा दसणेण पडिबुद्ध
मणग पिअर दसवालि यस्स निज्जुहग वदे ।।१४।। दार

સય્યભવ ગણધર (અહિ 'ગણધર' નો અર્થ સર્વોત્ત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ધર્મ વિગેરે સમુદાયને ધારણ કરવા ગણધર એમ જાણવો-પણ તીર્થંકરના ગણધર ન જાણવા જિન પ્રતિમાના દર્શનથી તેઓ પ્રતિબોધ પામેલા છે જિ એટલે રાગ દ્વેષ, કષાય, ઈંદ્રિય પરિષહ ઉપસર્ગ વિગેરે જીતના

જીન (તીર્થંકર) તેની પ્રતિમા સદ્ભાવ સ્થાપના રૂપ, એક સરખુ રૂપ બતાવે તે સદ્ભાવ છે અને તેવુ સરખુ રૂપ ન બનાવતા એક સોપારી વિગેરે મુકી દેવ માને તે અસદ્ભાવ સ્થાપના તે પ્રતિમાના દર્શન વડે પ્રતિબુદ્ધ એટલે મિથ્યા જ્ઞાન, નિદ્રા દૂર થવાથી સમ્યગ્દર્શનનો અંતર પ્રકાશ જેમને પ્રાપ્ત થયો 'મનક પિતા એટલે મનક નામનો જે બાળક તેના પિતા દશવૈકાલિકનો નિર્યુહક એટલે ઉદ્ધાર પૂર્વ વિગેરેમાથી જેમણે કર્યો તેમને હુ વાંદુ છુ-સ્તુતિ કરુ છુ આ ગાથા અર્થ જાણવો એનો ભાવાર્થ નીચેની કથાથી જાણવો અહિ વર્દ્ધમાન સ્વામિ જે છેલ્લા તીર્થંકર તેમના શિષ્ય તીથસ્વામી સુધર્મ નામના ગણધર હતા તેમના શિષ્ય જંબુ હતા તેમના શિષ્ય પ્રભવસ્વામી હતા, તેમને એક દિવસ મધ્ય રાત્રિએ વિચાર થયો કે મારા પછવાડે કોણ ગણનાયક થશે? તેથી શ્રુત બળથી પોતાના આખા સમુદાયમા તથા સંઘમા સર્વત્ર ઉપયોગ કર્યો પણ કોઈ પણ સંભાળ લેનાર ન જોયુ ત્યારે તેમણે ગૃહસ્થો તરફ દષ્ટિ કરી ત્યાર રાજગ્રહી નગરીમા સયંભવ નામનો બ્રાહ્મણ જે યજ્ઞ કરતો હતો તેને જોયો તેથી રાજગ્રહી નગરીમા આવીને બે સાધુના સમુદાયને મોકલ્યો અને યજ્ઞ કરવાના મહોત્સવમા ભિક્ષા વાસ્તે ધર્મ લાભ આપવાનુ તેમણે સૂચવ્યુ પણ જો તમોને તેઓ ગોચરી ન આપે તો તમારે કહેવુ કે કષ્ટ ઘણુ કરે છે પણ તત્વ જાણતા નથી' એમ સમજાવી મોકલ્યા તે શિષ્યો ગયા જ્યારે બે સાધુઓને ગોચરીનો નિષેધ કર્યો ત્યારે તેઓ પોતાના ગુરુના કહેવા પ્રમાણે 'કષ્ટ ઘણ કરે છ પણ તત્વ જાણતા નથી' બોલ્યા

સયભવ બ્રાહ્મણ જે દરવાજા આગળ ઉભા હતા તેણે તે સાભળ્યુ તેણે વિચાર કર્યો કે મોહને શાત કરેલ આ તપસ્વીઓ અસત્ય વચન બોલે નહિ, એમ વિચારી પોતાના અધ્યાપક પાસે જઇ કહ્યુ 'તત્વ શુ છે તે કહો' તે બોલ્યો 'વેદ તે તત્વ છે' ત્યારે સયભવે તલવાર ખેચી કહ્યુ 'જો તુ મને અદરની યથાર્થ વાત નહિ કરે તો તારા શરીરનો છેદ કરીશ' ત્યારે અધ્યાપકે વિચાર્યું કે મારો અતકાળ આવ્યો છે અને તેથી મારે સત્ય વાત કહેવી જોઇએ આમ વિચારી તેમણે કહ્યુ કે 'આ યજ્ઞ સ્તભની ખુટી નીચે સર્વ રત્નમયી જીનેશ્વરની પ્રતિમા દાટેલ છે તે અરિહત ભગવાનનુ કહેલુ ધર્મ વાક્ય તેજ તત્વ છે' વખતે તેને સત્ય કહેવાથી સયભવ તેના પગમા પડયો અને યજ્ઞનો જે કઇ સામાન હતો તે તેને ભેટ કર્યો અને પોતે સાધુઓની શોધ કરતો આચાર્યની પાસે આવી વદના કરી સાધુઓને કહ્યુ મને ધર્મ કહો' ત્યારે આચાર્યે, ઉપયોગ દીધો. અને ઓળખ્યો કે આજ સયભવ છે પ્રભવસ્વામિએ સાધુ ધર્મ સમજાવ્યો. તે પ્રતિબોધ પામ્યા અને દીક્ષા લઇ ચૌદ પૂર્વ સુધી ભણ્યા. આ સયભવ સૂરિ જાણવા

જ્યારે સયભવે દિક્ષા લીધી ત્યારે તેની સ્ત્રી સગર્ભા હતી આથી તે બાઇના સબધીઓ જ્યારે સયભવે દિક્ષા લીધી ત્યારે રડવા લાગ્યા અને કહ્યુ કે યુવા સ્ત્રીનો પતિ પુત્ર વિનાની મૂકી સાધુ બની ગયો પણ તેઓએ સાથે પૂછયુ કે 'કેમ તારે ગર્ભ છે'? ત્યારે બાઇએ કહ્યુ 'યત્કિચિત્ હોય તેમ જણાય છે' મત્ કિચિતનો અર્થ મનાક (માગધી મનક) છે યોગ્ય સમયે

પુત્ર જનમ્યો અને પહેલા મગા-હાલાઓએ પૂછ્યુ ત્યારે 'મનક' કહેવુ તેથી લોકોએ પુત્રનું નામ 'મનક' પાડ્યુ જ્યારે તે આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે માને પૂછ્યુ 'મારો બાપ કોણ'? માયે કહ્યુ તારા બાપે દિક્ષા લીધી છોકરો નાસીને ખાનગી તપાસ કરી બાપની પાસે ગયો તે વખતે આચાર્ય ચપાપુરીમા હતા બાળક પણ પૂછતો પૂછતો ચપાએ આવ્યો તે વખતે આચાર્ય બહાર સ્થડિલે ગયા હતા તેમણે બાળકને જોયો બાળકે આચાર્યને વાદ્યા, બાળકને જોઇ આચાર્યને સ્નેહ થયો. બાળકને પણ તેમજ થવાથી આચાર્યે તેને પૂછ્યુ, હે બાળક, તુ ક્યાથી આવે છે? બાળકે કહ્યુ 'રાજગ્રહીમાથી,' આચાર્યે પૂછ્યુ 'તુ કોનો પુત્ર'? અથવા કોણનો પૌત્ર'? 'સયમ્ભવનામના બ્રાહ્મણ જેમણે દિક્ષા લીધી તેનો હુ પુત્ર થઉ' એમ બાળકે જવાબ આપ્યો આચાર્યે જવાબ આપ્યો 'તુ કેમ આવ્યો છ' પુત્રે કહ્યુ 'હુ પણ દિક્ષા લઇશ' પાછુ તેણે કહ્યુ, તમે તેમને ઓળખો છો'? આચાર્ય બોલ્યા, 'હા છોકરાએ પૂછ્યુ 'તે ક્યાં છ'? આચાર્યે કહ્યુ, 'એક શરીરમા રહેનાર તે મારા મિત્ર છે' અને તે મારા સમાન જાણ, અને તુ મારી પાસે દિક્ષા લે? બાળકે કહ્યુ, 'હા હુ એમ કરીશ' તેથી આચાર્યે ઉપાશ્રયે આવીને આલોચના કરી સચિત્તની પ્રાપ્તિ કરી (તેની માતાની આજ્ઞા વિના દિક્ષા આપી તેજ સબધી આલોચના કરી સભવે છે) તેણે દિક્ષા લીધી ત્યારપછી આચાર્યે ઉપયોગ દીધો કે આ કેટલો કાળ જીવશે' પૂર્વની વિદ્યાથી જાણ્યુ કે તેનુ છ માસનુ આયુષ્ય છે તેથી તાત્કાલિક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ કે

એના થોડા આયુષ્યમા શુ કરવુ? તેથી ચૌદ પૂર્વી સાધુ કઇ પણ કાર્ય ઉત્પન્ન થયેથી સૂત્રનો ઉદ્ધાર કરે છે તથા દસ પૂર્વી (પણ જે છેલ્લી હોય) તે નિશ્ચય ઉદ્ધાર કરે છે (ભવિષ્યમા સા ધુઓને ઉપયોગી બાબતો જોઇએ તે સગ્રહી નવુ સૂત્ર બનાવે છે) તે પ્રમાણે મારે પણ આ કારણ ઉત્પ ન થયું છે તેથી હુ પણ ઉદ્ધાર કરૂં? એમ વિચારી ઉદ્ધાર કરવાને પ્રયત્ન કર્યો ઉદ્ધાર કરતી વખતે થોડો દિવસ બાકી રહ્યો હતો એટલે વિકાળ હતો તે સમયે ઉદ્ધર્યું એથી દશવૈકાલિક કહેવાય છે,' આ કથા વડે જેણે એનો ઉદ્ધાર કર્યો એ દ્વારનો ભાવાર્થ કહી એટલુજ નહિ પણ જેને માટે ઉદ્ધાર કર્યો તે પણ કહી દીધુ નિર્યુક્તિકાર પણ તેજ કહે છે

मणग पडुच्च सेज्जभवेण, निज्जूढ़िया दसऽज्झयणा। वेयालियाइ ठविया, तम्हा दसकालियं णाम ॥ २३ ॥

મણગ વાસ્તે શય્યભવ સૂરિએ દસ અધ્યયન વિકાળમા (થોડો દિવસ બાકી હોય તેને વિકાળ કહે) ઉદ્ધર્યા માટે દસ વિકાલિક નામ પડ્યુ

ટીકાનો અર્થ—મણગ નામના બાળકને આશ્રી શય્યભવ સૂરિએ પૂર્વમાથી ઉદ્ધરીને 'દ્રુમપુષ્પિકા' વિગેરે દશ અધ્યયન વિકાળમા ત્યા વીતિ ગયેલો કાળ તે વિકાળ અથવા વિકરન તે વિકાળ અથવા વિકાળ એટલે અસકલ (થોડા) આ બધા એક અર્થવાળા શબ્દો છે તે વિકલમા એટલે ટૂંકા દિવસમા 'દ્રુમપુષ્પિકા' વિગેરે દસ અધ્યયન સ્થાપિત કર્યા માટે દસ કાલિક નામ જાણવુ તેની વ્યુત્પત્તિ પૂર્વે કહી ગયા છીએ

પ્રકૃતિ બાધે છે કહ્યુ છે કે આધા કર્મ આહાર ખાનારો સાધુ આઠ કર્મ પ્રકૃતિ બાધે છે વિગેરે અને નિર્દોષ પિડ ભોગવનારો શુભ પ્રકૃતિ બાધે છે આટલેથીજ સમજવુ હવે ચાલુ વાત કહીએ છીએ

સત્ય પ્રવાદ પૂર્વમાથી વાકયશુદ્ધિ નામનુ અધ્યયન ઉદ્ધર્યુ છે તે સત્ય પ્રવાદમા જનપદ લોકમા જે બોલાય તે બોલવુ તે જનપ૰ સત્ય) નુ કથન છે તે વાકયશુદ્ધિ નામનુ સાતમુ અધ્યયન જાણવુ બાકીના અધ્યયનમા પહેલુ બીજુ વિગેરે નવમા પ્રત્યાખ્યાન નામના પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ (પ્રકરણ)માથી ઉધ્ધર્યા બીજો પણ આદેશ વિધિ સાથેજ 'ગણી પિટક' અને આચાર્ય મર્વસ્વ અર્થાત્ દ્વાદશ અગ આચારાગ વિગેરેમાંથી ઉધ્ધર્યું તે દશકાલિક પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જાણી લેવુ મણગના અનુગ્રહને માટે કર્યું એ ત્રણ ગાથાનો અર્થ થયો હવે જેટના અધ્યયન છે તે સબધી કહે છે

दुम पुप्फि गाइया, खलु दस अज्झायणा सभिक्खु य जाव । अहिगारेवि य पत्तो, वोच्छ पत्तेयमेक्के ॥२१॥ दार

અર્થ—તેમા પહેલુ અધ્યયન 'દુમ પુષ્પિકા' ત્યાંથી લઇ 'સભિક્ખુ' સુધી દસ અધ્યયન જાણવા 'ખલુ' શબ્દનો વિશેષ અર્થ છે તે સૂચવે છે કે બે ચૂડાઓ છે ત્યાંસુધી જાણવુ આ દશ અધ્યયનો અધિકાર કહેવાના દ્વાર વડેજ કહેવાની ઇચ્છાથી સબધપણા વડે અર્ધી ગાથા કહે છે એટલે અધિકારને પણ એક એક અધ્યયનમા કહીશુ અધ્યયનના છેવટ સુધી જે અ નુસરે તે અધિકાર (વિષય બાબત) જાણવો

पढमं धम्म पसंसा तीए इच्छा जिणागमम्मि ।
विहुण विहिए सद्धा, काउं जं पच्च घम्मोति ॥२०॥
तत्थ आयारवइ य, सुहिदा आयमप्पमाणयाओ ।
तह जीव संकमोऽयिय, होइ पडम्मपि भजमगे ॥२१॥
जिणव विणिओ सय सममम्म गुणद्वाणिया उ धम्मप ।
एह आयारवडा महई सोगा मडयसम्म ॥२२॥
वयणविमर्णम्मि पुण समामहित पमिहाणनहुंम मन्ति ।
धम्मेविणओ दमसं, समाविय पत विसमुति ॥२३॥

टीकानो अर्थ—पहेला अध्यवसाय शुभ थाय छे ते [illegible] छे धर्म प्रशंसा दुर्लभ पणा आ [illegible] धारणु कर ते धर्म तेनी प्रशंसा—स्तुति [illegible] पुरुषोमा धर्मना [illegible] छे से प्रथमे स्तुति छे [illegible] पण [illegible] कहे छ [illegible] नो अर्थ

[illegible]

નિપાત (અવ્યય) છે તે આ જૈન ધર્મ ધૈર્ય આપે છે કહ્યુ છે કે જેને ધીરજ-તેનેજ તપ થાય જેને તપ તેને સુગતિ સુલભ ને અધૈર્યવાળા પુરૂષો છે તેમને તપ પણ દુર્લભ છે, અને તેમને સુગતિ પણ દુર્લભ છે એ જાણી લેવુ પણ આ ધીરજ સદા ચારમાં રાખવી, ન કે દુરાચારમા આટલા માટે તેજ બાબતને બતાવનારૂ ત્રીજુ અધ્યયન છે તેથી કહે છે કે આચાર ગોચર કથા, એટલે આચાર સૂચવનારૂં કથન આ આચાર કથન ટુકા ણમા અને વિસ્તારથી, એમ બે ભેદે હોવાથી અહિ ટુકામા કહે છે ક્ષુલ્લિકા એટલે લઘવી (નાની) તે આચાર કથનમા આ ત્માના સયમને ઉપાય છે સયમન એટલે કબજામા લેવુ તે આત્માને કબજામા લેવો તે તેના ઉપાય છે કહ્યુ છે કે તેનો આત્મા સયમ યુક્ત છે જે નિરતર સદાચારમા રક્ત છે અને જે ધીરજવાન છે તેનોજ ધર્મ જીનેશ્વરે કહેલો છે

(આમા જીનેશ્વરે પોતાનો પક્ષ ન રાખતા ધર્મનુ ખરૂ સ્વરૂપ બતાવી ન્યાય પક્ષ સ્થાપ્યો છે અર્થાત્ મારૂં તે સાચુ નહિ પણ સાચુ તેજ મારૂં છે) હવે ત્રીજા અધ્યયનમા કહેલો આચાર ચોથા અધ્યયન સાથે પ્રાય મળતો છે એટલે ૫૯ ૭ જીવ નિકાય-જીવનો સમૂહ ગોચર સબધી તે ૫૬ જીવ નિકાય ગોચર પ્રાય ચોથા અધ્યયનમા છે એટના માટે આત્માને સયમ તે અન્ય જીવનોજ રક્ષણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા વડે તત્ત્વથી છે આથી ખરી રીતે તેના અધિકારવાળુ ચોથુ અધ્યયન છે કહ્યુ છે કે જીવ સયમનો પણ ચોથા અધ્યયનમા અધિકાર છે તે સાથે (અવિ) શબ્દથી, આત્માનો સયમ પણ તે ભાવને ભાવે કહ્યુ છે કે છ

છવનિકાયમા જે પડિત મંદ્ર જયણાથી વર્તો, તેજ ખરો પડિત, અને પરમાર્થથી તેજ સયત (સ્વપરનો હિત ચિંતક) છે વિગેરે આ ધર્મ, દેહ નીરોગી હોય તોજ બરાબર પળે છે અને આહાર વિના શક્તિ-સમાધિ થતી નથી પણ આહારના બે ભેદ છે તેમાંનો દોષિત છોડીને નિર્દોષ સેવો એ વિષયવાળુ પાચમુ અધ્યયન છે કહ્યું છે કે ભિક્ષાની વિશુદ્ધિ એ તપ અને સયમ બન્નેને ગુણ કરનાર છે અને તેજ પાચમા અધ્યયનમા અધિકાર છે તેમા માગીને ખાવુ તે ભિક્ષા તેની વિશુદ્ધિ એટલે દોષિતનો ત્યાગ અને નિર્દોષનુ કથન છે તપ વડે પ્રધાન એવો સયમ તે તપ-સયમ કહેવાય તેને ગુણ કરનાર નિર્દોષ ગોચરી છે કહ્યુ છે કે તેજ સયત જાણવો કે જે વિદ્વાન્ નિર્દોષ આહાર લે તેને ધર્મ કાયામા રહેલો છે અને શુભ યોગો સારી રીતે સાધનાર જાણવો વિગેરે ગોચરી ગયેલ સાધુને આચાર પૂછવામા આવે અને તે જાણવા છતા પણ લોકોના સમૂહ આગળ વિસ્તારથી કથન કરવા ઉભા ન રહેવુ પણ પોતાના સ્થાનમા ગુરૂ કહેશે એમ કહેવુ આ બતાવનારૂ છઠ્ઠું અધ્યયન છે કહે છે ને છઠ્ઠા અધ્યયનમા શુ વિષય છે ' ત્રીજા અધ્યયનમા આચાર કથા છે તે તો કહી છે અને આ વિસ્તારથી જાણવી તે આગળ કહેશે કે ગોચરી ગયેલાએ કોઈ સ્થળે બેસવુ નહિ તેમજ બેસીને કોઈ પણ સ્થળે કથા કરવી નહી વિગેરે, ઉપાશ્રયે ગયેલાએ પણ પોતે એટલે જે ગુરૂ હોય અને બોલવાના ગુણ દોષ જાણતા હોય તેણે નિરવદ્ય વચન વડે આચાર કથા કહેવી (કથાનો અર્થ અહિ કથન લેવો), એટલા માટે તે અધિકારવાળુ સાતમુ અધ્યયન છે કહે છે કે 'વયણ

વિમુક્તિ વિગેરે, વિભિન્ન, પૃથક્ભૂત કરેલુ તે વિમુક્તિ એ... નિર્દોષ (એટલે આ વચનથી નિર્દોષ અને આ વચનથી દૈ... એવો વિવેક જે જાને) વચન બોલે છે પુન શબ્દ ... અધ્યયનના વિષયથી એનો વિષય વિશેષ અર્થવાળો છે ... પ્રમાણે આનમા અધ્યયનમા નિર્દોષ વચનનો અધિકાર છે ... છે કે જે સાધુ સાવદ્ય અને નિરવદ્ય વચનો વિશેષ રીતે જા... નથી તેને બોલવાનો પણ અધિકાર નથી તો તેને ઉપદેશ આ... વાનો અધિકાર ક્યાથી હોય ?

આ નિરવદ્ય વચન, આચારમા જે ધ્યાન રાખનારો ... તેનેજ હોય તેથી તે બાબતનું આઠમુ અધ્યયન છે કહે ... ધ્યાન રાખવુ તે આઠમા અધ્યયનમા અધિકાર પણે કહ્યુ ... 'પ્રણિધાન' એટલે વિશેષ પ્રકારે ચિત્તમા ધર્મ સ્થાપવો કહ્યુ... કે પ્રણિધાન રહિત (ઉપયોગ વિનાનુ) બોલવુ તે નિ... હોય પણ પાપ દ્રવ્ય જાણવુ અધ્યાત્મમા રહેલ અશિ... વાળુ છે, એટલે ઉપયોગ પૂર્વક બોલવુ એ પ્રમાણે જ... આચારમા જેનુ ધ્યાન છે તેજ યોગ્ય વિનયવાળો થાય છે, ... વિનય બનાવનારજ નવમું અધ્યયન છે કહે છે કે ન... અધ્યયનમા વિનયના વિષયનો અધિકાર છે કહ્યુ છે કે આ... રમા જેનુ ધ્યાન છે તેજ પંડિત યોગ્ય વર્તન કરે છે, ... દિમા જે વિનયવાળો છે તે મોક્ષની ચિકિત્સા એટલે આ... રાખનાર સમજવો વિગેરે, આ નવ અધ્યયનમા જે લીન ર... ઉત્તમ રીતે ભિક્ષુ છે આ સબંધ વડે સ ભિક્ષુ એટલે તેને ... કહેવો એ દશમુ અધ્યયન જાણવુ કહે છે કે આ દશમા અ...

મનમા આ સાધુની ક્રિયાને બતાવનારૂ 'દશમુ અધ્યયન સમાપ્ત કર્યું. આ ક્રિયા યુક્તાજ ભિક્ષુ છે તેથી આ ભિક્ષુ છે એમ ચાર ગાથાનો અર્થ સમજવો હવે તે ભિક્ષુઓ તેવા ગુણો એ કરી યુક્ત હોય પણ કદાચ કર્મની પરતંત્રતાથી એટલે આત્માની શક્તિ કરતા કર્મ બળવાન થાય તો તે મુંઝાય-તેને સ્થિર કરનારૂં શુ કામ છે તે વિષય બતાવનારૂં બે ચુડાનુ જોડલુ છે (માથાના ઉપર જેમ ચોટલી હોય તેમ અધ્યયન ઉપરાંત અધિકાર જુદો બનાવ્યો હોય તે ચુડા કહેવાય) ચુડા એટલે ચોટલી

दो अज्झयणा चूलिय, विसीययंते थिरी करणमेग ।
बिइए विवित्त चरिया असियणगुणाइरेग फला ॥२४॥

ટીકાનો અર્થ—બે અધ્યયન તેમા શુ છે? તેમા બે ચુડા છે તેમા પ્રમાદવશ થઇ કોઈ સાધુ ખેદ પામતો હોય તો તેને સયમમાં સ્થિર કરવો એમ છે અને તેમા તેનુ સ્થિર કરવાનું ફળ બતાવ્યુ છે તેજ પ્રમાણે તેમા સસાર તરફ દેડનાર સાધુને બતાવ્યુ છે કે ઘેર જઇ દુખથી જીવવાનુ અને મુવા પછી નરક વિગેરેના દુર્ગતિનાં ફળ ભોગવવાના છે એવા દોષ બતાવ્યા છે

બીજી ચુડામા તેજ પ્રમાણે વિવિક્ત ચર્યાનું વર્ણન છે કેવી રીતે? તે કહે છે 'દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવવડે વિપરીતથી વિમુખ રહેવુ ને એકાંત ચર્યા જાણવી સાથે એમ પણ જાણવુ કે એક ઠેકાણે ન પડી રહેતા સર્વત્ર વિહાર કરવો તેથી નિર્મળ ચારિત્ર પણે છે ... ... આવે એ બતાવનાર તે ચાર ...

दसकालिअस्स एसो, पिंडत्थो वण्णिओ समासेणं ।
एत्तो एक्केक्कं पुण, अज्झयणं कित्तइस्सामि ॥२५॥

ટીકાનો અર્થ—આ દશવૈકાલિકનો પૂર્વે બતાવ્યા પ્રમાણે સામટો અર્થ સામાન્ય રીતે કહ્યો એ અર્થ મહોટો છે, માટે આગળ આગળ એક એક અધ્યયનની ખુલાસાથી કહીશ (પુન) શબ્દનો ગૂઢાર્થ રહેલો છે (તે ગુરુગમથી એમ સમજવું કે આગળ ખુલાસા વાર કહીશું)

તેમાં પહેલું અધ્યયન 'દ્રુમ પુષ્પિકા' તેના ચાર અનુયોગ દ્વાર થાય છે તે દ્વાર નીચે પ્રમાણે છે

ઉપક્રમ, નિક્ષેપ, અનુગમ અને નય એ ચાર અનુયોગના દ્વારોનું અધ્યયનમાં પહેલાં વર્ણન છે આ પ્રમાણે ક્રમ સ્થાપિત કરતા તેનું પ્રયોજન વિગેરે વિશેષ આવશ્યકથી જાણવું ત્યાં વિસ્તાર સ્વરૂપ જાણવું છે અહિં ચાલુ અધ્યયનના શાસ્ત્ર સંબંધી ઉપક્રમમાં આનુપૂર્વી વિગેરે એના ભેદમાં પોતાની બુદ્ધિ વડે સંબંધ યોજવા, અને વિષયનો અધિકાર કહેવો એમ નિર્યુક્તિકાર કહે છે

पढमज्झयणं दुमपुप्फियंति चत्तारि तस्स दाराइं ।
वण्णेउ उवक्कमाई धम्म पसंसाए अहिगारो ॥२६॥

ટીકાનો અર્થ—પહેલું અધ્યયન દ્રુમ પુષ્પિકા તેના નામ નિષ્પન્ન નિક્ષેપાનો અવસર છે, તેના શબ્દાર્થને કહીએ છીએ તેના ચાર અનુયોગ દ્વાર છે ઉપક્રમાદિ મનન કરીને ધર્મ પ્રશંસા વડે અધિકાર કહેવો આ ગાથાનો અર્થ છે નિક્ષેપો

ચાર પ્રકારે છે—ઓઘ નિષ્પન્ન, નામ નિષ્પન્ન અને સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન તેમાં ઓઘ એટલે સામાન્ય સૂત્રનું નામ નિર્યુક્તિકાર ભગવાન્ કહે છે

ओहो ज सामाग्न, सुआभिहाण चउविह त च ।
अज्झयण अज्झीण, आय ज्झवणा य पत्तेअं ॥२७॥

ઓઘ એટલે સૂત્રનું સામાન્ય નામ તે ચાર પ્રકારે છે તે કેવી રીતે? તે કહે છે અધ્યયન, અક્ષીણ આય અને ક્ષપણા (આ ચારે એક અર્થવાળા છે) આ પ્રત્યેકને જૂદા જૂદા કહે છે

नामाइ चउब्भेयं वण्णेउण सुआणुसारेण ।
दुम पुप्फिअ आओज्जा चउसुपि कमेण भावेसुं ॥२८॥

ટીકાની વ્યાખ્યા—નામાદિ ચાર નિક્ષેપાના ભેદને વર્ણન કરીને એટલે કે નામ અધ્યયન, સ્થાપના અધ્યયન દ્રવ્ય અધ્યયન, અને ભાવ અધ્યયન, એમ ચાર વિભાગ પાડીને અક્ષીણ વિગેરેના પણ નિક્ષેપા સ્થાપવા, એમ કહે છે સૂત્ર અનુસાર એટલે અનુયોગદ્વાર નામના સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે તે 'દ્રુમ પુષ્પિકા' અધ્યયનમાં પ્રકૃત અધ્યયન છે તેજ પ્રમાણે અધ્યયન, અક્ષીણ, આય અને ક્ષપણાના પણ અનુક્રમે ભાવવા. ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત

ભાવ અધ્યયન વિગેરે શબ્દોના વિષયને કહે છે

अज्झप्पस्साणयणं कम्माण अवचओ उवचिआण ।
अणुवचओ अ नवाण, तम्हा अज्झयण मिच्छंति ॥२९॥
अहिगम्मंति व अत्था, इमेण अहिग घनयण मिच्छंति ।
अहिग च साहु गच्छइ, तम्हा अज्झयण मिच्छंति ॥३०॥

जह दीवा दीवसय प इप्पई सो अ दिप्पई दीवो।
दीवसमा आयरिया, दिप्पंति परं च दीवंति ॥३१॥
नाणस्स दंसणस्सऽवि, चरणस्स य जेण आगमो होइ
सो होइ भावआओ, आओ लाहो त्ति निद्दिट्ठो ॥३२॥
अट्ठविहं कम्मरयं, पोराणजं खवेइ जोगेहिं।
एय भावज्झयणं नेअव्वं आणुपुव्वीए ॥३३॥

ટીકાનો અર્થ—અહિ પ્રાકૃત શૈલિ અને કવિતા હોવાથી અક્ષરોનો ફેરફાર છે તેથી અન્નઝપમાણુનો સરકૃતમા અધ્યયન શબ્દ બને છે તે ભાવાર્થ બતાવે છે અધિ એટલે આત્મામા વર્તે છે તે નિરૂક્ત વડે અધ્યાત્મમ્ તે ચિત્ત તેમા લાવવુ જેના વડે તે અધ્યયન (બીજી તરફ દોડતા આત્માને તેમા લાવી રાખવો) અહિ કર્મબળથી રહિત આત્માજ શબ્દથી ચિત્ત લેવુ (એટલે નિર્મળ આત્મા એવો ચિત્તનો અર્થ જાણવો જોઇએ તેનુ શુદ્ધ ચિત્ત કરવુ તે અભ્યાસથીજ થાય છે જ્ઞાના-વરણીયાદિ આઠ કર્મનો અપચય એટલે ઘટાડો કરવો, તે કર્મ મિથ્યાત્વાદિ કર્મ બંધનના કારણ વડે બધાય છે, એવો ભાવ છે એ પ્રમાણે નવા આવતા કર્મોનો અપચય એટલે ઘટાડો કરવો આ રીતે પ્રાકૃત શૈલિએ આત્માને શુદ્ધ આત્મા તરીકે દોરવવો એમ 'અધ્યયન' શબ્દનો અર્થ આચાર્યો ઇચ્છે છે અથવા જેના વડે વિષયો સમજાય તે અધિગમન પ્રાકૃત શૈલિ વડે ઉપર કહેલા અર્થનું દર્શક હોવાથી એવા વચનને અધ્યયન કહેવાય અથવા અધિક નયન કહેવાય એમ આચાર્યો ઇચ્છે છે, તેનો પણ ઉપર કહેલોજ અર્થ છે

તેજ વચનનો આ અર્થ છે અય્ વય ઇત્યાદિ દણ્ડક ધાતુ પાઠથી દોરે તે નયન ભાવમા 'લ્યુટ્' પ્રત્યય છે તેનો સામટો અર્થ પરિનિષ્ઠ છે 'અધિક નયનમ્ એટલે અધિક જ્ઞાનમા ઉતારે તે અર્થથી અધ્યયન ઇચ્છે છે 'ચ' શબ્દનો ગૂઢાર્થ છે અધિક તે સાધુ પામે છે, એથી એમ સમજવુ કે આ કારણભૂત અધ્યયન વડે સાધુ મુનિરાજ જીવ સયમ અને મોક્ષ તરફ તે અધિક અધિક સમીપ જાય છે તેથી અધ્યયન શબ્દને આચાર્યો ઇચ્છે છે, અહિ સર્વત્ર અધિક અયન તે અધ્યયન એવી યોજના કરવી આ ગાથાનો અર્થ છે

અક્ષીણ શબ્દનુ વર્ણન

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય છોડીને ભાવ અક્ષીણ આ જ છે શિષ્યને આપવાથી તે અક્ષય પણાને પામે છે જેમ દીવા વડે સેકડો દીવા સળગાવાય છે અને તેથી મૂળ દીવો પણ દીપે છે અને બીજા દીવા પણ દીપે છે તેજ પ્રમાણે દીપ સમાન આચાર્ય પોતાની નિર્મલ બુદ્ધિ વિગેરેના ઉપયોગ સહિત હોવાથી (કર્મની નિર્જરા અને જ્ઞાનનો પ્રકાશ થવા વડે) પ્રકાશે છે અને પોતાની નિર્મળ બુદ્ધિ વડે શિષ્યને નિર્મળ બુદ્ધિવાળા બનાવે છે આ ગાથાનો પરમાર્થ છે

આય શબ્દનુ વર્ણન

ભાવ આય તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને જ્ઞાનમા મતિજ્ઞાન વિગેરે છે દર્શનમા ઉપશમ વિગેરે છે ચારિત્રમા સામાયિક વિગેરેનો લાભ છે એ લાભ જે વડે થાય તે ભાવ આય,

આય્ એટલે લાભ જાણવો અધ્યયનના હેતુ વડે જ્ઞાન વિગેરેનું આગમન થાય છે

ક્ષપણા

તે ક્ષપણા ભાવથી આ પ્રમાણેજ છે આઠ પ્રકારના કર્મની રજ તેમા જીવ રગદોળવામા પરવશ પણે હોવાથી રજ તે કર્મ રજ પુરાણુ તે પહેલાનું યોગ એટલે અંતઃકરણ વિગેરેથી એટલે અંતર ભાવથી (મોઢેથી બોલતો, શરીરને ઉપયોગમા લેતો અને અધ્યયન ભણતો) કર્મ ખપાવે આટલા માટે અધ્યયન તે કારણ છે અને કાર્ય તે ક્ષપણા છે તેથી કારણમા કાર્યનો ઉપચાર કરીને અધ્યયનનેજ ક્ષપણા કહ્યુ (લોકમા સારો વરસાદ વરસે અને અનાજ પાકે તો સારો વરસાદ કારણ છતા અનાજ કાર્યમા લઈ અનાજ વરસે છે એમ લોકો પણ કહે છે) તે પ્રમાણે આ ભાવ અધ્યયનની યોજના કરવી શામા ? તો કે અધ્યયન, અક્ષીણ, આય અને ક્ષપણામા તે ગાથાનો અર્થ છે, આ ઓઘ નિષ્પન્ન નિક્ષેપો બતાવ્યો હવે નામ નિષ્પન્ન બતાવે છે ઓઘ નિષ્પન્નમા જે અધ્યયન બતાવ્યુ તેને બદલે નામ નિષ્પન્નમા દ્રુમપુષ્પિકા કહેવુ, (અથાત્ ઓઘમ હતું તે ખુલ્લું નામ કહ્યુ) ઓઘ એટલે ઓઘમ હવે દ્રુમ શબ્દનો શુ શબ્દાર્થ છે તે કહે છે કે 'દ્રુ' અને 'દ્રુ એ ગતિ અર્થના ધાતુઓ છે એ પ્રમાણે 'દ્રુ' જે દેશમા વિદ્યમાન છે તે એવુ છે અથવા એમા છે તે પા ૫-૨-૯૪ સૂત્ર પ્રમાણે 'મતુ પ્રત્યય લાગીને પાણીનીના ૫-૨-૧૦૮ પ્રમાણે 'દ્રુમ' શબ્દ બને છે હવે 'દ્રુમ પુષ્પ' એ બન્નેના નિક્ષેપાની પ્રરૂપણા કરે છે

णामदुमो ठवणदुमो दव्वदुमो चेव होइ भाव दुमो ।
एमेव य पुप्फस्स वि च उव्विघ्हो होइ निक्खेवो ॥३८॥

ટીકાનો અર્થ—નામ દ્રુમ તે જેનુ ઝાડ હોય તે અથવા જેનુ નામ દ્રુમ હોય સ્થાપના દ્રુમ તે ઝાડનુ ચિત્ર વગેરે છે દ્રવ્ય દ્રુમ તેજ ભાવ દ્રુમ થાય છે તે દ્રવ્ય દ્રુમ આગમથી અને નોઆગામથી બે પ્રકારે છે આગમથી 'દ્રુમ' શબ્દનો જાણનારને પણ ઉપયોગ ન હોય અને નોઆગમથી ગ્ન શરીર, ભવ્ય શરીર અને બન્નેથી જૂદો એમ ત્રણ ભેદે જાણવો બન્નેથી જૂદુ એના એક ભવિક, બદ્ધ આયુષ્ક અને અભિમુખ નામ ગોત્ર એમ ત્રણ ભેદ છે કોઈ પણ ગતિવાળો જીવ જેણે બીજા ભવમા દ્રુમ થવાને આયુષ્ય બાંધેલુ એટલે બીજા ભવમા મરીને તેરો નામ ગોત્ર ઉદય કરશે હોવાથી તે દ્રુમ થશે તે એક ભવિક જાણવો જેના વડે દ્રુમ નામ ગોત્ર બધ બાંધેલ છે તે બદ્ધ આયુષ્ય છે સન્મુખ નામ ગોત્ર—જવાની તૈયારીવાળો જે વડે તે બન્ને કર્મ ઉદીરણાદિ આવલિકામા નાખે તે જાણવુ આ ત્રણ પ્રકારે ભાવિ એટલે ભવિષ્યમા ભાવ દ્રુમના કારણ હોવાથી દ્રવ્ય જાણવા

હવે ભાવ દ્રુમ તે બે પ્રકારે છે આગમથી અને નો આગમથી આગમથી જાણનારો અને ઉપયોગ રાખનારો અને નોઆગમથી દ્રુમજ પોતે દ્રુમ નામ ગોત્રના કર્મને વેદતો હોય તે જેવી રીતે આ દ્રુમના નિક્ષેપા કહ્યા તે પ્રમાણે પુષ્પના પણ નિક્ષેપા સ્થાપના વિગેરે કરી લેવા હવે જૂદા જૂદા દેશમા જન્મેલા શિષ્ય સમુદાયના સમોહને દૂર કરવા માટે સિદ્ધાતમા 'દ્રુમ'

ષ્ડના એક અર્થવાળા પર્યાય શબ્દોને બતાવે છે

दुमा य पायवा रुक्खा, अगमा विडिमा तरू ।
कुहा महीरुहा वच्छा, रोवगा रुंजगावि अ ॥३५॥

દ્રુમ, પાદપ, વૃક્ષ, અગમ, વિટપીન, તરવ, કુહા, મહિરુહા, વચ્છા, રૂપકા રંજક વિગેરે

તેમા દ્રુમની અર્થ સંજ્ઞા પૂર્વે કહી ગયા પગવડે જે પીએ તે પાદપ એ પ્રમાણે બીજાની પણ યથાયોગ્ય સમાનતાવડે અર્થ સંજ્ઞા કહેવી (કારણ કે માગધી ભાષા લોક ભાષા હોવાથી જૂદા જૂદા દેશના વપરાતા શબ્દો તેમા વપરાતા હોવાથી સંસ્કૃત પ્રમાણે તેમા અર્થ થઇ શકે નહિ), હવે પુષ્પના એક અર્થવાળા શબ્દો કહે છે

पुप्फाणि अ कुसुमाणि अफुल्लाणि तहेव होति पसवाणि।
सुमणाणि असुहुमाणि अपुप्फाणि होति पनड्डा। ३६॥

પુષ્પ, કુસુમ, ફુલ, પ્રસવ, સુમન સૂક્ષ્મ વિગેરે

હવે દ્રુમ અને પુષ્પિકા એક વાક્યમા એક અધ્યયનનું નામ હોવાથી તેનો શબ્દાર્થ કહે છે દ્રુમનું પુષ્પ તે દ્રુમ પુષ્પ આ અવયવ લક્ષણવાળો પાડી તત્પુરૂષ સમાસ છે અને તે દ્રુમ પુષ્પ શબ્દને પા ૫-૩-૭ સૂત્ર પ્રમાણે 'ક' પ્રત્યય લાગતા દ્રુમ પુષ્પક બન્યુ અહિ સ્ત્રીપણાની વિવક્ષા હોવાથી ૪-૧-૪ સૂત્ર પ્રમાણે 'આ' પ્રત્યય લાગી ૭-૩-૪૪ સૂત્ર પ્રમાણે દીર્ઘ થઇ પા. ૬-૧-૧૦૧ સૂત્ર પ્રમાણે 'દ્રુમ પુષ્પિકા' શબ્દ બન્યો દ્રુમ પુષ્પના ઉદાહરણથી યુક્ત તે દ્રુમ પુષ્પિકા તે દ્રુમ પુષ્પિકા.

-ધ્યયન'તે સમાનાધિકરણ તત્પુરુષ સમાસ છે એના એક અર્થ વાળા શબ્દો બતાવે છે

दुम पुप्फिआ य आहार एसणा गोअरे तया उंछो ।
-मस जलूगा सप्पे वणऽक्खतइसुगोल पुत्तुदए ॥३८॥

દ્રુમ પુષ્પના ઉદાહરણ મુખ્ય તે દ્રુમ પુષ્પિકા છે અને કહે છે કે '**जहा दुमस्स पुप्फेसु**' જેમ ઝાડના પુષ્પોમા વિગેરે ' તથા આહારની એષણા તે આહારેષણા એષણા શબ્દ લેવાથી ગવેષણા વિગેરે પણ જાણવુ તે અર્થને સુચ વવાથી આહારૈષણા તથા ગોચર એટલે ગાયની માફક વર્તવું તે ગોચર તે સામયિક જાણવુ બીજી રીતે ગોચરને બદલે ગો ચાર રૂપ થાય તે ગોચર અર્થનું સૂચન કરવાનુ હોવાથી આ અધ્યયનને ગોચર કહ્યુ એ પ્રમાણે બધી જગ્યાએ ભાવવુ એનો ભાવાર્થ એ છે કે જેમ ગાય એક સરખી ચરે છે તેમ સાધુએ પણ કરવુ, નહિ કે પૈસાને આશ્રયી ઉત્તમ, અધમ મધ્યમ કુળમા જવુ (એટલે પૈસાદારો ત્યા જવુ અને ગરીબને ત્યા નહિ એમ નહિ) અથવા વણિક વત્સના દ્રષ્ટાત પ્રમાણે વર્તવું તે દ્રષ્ટાત આ રીતે જાણવો (પોતાના બાળકને ખવરાવની મા દાગીનાથી સુશોભિત હોય પણ બાળક તેના રૂપ અને અલકારને ન જોતા પોતે પોતાના આહારને જુએ છે અને ખાય છે તે પ્રમાણે ગૃહ સ્થના ઘરમા ગૃહસ્થની સ્ત્રી સુંદર હોય પણ પોતાની શુદ્ધ ગોચરી તરફ લક્ષ રાખવુ) તથા મૂળ ગાથામા '**त्वक्**' શબ્દ છે તે આ પ્રમાણે છે ત્વમ્ એટલે ચામાર લેવુ તે અર્થ સૂચવનાર હોવાથી આ અધ્યયનનું '**त्वक**' નામ ઠીક છે (ત્વક્ એટલે ચ

સાર ખાવુ પણ તે ગૃહસ્થને વધેતુ તે એટરે તેને બોજો ન વધે અને તે ભિખ માગતો ન થાય અને સાધુઓ ઉપરથી તેની શ્રદ્ધા પણ ઉઠી ન જાય) આ ચાર ભેદના ફળ જે ત્વક્ ખામ, તે સાધુને સાર ખાવાના સમાન તપ થાય છે (અર્થાત્ મહાન્ પુણ્ય બધાઇ દેવલોકાદિ સુખનો ભાગી થાય) એ પ્રમાણે બધા ભાગાનુ સમજવુ એટલે ત્વક્ભોક્તૃ (ખાનાર)ને વજ્રસાર જેવો તપ થાય છે મૂળ ગાથામા (ઉ૭) શબ્દ છે તે આચારાંગ પિંડ ને ‘ઉ૭’ સૂચક છે અર્થાત્ સાધુ જાણીતા ઘરમા સ્વાદિષ્ટ આહારની ઇચ્છાથી ન જાય પણ નિર્દોષ ગોચરી લેવા ઓચિંતો અણજાણ્યે ઘેર જાય મેષનો દ્રષ્ટાંત જેમ મેષ થોડા પાણીમા પણ પાણીને ડોળ્યા વિના પોતે પાણી પીએ છે તેમ સાધુએ પણ ભિક્ષા લેવાને બેસતા થકા ગૃહસ્થના ઘરમા બીજ વિગેરે પડ્યા હોય તો તે આકુળ વ્યાકુળ થઈ દાબવા નહિ પણ સ્થિરતાથી ધ્યાન રાખી ભિક્ષા લેવી આ અર્થ સૂચવનાર આ અધ્યયન છે તેથી તેનુ મેષ નામ જાણવુ જલોકા (જળો) તે અનેષણા પ્રવૃત્તિમા દેનાર હોય તેના ભોળા ભાવના નિવારણ માટે આ સૂચના છે (કોઇ ભોળો માણસ સાધુને ન ખપતી અથવા દોષિત ગોચરી આપે તો સાધુએ ના પાડવી) સર્પ એટલે સાપ પોતે એક સરખી નજરે ચાલે છે તેમ સાધુએ ગોચરી જતા સંયમ તરફ ધ્યાન રાખી જવુ આ અર્થ સૂચનનાર છે અથવા જરા પણ સ્પર્શ કર્યા વિના જેમ સાપ દરમા ઉતરે છે તેમ સાધુએ ગોચરી કરતા સ્વાદ કર્યા વિના ખાવુ તથા વ્રણ એટલે રાગ દ્વેષ કર્યા વિના સાધુએ ભોજન કરવુ

ઘુમડા ઉપર લેપ કરે તેમા કોઇ ખુશ થતા નથી તેને તો એમજ મનમા આવે છે કે ક્યારે રોગ મટે ! તેમજ સાધુ પણ (અના હારી થવાની અને મોક્ષ પદની વાન્છા કરે છે) અક્ષ ઉપાગ દાન માફક (એટલે ગાડાની અદર ધરી હોય અને તેમા તેલ નખાય છે) સાધુ પણ કાયાનો ધસારો અટકાવવા માટેજ આહાર લે છે કહ્યુ છે કે વર્ણલેપ-ધરીના ઉપાગ માફક સાધુ ગોચરી) જતા બીજી જગ્યાએ ધ્યાન રાખે તો સ્વપરને પીડા કારી થઇ પડે

શરીર નિભાવવા માત્ર આહાર લે સાપની માફક એટલે સાપ બીલો દરમા ઉતરે તેમ માધુ આહાર કરતા કોળીઓ ગળામા ઝુપચુપ ઉતારે તથા પુત્રના માસ માફક (આ છેલ્લુ દષ્ટાંત એટલા માટે આપ્યુ છે કે સાધુ છ કાયનો રક્ષક છે એટલે એકેન્દ્રિય જીવ પણ તેને પુત્ર સમાન છે તેને પોતા માટે રધાવી ભક્ષણ કરવુ તે માટે પાપ છે) વિગેરે

ઇષુ-શર-બાણુ એ તે સૂચવે છે રથિક માણસ પ્રમાદ યુક્ત થઇ તીર વડે લક્ષ્ય સાધે તો તે બાણુ વડે વીંધી શકતો નથી તેરીજ રીતે સાધુ ગોચરી જતા બીજી જગ્યાએ ધ્યાન રાખે તો સ્વપરને પીડાકારી થઈ પડે

ગોલ઼ વર્ણન—જેમ લાખનો ગોળો અગ્નિથી ઘણો દૂર અને ઘણો પાસે ન હોય તો લાખનો ઉપયોગ થઇ શકે તેમ સાધુ ગ્રહસ્થની ઘણો નજદીકમા અને ઘણો દુર ન રહે તો ચારિત્ર પાળી શકે જો ગોચરીમા ઘણો દુર રહે તો અશુદ્ધ ગોચરી વોરાવે અને ઘણો નજદીક ઘુસી જાય તો

શકા અજાણ્યાને આવે એથી ગોચરી ગયેલા સાધુએ વિવેકથી ઉભા રહેવુ પુત્રના માસમા નાતા સૂત્રમા કથા સુસમાના દષ્ટાતથી જાણવી એટલે યુક્તિ ઉડ્ડની ઉપમાથી નિશ્ચયે કરીને સાધુએ અન્નપાન વાપરવુ દષ્ટાન્ત આ છે જેમ એક વાણી આએ દારિદ્રથી દુઃખમા પીડાઈ રત્નદ્વીપમા જઈ ત્યા લોકમા રમણીય એવા રત્નો પ્રાપ્ત કર્યા તે ચોરોથી આકુળ અને દીર્ઘકાળ સુધી ભયને લઈને તે રત્નો ઓળગીને આવવા શક્તિમાન ન હતો આથી તેણે બુદ્ધિ કૌશલ્યથી તે રત્નો એક સ્થળે સ્થાપીને જૂના પત્થરના ટુકડા લઈ ઘેલાનો વેશ લઈ ત્યાથી નીકળ્યો અને બોલવા લાગ્યો 'રત્નવાળો વાણીઓ જાય છે' એમ ત્રણવાર બોલવા છતા તેના ગાડા વેશથી કોઇ પકડવા ન ઉઠયુ ત્યારે ચોથી વખત ખરા રત્ન લઈ નીકળી ગયો હવે જગલમા ઘણી તૃષા લાગવાથી સારૂ પાણી ન મળતા ગલીચ પાણીનું છાબરૂ ખાબોચીઉ જોયુ તેમા મરેલા હરણ વિગેરે હતા તેથી બધુ પાણી ચરબીવાળુ થયુ હતુ તે વાણીએ અણગમે સ્વાદ કર્યો વિના જીવ બચાવવા તે પાણી પીધુ અને રત્નો ઘેર લાવ્યો આમા સાધુને અગે રત્નો સમાન જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર જાણવુ ચોર સમાન પાચ ઇંદ્રિયના વિષયો અને ગલીચ પાણી સમાન પ્રાસુક અતપ્રાન્ત આહાર વિગેરે જાણવા તે ખાતા દ્વેષ અને સારૂ ખાતા રાગ ન કરવો જેમ વાણીઓ રત્ન લાવી સુખી થયો તેમ સાધુ પણ ત્રણ રત્ન આરાધી સુખી થય અટવી સમાન સસારનો નિસ્તાર (છૂટકારો) જાણવો આ બધા એક અર્થવાળા છે તે પ્રમાણે અપેક્ષાથી આ અધ્યયનના અનેક

આશ્રી આ રચ્યું તે પૂર્વે કહ્યું તે અહિં જ અનુક્રમે અવસર આવ્યે કહેવું જોઇએ ત્યાં કહ્યું એ ઠીક નહિ એવી વાદીને શંકા થાય તેનો આચાર્ય ખુલાસો કરે છે કે શંકા ન કરવી. વચમાં પણ ઉપોદ્ઘાત ત્યાં સ્વીકાર્યો હતો તેથી ત્યાં કહેવું પણ ઉપયોગીજ છે વાદી-એમ હોય તો પણ મોટા સબંધ પૂર્વક હોવાથી વચગાળાનો ઉપોદ્ઘાત તે અહિંજ કહ્યો હોત તો ઠીક આચાર્ય કહે છે 'એમ નહિ વર્તમાન શાસ્ત્રમાં અંતર્ગત હોવાથી ત્યાં પણ ઉપયોગી છે એટલુંજ ભ્રમ છે અક્ષર ગમનિકા માત્ર પ્રયાસનુંજ ફળ છે ઉપોદ્ઘાત નિર્યુક્તિ અનુગમ સમાપ્ત

હવે સૂત્ર સ્પર્શિત નિર્યુક્તિનો અનુગમ કરે છે અનુગમ (વિષય) તે સૂત્ર સાથેજ થાય. વાદીની શંકા-' જો એમ હોય તો ઉપન્યાસ કરવો એ નકામો છે' આચાર્ય 'એમ નહિ નિર્યુક્તિ પણ સમાન પણે છે અને સૂત્ર તે સૂત્રના અનુગમમાંજ કહેવાય તે અવસર પ્રાપ્ત થયે કહેવાય છેજ અહિં અસ્ખલિતાદિ પ્રકારે સૂત્રો શુદ્ધ ઉચ્ચારવું તે આ પ્રમાણે અસ્ખલિત, અમિલિત, અવ્યત્ય, અપ્રેડિત વિગેરે અર્થાત્ અનુયોગદ્વારમાં કહ્યું છે તેમ દોષ ટાળી બોલવું એમ શુદ્ધ બોલતાં કેટલાક સાધુ ભગવંતોને કેટલાક અર્થના અધિકાર સમજાઇ જાય છે કેટલાક નથી સમજાતા તે ન સમજાયલા સમજાવવાને મંદ બુદ્ધિ વાળા શિષ્યોની જાણ માટે દરેક પદે કહેવું, વ્યાખ્યાનું લક્ષણ આ છે સંહિતા, પદ, પદાર્થ, પદ વિગ્રહ, ચાલના અને પ્રત્યવસ્થાન આ ૭ પ્રકાર છે ચાલુ વાત કહીએ છીએ ચાલુ તે આ સૂત્ર

અનુક્રમમાં સૂત્ર ઉચ્ચારવું

સૂત્રની ૧ લી ગાથા.

धम्मो मगल मुक्किट्ठ, अहिंसा सजमो तवो ।
देवावि त नमसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥ १ ॥

અસ્ખલિત પદ ઉચ્ચારવું તે સહિતા તે આ પાઠથીજ સિદ્ધ છે હવે પદો કહે છે ધર્મ, મગળ, ઉત્કૃષ્ટ, અહિસા, સયમ, તપ, દેવ, પણ નમે છે, જેનુ ધર્મમા નિરતર મન છે તેમા 'ધૃ' ધાતુ ધારણાના અર્થમા છે તેને 'મ' પ્રત્યય લાગવાથી ધર્મરૂપ થાય છે મગળનું રૂપ પૂર્વે કહ્યુ છે કૃત' ધાતુનો અર્થ વિલેખન છે તેને ઉત્ ઉપસર્ગ અને નિષ્ઠાન્ત પ્રત્યય લાગવાથી ઉત્કૃષ્ટ એવુ રૂપ સિદ્ધ થયુ તથા તહિ, હિંસી અને હિસાના અર્થમા ધાતુ છે તેમા પા ૭–૧–૫૮ સૂત્ર પ્રમાણે વચમાં ન' લાગી સ્રીરૂપમા આ પ્રત્યય લાગી હિસા શબ્દ થાય છે તે નિષેધ વાચક પૂર્વે 'અ' લગાડી અહિસારૂપ થયુ તથા યમ ધાતુ ઉપરમના અર્થમા છે તેના પૂર્વે સમ્ ઉપસર્ગ લાગી સયમ રૂપ થયુ તથા તપ્ સતાપના અર્થમા છે તેને અસ્ પ્રત્યય લાગી તપ રૂપ થયુ તથા દિવ્ ધાતુ ક્રીડા, વિજીગિષા વ્યવહાર, દ્યુતિ, સ્તુતિ, સ્વપ્ન, કાન્તિ, ગતિ શબ્દોના અર્થમા વપરાય છે તેથી આ ધાતુને અચ પ્રત્યય લાગી પ્રથમના બહુ વચનમા 'દેવા' એમ થાય છે 'અપિ' શબ્દ અવ્યય છે 'તદ્' એ સર્વનામ છે તેનું બીજી એકવચનનુ રૂપ તમ થાય છે તે પ્રમાણે ૩–૧–૨૯ સૂત્ર પ્રમાણે 'ક્ષમ સુ' સામેતા

'નમસ્યન્તિ' એમ થાય છે તથા યત્ શબ્દનું છઠ્ઠીનું એકવ યસ્ય થાય છે ગુજરાતીમાં 'જેનું' રૂપ છે ધર્મ એ પૂર્વે સિદ્ધ કરી ગયા. હવે સદા એટલે બધા કાળમાં પા ૫ ૩-૧૫ સૂત્ર પ્રમાણે 'દા' પ્રત્યય લાગ્યો તે પા. ૫-૩-૧૬ સૂત્ર પ્રમાણે સ. રૂપ થયું તથા મન્ ધાતુ જ્ઞાનના અર્થમાં છે એ ધાતુ 'અસ્' પ્રત્યય લાગી મન રૂપ થયું હવે પદોના અર્થ કહે છે

દુર્ગતિમાં પડનારા જીવને ધારી રાખે તે ધર્મ તેજ કહ્યું છે કે દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને જે ધારે છે તથા શુભસ્થાનમાં સ્થાપે છે તેથી ધર્મ કહ્યો. જેના વડે હિત મગાય તે મગળ, તે પૂર્વની પેઠે જાણવું ઉત્કૃષ્ટ એટલે પ્રધાન, ન હિંસા તે અહિંમા અર્થાત્ જીવના ઘાતથી પાછા ફરવું સયમ એટલે આશ્રવદ્વારને અટકાવવો જે અનેક ભવોમાં એકઠા કરેના આઠ પ્રકારના કર્મોને તપાવે તે તપ અનશન વિગેરે છે ક્રીડાઓ કર તે દેવો અપિ એટલે સભાવના થાય છે કે દેવો પણ જેને નમસ્કાર કરે તો મનુષ્ય કરે તેમાં શું નવાઇ? 'તમ્' એટલે એ ધર્મ કરનાર જીવને નમે છે એ પ્રકટ અર્થ છે જે જીવનું પૂર્વે કહેલા ધર્મ સ્વરૂપમાં સદા મન એટલે અતકરણ છે આ પદોના અર્થ થયા હવે પદોનો વિગ્રહ કહે છે, પદોનો વિગ્રહ પરસ્પર અપેક્ષાવાળા સમાસને ભજે છે પણ અહિં તેવો કોઈ સમાસ ન હોવાથી નથી બતાવ્યો. ચાલના એટલે શકા અને પ્રતિ અવસ્થાન એટલે સમાધાન તે જ્યારે પ્રમાણુની ચિંતા કરીશું ત્યારે આગળ કહીશું, પણ તેમની પ્રવૃત્તિ આ ઉપાયવડે છે તે બતાવવા માટે કહે છે,

कायइ पुच्छइ सीसो, काहिच ऽ पुट्ठा कहंति आयरिया ।
सीसाणं तु हियट्ठा विपुलतराग तु पुच्छाए ॥ ३८ ॥

ટીકાનો અર્થ—કોઇ વચન કઇ ન સમજીને શિષ્ય પૂછે કે આ કેવી રીતે ? આજ ચાતના, અને ગુરૂ કહે તે પ્રત્યવસ્થા આ બન્નેની પ્રવૃત્તિ છે તે પ્રમાણે કોઇ વચન ન પૂછે તો પણ પૂર્વ પક્ષની આશંકા કરીને આચાર્યો કરે છે તે સમાધાન છે શા માટે કહે છે ? ઉ- શિષ્યોના હિતને માટે

'તુ' શબ્દનો અર્થ જ જાણવો વિપુલતર તે પ્રભુતતર કહે છે (શિષ્યનો પ્રશ્ન હોય ત્યારે) આ શિષ્ય તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા છે એ જાણીને ગુરૂ વધારે સમજાવે ગાથાનો અર્થ

એ પ્રમાણે ઉપક્રમમાં વ્યાખ્યા લક્ષણની યોજના છે તે આ પ્રસ્તુત સૂત્રમાં કરી એ પ્રમાણે બીજામાં પણ કરવી. ગ્રંથ વિસ્તારના દોષથી અમે નહિ કહીએ પણ ઉપયોગી તો દરેક સૂત્રમાં કહીશું જે સૂત્રની સાથે સ્પર્શીત છે તે અનુગમ નિર્યુક્તિના વિભાગ વિશેષથી વિશેષાવશ્યકમાં કહેલો છે ત્યાંથી જાણવો વળી કહ્યું છે કે પદચ્છેદવાળું સૂત્ર કહી સૂત્રનો અનુગમ સફળ અર્થવાળો થાય છે સૂત્રના આલાવાનું સ્થાપન નામાદિ ન્યાસને વિનિયોગ કરવાવાળું છે સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિનું કથન પદાર્થ વિગેરે પ્રાય નૈગમ નયાદિ મતમાં ગોચર થય છે આ પ્રમાણે સૂત્રનો અનુક્રમે સૂત્રાલાપકનો નિક્ષેપો કર્યો. અને સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિ તથા નયો સાથેજ ચાલે છે આટલુ સમજવા માટે કહ્યું ત્યાં ધર્મ પદ અંગીકાર કરી સૂત્ર-સ્પર્શિત-નિર્યુક્તિ માટે કહે છે

णाम ठवणा धम्मो, दव्व धम्मो अ भावधम्मो अ पर्यति माणत्त, पुच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ३९

ટીકાનો અર્થ—નામ સ્થાપના ધર્મ–તે ધર્મ શબ્દ પ્રત્યેકમા જોડવો એટલે નામ ધર્મ, સ્થાપના ધર્મ, દ્રવ્ય ધર્મ, ભાવ ધર્મ એના જૂદા જૂદા ભેદને અનુક્રમે કહીશુ હવે નામ સ્થાપના સુગમ હોવાથી દ્રવ્ય ધર્મના અધિકારમા આગમથી અને નોઆગમથી નિક્ષેપાર્થ થાય તેમા જ્ઞાતા પણ અનુ ઉપયોગ, અને નોઆગમથી જ્ઞશરીર, ભવ્ય શરીર બન્નેથી જૂદો દ્રવ્ય ધર્માદિક કહેવાય છે

दव्वं च अत्थि काय पयारं, धम्मो अ भाव धम्मो अ। दव्वस्स पज्जवा जे ते धम्मा तस्स दव्वस्स ॥ ४० ॥

ટીકાનો અર્થ—અહિ ધર્મ ત્રણ પ્રકારે છે તે આ છે ૧ દ્રવ્યધર્મ ૨ અસ્તિકાયધર્મ ૩ પ્રચારધર્મ તેમા દ્રવ્ય એના વડે ધર્મ ધર્મીમા કંઈક અંશે અભેદ હોવાથી દ્રવ્યધર્મ કહેવાય છે તથા અસ્તિકાય એના વડે સૂચન કરવાથી સૂત્ર છે, એમ માની ઉપલક્ષણપણાથી અવયવનોજ સમુદાય શબ્દનો ઉપચાર હોવાથી અસ્તિકાય ધર્મ કહેવાય (અસ્તિકાય એટલે જૈન શાસ્ત્રમા સમૂહ) છે, પ્રચારધર્મ એના વડે આ ગ્રથથી દ્રવ્ય ધર્મનો દેશ કહે છે ભાવ ધર્મ એ વડે ભાવ ધર્મ સ્વરૂપ કહે છે હવે પૂર્વે કહેલા ત્રણ ધર્મોના સ્વરૂપને કહે છે દ્રવ્યના પર્યાય જે ઉત્પાદ, વિગમ વિગેરે છે તે ધર્મ તે દ્રવ્યના કહેવાય માટે દ્રવ્ય ધર્મ તે પર્યાય છે આ પ્રમાણે બીજાથી અસસક્ત એક

દ્રવ્યનો અભાવ-પ્રદર્શન કરવાથી બહુ વચનનો નિર્દેશ કર્યો છે હવે અસ્તિકાયાદિ ધર્મ સ્વરૂપ કહે છે

धम्मत्थि काय धम्मो, पयार धम्मो य विसय धम्मोय।
लोइय कुप्पावयणिअ, लोगुत्तर लोगडणेगविहो ॥४१॥

ધર્મગ્રહણ કરવાથી ધર્માસ્તિકાય લેવુ તેથી ધર્માસ્તિકાયજ ગતિનો આધાર અસખ્ય પ્રદેશવાળો અસ્તિકાય ધર્મ જાણવો. બીજા આચાર્યો કહે છે કે ધર્માસ્તિ કાયાદિ સ્વભાવવાળો ધર્મ કહેવો પણ આ મત અયુક્ત છે કારણ કે તેમા ધર્માસ્તિકાયાદિના દ્રવ્ય ધર્મથી અભિન્નપણુ છે તેથી પૂર્વનો મત ઠીક છે પ્રચાર ધર્મ તે વિષય ધર્મજ છે 'તુ' શબ્દનો અર્થ 'જ' જાણવો તેમા પ્રચરણ એટલે પ્રચાર એટલે પ્રકર્ષે કરી જવુ તેજ આત્મસ્વભાવ પણાથી ધર્મ તેજ પ્રચાર ધર્મ તે કેવી રીતે ? કે જેમાં પ્રાણીઓ મીદાય (મુઝાય) તે વિષયો રૂપ ગધ વિગેરે છે, તે ધર્મ પ્રમાણે ખરી રીતે વિષય ધર્મ તેજ આ રાગાદિવાળો જીવ તેમા પ્રવર્તે છે એટલે ચક્ષુ વિગેરે ઇદ્રિઓને વશ થઇ રૂપાદિમા પ્રવર્તે છે તે પ્રચાર ધર્મ જાણવો પ્રધાન સસાર નિબધનપણાથી અને મુખ્ય પદ આપવાની ખાતર દ્રવ્ય ધર્મથી જૂદો બતા યો છે હવે ભાવધર્મ કહે છે તે લૌકિક વિગેરે જૂદા જૂદા ભેદવાળો છે કહે છે કે લૌકિક તે જૈનેતર મતનુ વચન, અને લોકોત્તર તે જૈનનુ અહિ લૌકિક ધર્મ અનેક પ્રકારે છે તે કહે છે

गम्मपसुदेसरज्जे, पुरवर गाम गणगोट्ठि राईण।
सावज्जो उ कुतित्थिय, धम्मो न जिणेहि पसत्थो ॥४२॥

ગમ્ય ધર્મ જેમ દક્ષિણ દેશમા મામાની દીકરી પરણવી પણ ઉત્તર દેશોમા તે દુષિત ગણાય એ પ્રમાણે ભક્ષ્ય, અભક્ષ્ય, પેય, અપેયની યોજના કરવી. પશુ ધર્મ તે માતા વિગેરે સાથે કુચ્ચાલન, દેશ ધર્મ તે દેશાચાર જુદા જુદા દેશમા પહેરવેશ વિગેરે જુદા છે તે, રાજ ધર્મ જુદા જુદા રાજ્યોમા જુદાં જુદા કરો છે તે, પુરધર્મ—જુદા જુદા નગરોમા કઇ કઇ વિશેષ ધર્મ છે જેમા ભાષા ભેદ વિગેરે જાણવા, અથવા સ્ત્રી બીજા ઘેર તરફ જાય બીજુ ઘર માડે એવા અર્થમા સમજવુ ગામ ધર્મ તે જુદા જુદા ગામમા જુદા જુદા રીવાજ હોય તે, ગણ ધર્મ તે મલ્લો વિગેરે સમુદાયની વ્યવસ્થા જેમ સમપાક પાડેથી તથા વિષમપદ વિગેરે. ગોષ્ઠી ધર્મ તે ગોષ્ઠી વ્યવસ્થા એટલે સરખી ઉમ્મરના મિત્રો એકઠા થાય તે ગોઠીઆઓ તેની વ્યવસ્થા વસત ઋતુ વિગેરેમા ગોઠ ઉજાણી કરે તે રાજ ધર્મ તે દુષ્ટને દડ ને સારાનુ પ્રતિપાલન છે એ બધા ધર્મના ગમ્યાદિની વિવક્ષાથી ભાવરૂપ પણે છે અથવા દ્રવ્ય પર્યાય પણાથી છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષા વિના વિવક્ષા કરવાથી અથવા લોકમા એને ભાવ ધર્મ તરીકે માનવાથી ભાવમા ગણેલ છે, દેશ રાજાદિનો ભેદ એક દેશને આશ્રીને કહ્યો તે પ્રમાણે પોતાની બુદ્ધિ વડે અનેક રાજનું વિચારી લેવુ આ પ્રમાણે હવે જૈનેતર ધર્મ કહે છે આ પણ પ્રાય પાપ રૂપ હોવાથી લૌકિક જેવોજ છે અવદ્ય એટલે પાપ તેની સાથે સબધ રાખે તે સાવદ્ય છે,

'તુ' એટલે જ, અવધારણ માટે છે એટલે કયો સાવદ્ય ધર્મ ? (ઉ—) જૈનેતર, ચરક, પરિવ્રાજક (બાવા વિગેરેનો)

ધર્મ, શા માટે? જીનેશ્વર અને અન્ય વિદ્વાનોએ તેને વખાણ્યો નથી તે માટે આરંભ પરિગ્રહનુ કારણ હોવાથી, અહિં ખુલાસાની જરૂર છે, પણ આનતી વાતમા સૂચના માત્ર હોવાથી વધારે કહેતા નથી જૈનેતર ધર્મ કહ્યો હવે લોકોત્તર ધર્મ કહે છે

दुविहो लोगुत्तरीओ सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ।
सुअधम्मो सज्झाओ चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥

ટીકાનો અર્થ—લોકોત્તર ધર્મ બે પ્રકારે છે શ્રુત ધર્મ તે બાર અંગ (સિદ્ધાંત) તેનો ધર્મ, 'ખલુ' શબ્દ વિશેષ સૂચવે છે તે નિશ્ચયે વાચનાદિ ભેદો વડે વિચિત્ર છે કહે છે કે શ્રુત ધર્મ સ્વાધ્યાય તે વાચનાદિ ૨૫ તત્વ ચિતામા ધર્મના હેતુરૂપ હોવાથી ધર્મ કહેવાય (શ્રુત વડે ધર્મ ઓળખાય છે) તથા ચારિત્ર ધર્મ તેમા 'ચર' ધાતુ ગતિ અને ભક્ષણના અર્થમા છે પા. ૩-૨-૧૮૪ સૂત્ર પ્રમાણે 'ઈત્ર' પ્રત્યય લાગવાથી ચરિત્ર શબ્દ થયો એટલે અનિંદિત ચાલે છે જેના વડે તે ચરિત્ર ક્ષય ઉપશમરૂપ તેનો ભાવ તે ચારિત્ર અશેષ કર્મ ક્ષય કરવાને માટે આ વર્તન છે (ચેષ્ટા એટલે વર્તન) તે જે ધર્મ તેજ ચારિત્ર ધર્મ 'ચ' સમુચ્ચય માટે છે આ શ્રમણ ધર્મજ છે તેથી ચારિત્ર ધર્મ તે શ્રમણધર્મ, જે સહન કરે તે શ્રમણ પા. ૩-૩-૧૧૩ સૂત્ર પ્રમાણે 'શ્રમ' ધાતુનું શ્રમણ રૂપ બને છે એટલે શ્રમ સેવો, તપસ્યા કરવી તે તપસ્યા કરનાર દિક્ષા લેવાના દિવસથી બધા પાપ વ્યાપારથી રહિત બનીને ગુરૂ કહેવા વડે અનશનાદિ તપ યથાશકિત કરે છે, અને બીજા કહે છે

ન દેવા વડે પોતે દુખ વેઠીને તપ કરે છે તેજ કહ્યુ છે કે જે બધા પ્રાણીઓમા એટલે ત્રસ સ્થાવરમા સરખાપણુ રાખે છે અને શુદ્ધ આત્મા બની તપ કરે તે શ્રમણ જાણુવો ક્ષાન્ત્યાદિ લક્ષણો હવે પછી કહેવાના છે તે ધર્મ (ક્ષમા, કોમળતા, સર ળતા, પવિત્રતા, સત્ય, સયમ, તપ, ત્યાગ, અકિચનતા અને બ્રહ્મચર્ય આ દશ પ્રકારનો શ્રમણ ધર્મ જાણુવો તેમા ક્ષમા એટલે કોઈ આક્રોશના વચન કહે, અથવા માર મારે તે સમ તાથી સહન કરે તો કર્મનો ક્ષય થાય અને ન સહન કરે તો નવા કર્મ બધાય, તેથી ક્રોધનો નિગ્રહ કરવો અને ક્રોધ ઉત્પ- મા આવ્યો હોય તો નિષ્ફળ કરવો ક્ષમા, તિતિક્ષા અને ક્રોધ નિગ્રહ એ ત્રણુનો એક અર્થ છે કોમળતા એટલે જાતિ કુળ વિગેરેથી હીન હોય અને પોતે ઉત્તમ જાતિનો હોય તો તેના આગળ અહકાર ન કરવો અહકાર ન કરવાથી કર્મની નિર્જરા થાય છે અને અહકાર કરવાથી કર્મ વધે છે માન ઉદયમા ન આવ્યુ હોય તો તે રોકવુ અને આવ્યુ હોય તો તે નિષ્ફળ કરવુ સરલતા એટલે અકુટિલતા આ ગુણુ ધારણુ કરવાથી નિર્જરા થાય, નહિ તો કર્મ બધાય એ પ્રમાણે માયાને દાબવી અને નિષ્ફળ કરવી પવિત્રતા તે ધર્મ ઉપગરણુમા પણુ મૂર્છા ન રાખવી. યોગ્ય સાધુને વાપરવા આપવુ જેથી કર્મની નિર્જરા થાય, તેમ લોભનો નિરોધ કરવો અને તે નિષ્ફળ કરવો સત્ય એટલે વિચારીને નિરવદ્ય વચન બોલવુ, જેથી કર્મ ઓછા થાય, નહિ તો કર્મ વધે સયમ તપ અહિ કહેતા નથી કારણુ કે મૂળ સૂત્રમા અર્થ આવે છે હવે ત્યાગને કહે છે પોતે આચાર્ય

વિગેરેની વૈયાવચ્ચ કરે, એટલે પોતે ન ખાતા ઉપયોગ કરીને યોગ્ય વસ્તુ તેમને આપવાથી મોટી કર્મની નિર્જરા થાય છે તેથી વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ વિગેરે જે કંઈ આવ્યા હોય તે સાધુઓને યોગ્યતા પ્રમાણે વહેંચી આપવા અકિંચનતા એટલે પોતાના દેહમા પણ મમતા ન રાખવી તેથી કર્મ ઘટે, ન કરવાથી કર્મ વધે તેથી સાધુએ દેહ મમત્વ મૂકવુ હવે બ્રહ્મચર્ય કહે છે તે ઔદારિકકામ ભોગ મન વડે ન સેવે, ન સેવાવે કે ન અનુમોદે એ પ્રમાણે વચન કાયાના ત્રણ ત્રણ ભેદ લેતા નવ ભેદ થયા એ પ્રમાણે દિવ્ય શરીરના પણ નવ ભેદ થાય તે અઢાર ભેદે બ્રહ્મચર્ય પાળે તેથી મોટી કર્મનિર્જરા થાય નહિ તો મહાન્ કર્મ બંધાય આ દસ પ્રકારનો શ્રમણ ધર્મ છે આમા મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ એ બન્નેનો સમાવેશ છે જેમકે સયમથી પહેલી અહિંસા, સત્યથી મૃષાવાદ વિરતી, બ્રહ્મચર્યથી મૈથુન વિરતી, અકિંચનથી પરિગ્રહ નિવૃત્તિ જેમા સ્વદેહ મમત્વ પણ નથી તે બીજાનુ ન આપ્યુ હોય તે કેવી રીતે લે ? તેથી બન્ને આવી જાય અથવા એક લેવાથી તેની જાતનું બીજુ પણ આવે છે (જેમ અહિંસા લેવાથી અદત્તાદાન વિરતિ પણ આવી ગઇ ક્ષાન્તિ, માર્દવ, આર્જવ અને તપ લેવા વડે ઉત્તર ગુણોનુ ગ્રહણ છે)

મગળનુ સ્વરૂપ

નામ સ્થાપના સુગમ હોવાથી દ્રવ્ય ભાવ મગળને કહે છે તે ભાવ મગળ કહેવાની ઇચ્છાથી કહે છે

**दव्वे भावेऽवि अ मंगलाइं दव्वम्मि पुण्णकलसाई ।
धम्मो उ भावमंगल, मेत्तो सिद्धित्ति काऊण ॥ ४४ ॥**

દ્રવ્યને લઇને ભાવ છે દ્રવ્ય મંગળમાં પૂર્ણ કળશ તથા આદિ શબ્દથી સ્વસ્તીક વિગેરે મંગળ જાણવા ધર્મ તે પોતે ભાવ મંગળજ છે શા માટે? તે કહે છે આ ક્ષાત્યાદિ ધર્મના રક્ષણથી સિદ્ધિ એટલે મોક્ષ છે ભવનુ ગાળવુ તે મંગળનો અર્થ છે આજ મુખ્ય મંગળ છે એકાંતિક પણાથી અને આત્યંતિક પણાથી તે પ્રમાણે પૂર્ણ કળશ વિગેરે દ્રવ્ય મંગળમાં નથી તેમાં એકાંતિક અને આત્યંતિક લાગુ પડતા નથી (એકાંતીક એટલે શંકા રહિત ફળ થાય અને આત્યંતિક એટલે છેવટ સુધી હિતકારક) હવે હિંસાનો વિપક્ષ અહિંસા કહે છે તે જેમ જેઓ ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ છે, ૯ પ્રમાણે અહિંસા કહે છે

**हिंसाए पडिवक्खो होइ, अहिंसा चउव्विहा सा उ ।
दव्वे भावे अ तहा, अहिंसऽ जीवाइवाओत्ति ॥४९॥**

ટીકાનો અર્થ—પ્રમાદના યોગથી જીવને દુઃખ દેવુ તે હિંસા આ હિંસામાં વિરૂદ્ધ પક્ષ એટલે પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને શુભ યોગ ધારીને પ્રાણને બચાવવા તે અહિંસા તે ચાર પ્રકારની છે દ્રવ્ય અને ભાવમાં એટલે ૧ દ્રવ્યથી અને ભાવથી અહિંસા ૨ દ્રવ્યથી ખરી પણ ભાવથી નહિ ૩ દ્રવ્યથી નહિ પણ ભાવથી ખરી ૪ દ્રવ્યથી નહિ અને ભાવથી પણ નહિ એમાં 'તથા શબ્દ સમુચ્ચિત છે તેમાં ત્રણ ભાગાનો ઉપન્યાસ' છે કારણ કે તેમાં સમુચ્ચય અર્થ બનાવ્યો નથી કહ્યું કે તેમાં સમુચ્ચય, નિર્દેશ, અવધારણ, સાદૃશ્ય, પ્રકાર વચનોમાં

વપગમ છે તેમાં આ ભાગો દ્રવ્યથી અને ભાવથી લેવો જેમ મૃગ વધ કરવાની બુદ્ધિમા વર્તેલો કોઈ માણસ મૃગ જોઇને ધનુષ્ય ખેચી બાણ ચડાવી છોડે, તો તે વખતે તે મૃગ તે તીર વડે મરે આ હિંસા દ્રવ્યથી ખરી ને ભાવથી પણ ખરી એમ જાણવુ પણ સાધુથી ઇરિયાસમિતિયુક્ત કામે જતા કોઈ જીવ મરે તો તેમા દ્રવ્યથી 'હિંસા ખરી પણ ભાવથી નથી કહ્યુ છે કે પગ ઉપાડયે થકે ઇરિયાસમિતિ યુક્ત થઈ ચાલતા સાધુથી અજાણ્યે કોઈ જીવ મરે તો તેમા મરનાર જીવનો દોષ છે પણ તે સાધુને તેના સબધી જરા પણ દોષ સિદ્ધાતમા બતાવ્યો નથી કારણ કે તે સાધુ અપ્રમાદી છે, અને હિંસા પ્રમ દીનેજ હોય વિગેરે જે ભાવથી હિંસા કહેવાય પણ દ્રવ્યથી નહિ તે આ રીતે છે કોઈ એક પુરુષ પરોઢીઆના મદ પ્રકાશમા વગેલી દોરડીને સાપ માની તેને વધ કરવાના ઇરાદાથી તરવારવડે છેદે તે પણ ચોથો ભાગો શૂન્ય છે કારણ કે એવી કોઈ હિંસા નથી જે દ્રવ્યથી પણ ન હોય અને ભાવથી પણ ન હોય હિંસાથી વિરુદ્ધ પક્ષ તે અહિંસા અહિંસાના શબ્દાર્થ ન હિંસા, અહિંસા, અજીવાતિપાત વળી તે અહિંસાવાળાને પોતાના કર્મનો નાશ થાય છેજ અજીવ તે કર્મ એમ ભાવવુ ઉપલક્ષણથી અહિ પ્રાણાતિપાત વિરતિ વગેરે લેવો હવે સયમનો અર્થ કહે છે

पुढविदगअगणिमारुय, वणस्सई वितिचउपणिंदिअ अजीवे।

पेहापेहपमज्जण परिट्ठवण मणो वई काए ॥ ४६ ॥

પૃથ્વી વિગેરેથી માડીને પચેન્દ્રિય સુધી તેઓનો સંયમ થાય એટલે સઘટ્ટન વિગેરે મન વચન કાયાથી ન કરે, ન કરાવે, ન અનુમોદે જે ગ્રહણ કરનાથી અસયમ થાય તે અહિ જાણવો જેમકે પાચ પ્રકારના પુસ્તક, વસ્ત્ર, ઘાસ ચર્મ વિગેરે પાચ પ્રકારના પુસ્તક-ગણ્ડી, કચ્છપી, મુષ્ટિ, સપુટ ફલક અને સપાટિક, આ પાચ પ્રકારના પુસ્તક શ્રી વીતરાગે કહ્યા છે

ગણ્ડી પુસ્તકમા પાના લબાઈ પહોળાઈમા સમાન અને દીર્ઘ હોય કચ્છપીમા કોરે પાતળા અને વચમા પહોળા હોય છે ચાર આગળ અને લાબા અને ગોળાકાર તે મુષ્ટિ પુસ્તક, અથવા ચાર આગળ લાબુ ચોખુણુ હોય તે, સપુટક તે બે ત્રણ પાટીઆવાળુ હોય છે સપાટિકા એટલે પાતળાં પાના ઉચા રૂપવાળુ એમ પડિતો કહે છે અથવા દીર્ઘ હ્રસ્વ અથવા પહોળુ થોડી પહોળાઇવાળુ તેને વિદ્વાન સાધુઓ સપાટિકા પુસ્તક કહે છે (પ્રાય આ તાડ પત્રને આશ્રીને છે ,હાલનો રીવાજ જુદી રીતનો છે)

હવે બે પ્રકારના વસ્ત્ર પચક કહે છે પ્રતિલેખ્યા વિનાનુ અથવા ખરાબ રીતે પડીલેહણ કરેલુ એટલે તુલી, ઉપધાનક (ઓશિકુ) ગાલમસુરીઆ (હાલ પણ રૂ ભરીને બને છે) જાણવા તેની પડિલેહણા શીથીલ હોવાથી ન થઈ શકે તથા ખરડીઓ, સતોમપટ, દુરવીગા, ચુર્ણ, સદશ વસ્ત્ર, પ્રલ્હાદિ, કુતુપિ, પ્રાવારક, નવત્વક તથા દૃઢ ગાલિકા એ દુઃખે કરીને પડિલેહાય તેવા જાણવા પ્રલ્હાદિ તે હાથના મોજા કુતુપ તે રૂથી ભરેલુ વસ્ત્ર

૯' ગાયિ, શીવેતું વસ્ત્ર વિગેરે દુ ખથી પડિલેહાય, આફીનાં જાણીતા છે (તે વખતે પ્રસિદ્ધિમાં હશે) તે માટે બહુશ્રુતને પૂછવું હવે ઘાસપચક કહે છે આઠ કર્મને દહન કરનાર શ્રી જીનેશ્વર ભગવત કહે છે કે, શાલિ, વ્રીહિ, કોદ્રવ, રાળ અને અરણ્યનુ ઘાસ તે પાચ પ્રકારનુ છે (શિયાળામા દિલ્હી તરફ ટાઢીના બચાવ માટે આ ઘાસ હાલમા વપરાય છે) પાચ પ્રકારનાં ચામડા તે બકરી, ઘેટું, ગાય, ભેસ અને હરણના એમ સમજવા, તે તળીઓ, ખલ્લક, વાધરી, કોશ અને કૃતિમા વપરાય છે (પૂર્વ કાળમા ભયકર અટવીઓ ઓળગના અથવા માદાઓને ગૂમડા વિગેરેના કારણોમા અપવાદરૂપે સાધુઓ આ જૂના ચામડા વાપરતા) તથા અસયમના હેતુ રૂપ હોવાથી વિકટ હિરણ્ય વિગેરેના ચામડાં સાધુઓ ગ્રહણ કરતા નથી જેમા જોઇને પ્રમાર્જના ન થાય ને અસયમ જાણવો હવે પ્રેક્ષા અને ઉપેક્ષા અહિ એ પ્રકારની છે તે બતાવે છે વ્યાપાર અને અ યાપારમા જેમ આ નાસતાની કેમ ઉપેક્ષા કરે છે? અહિ બન્ને પ્રકારનો અધિકાર છે ૧૬ વ્યાપારની ઉપેક્ષા તે જેની સાથે ગોચરી થાય તેવા સાધુમા કોઇ પીડાતો હોય તો તેને ધર્મ કાર્યમા દોરવે તેમ બીજાને પણ સિદ્ધાત માર્ગે દોરવે તે જાણવુ તે પાસથ્થા વિગેરેને માટે છે ૧૭ અવ્યાપાર ઉપેક્ષા તે કોઈ ગ્રહસ્થથી ધધા વિના પીડાતો હોય તો તેને પ્રેરણા ન કરવી આ ઉપેક્ષાનો સયમ જાણવો ૧૮ ગૃહસ્થી બેઠેલો હોય ત્યા સાધુઓ પગ ન પઞ્ પૂજે તો સયમ થાય અને ગૃહસ્થ ન હોય તો પગ પૂજ્યેથી સયમ થાય ૧૯ પ્રાણાદિ સસકત ભોજન,

પાણી અથવા અવિશુદ્ધ ઉપકરણ ભોજન અથવા પ્રમાણ કરતા વધારે હોય તો તે વિધિથી પરઠવવાથી સયમ થાય, અને અકુશળ મન વચનનો રોધ તથા કુશળ મન વચનની ઉદીરણા કરવી તે સયમ ૨૧ મન વચનના સયમ સાથે અવશ્ય કાર્યમા કાયામા જોડવા અને ગમનાગમનમા તે ઉપયોગ રાખીને સારી રીતે વર્તે ૨૨ અસયમ ત્યજીને કાચબાની માફક પગ હાથ વિગેરેને ગોપવીને સાધુ કાયાનો સયમી થાય છે ૨૩

આ સયમ બતાવે છે (ઉપર બતાવેલ પુસ્તક, વસ્ત્ર વાસ ચામડું એ ખાસ કારણે વાપરવા પડે તો પડિલેહણા થાય) તેટલુજ અને તેવુજ લેવુ તે સયમ અને બાકીનો અસયમ જાણવો તથા અદ્ગ્થીને પાપનો વ્યાપાર હોવાથી તેમા સાથુ ન મારવુ પણ સાધુ તથા પાસત્થાને જરૂર પડયેથી ધર્મમા પણ દોરવવા પ્રેરણા કરવી) વાદીની શકા—અહિં સાજ તત્વથી સયમ છે તેથી જૂદો ભેદ પાડી કહેવુ તે અયુક્ત છે આચાર્ય કહે છે એમ નહિ સયમ વડે અહિંમા ઉપર ઉપગ્રહનું કરવાપણ છે હવે તપને કહે છે તે બાહ્ય અભ્યતર બે પ્રકારનો છે

अणसणमूणोअरिआ, वित्तिसखेवण रसचाओ ।
काय-किलेसो सलीणया य वज्झो तवो होइ ॥४७॥

ટીકાનો અર્થ—પ્રથમ બાહ્ય તપનુ વર્ણન અનશન તે ન ખાવુ તે તે બે પ્રકારે ઇત્વર તે થોડો કાળ સુધી તે મહાવીર સ્વામિના તીર્થમા એક ઉપવાસથી ૭ માસ સુધી 'યાવત્ કથિત' તે મરણ સુધી, તે ભેદની ઉપાધિથી વિશેષ પણે ત્રણ પ્રકારે છે ૧ પાદપ ઉપગમન ૨ ઈગિન મરણ ૩ ભક્ત

પરિજ્ઞા તેમા અનશન કરનારને ચાર આહાર છોડયા પછી ચેષ્ટા પણ છોડી દેવી તથા ચેષ્ટા છોડીને એકાન્ત નિષ્પ્રતિ કર્મ શરીર-વાળા તે (જે વૈયાવચ્ચ પણ ન કરાવે. જેમ ઝાડ સ્થિર છે તેમ પોતે પણ સર્વથા ઝાડ જેવો થાય બીજો તેને જીવતો પણ ન જાણે આને અન્ય લોકમા સમાધિ કહે છે તે પા પ ઉપ ગમન છે તેના બે પ્રકાર છે–૧ વ્યાઘાત વાળુ અને ૨ વ્યાઘાત રહિત વ્યાઘાત વાળુ તે સિહાદિના ઉપદ્રવમા મરણ જાણી કરે તે કહ્યુ છે કે 'સિહાદિથી પીડાયલો ભય આવ્યે થકે સ્થિર ચિત્ત રાખી પાદપ ઉપગમન અનશન કરે આ સાધુ પોતાનુ આયુ'ય સમીપ આવેલુ જાણી ગીતાર્થ હોય તેજ કરે. નિર્વ્યાઘાત વાળુ તે સૂત્ર અર્થ બન્નેમા પાર પહોચેલ પોતાના શિષ્યોને ઉત્સર્ગથી તૈયાર કરીને સમુદાયમા રહીને બાર વર્ષ સુધી તપશ્ચર્યા કરે. કહ્યુ છે કે 'ચાર વર્ષ વિચિત્ર તપ અને ચાર વર્ષ વિકૃતિ રહિત અને બે વરસ એકાંતરે આયબીલ કરે ત્યારપછી આ ખ જિતથી પરિમિત અતિ વિકૃષ્ટ તપ છ માસ અને વિકૃષ્ટ તપ બીજા છ માસ કરે તે પછી અનુપૂર્વથી એક વર્ષ સુધી આયબીલ કરીને પછી પહાડની ગુફામા જઈ પાદપ ઉપગમન કરે ૩ ઈંગિત (અમુક) દેશમા પોતાની મેળે ચાર આહારનો ત્યાગ કરી ઉદ્વર્તનથી યુક્ત પણ બીજાવડે નહિ એ ઇંગિત મરણ ભક્ત પરિજ્ઞા અનશન તે ત્રણ પ્રકારના આહારનો ત્યાગ છે પાણી પીવાની છુટ છે બીજા પાસે સેવા કરાવે અને સમાધિમાં રહે (આનુ વિશેષ સ્વરૂપ બહુશ્રુતને પૂછવુ) હવે ઉણોદરી તપ કહે છે, તે બે પ્રકારે છે દ્રવ્યથી ને ભાવથી દ્રવ્યથી તે ઉપકરણ, ભક્ત, પાન

મબધી, ઉપકરણ મબધમા જેઓને જીનકલ્પવિગેરેનો અભ્યાસ હોય તેઓને આશ્રી જાણવા, બીજાને માટે નહિ ઉપધિના અભાવમા સયમ ન પળે પરતુ જોઇએ તે કરતાં વધારે ન લે અને સયમ પાળે તેજ ઉણોદરતા કહ્યુ છે કે જે ઉપકારમા વર્તે તેમ ન વધારે કે ન અયત્નાથી વાપરે ભકતપાન ઉણોદરના કહે છે આત્મીય (પોતાનો) આહાર હોય તેથી ઓછુ ખાવુ તે બત્રીસ કવળ (કાળીઆ) નો આહાર પેટ પૂર જાણવો આ પુરૂષને આશ્રી છે સ્ત્રીને ૨૮ જોઇએ આ કવળ તે કુકડીના ઇડા પ્રમાણે (નાનો) જાણવો એનો અર્થ એ છે કે મોઢામા સુખેથી જઈ શકે તે કવળ આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થયેથી અલ્પાહાર વિગેરેનો ભેદ પાચ પ્રકારે છે અલ્પાહાર, અપાર્ધ, દુભાગ તથા કઈક ઉણુ તે આ પ્રમાણે છે આઠ કવળ, બાર કવળ, સોળ કવળ, ચોવીસ કવળ ને એકત્રીસ કવળ, અલ્પાહાર તે એક કવળથી માડીને આઠ કવળ સુધી એક જઘન્ય, અને આઠ ઉત્કૃષ્ટ, વચલા મધ્યમ એ પ્રમાણે નવથી બાર સુધી જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ જાણવા. તેમજ તેરથી સોળ બે ભાગ ઉણોદરી એવીજ રીતે ૧૭ થી ૨૪ સુધી અને ૨૫ થી ૩૧ સુધી કિચિત્ ઉણોદરી, બુદ્ધિમાને જઘન્ય વિગેરે ભેદ જાણી લેવા એ પ્રમાણે પાણીનુ પણ સમજવુ આ પુરૂષનુ છે, તેમ સ્ત્રીનુ પણ ઉણોદરી જાણવુ ભાવ ઉણોદરતા તે ક્રોધાદિ કષાયનો ત્યાગ છે કહ્યુ છે કે જિનવચનની ભાવનાથી ક્રોધાદિ ઉત્પન્ન ન કરતા તે ત્યાગે તે ભાવ ઉણોદરી શ્રી વીતરાગે કહી છે તેના અનેક પ્રકાર છે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી દ્રવ્યથી નિર્વપાદિ લેવુ કહ્યુ

છે કે લેપવાળુ કે લેપ વિનાનું અમુક દ્રવ્ય આજ લઇશ અથવા અમુક દ્રવ્ય વડે નિવાહ કરીશ તે દ્રવ્ય અભિગ્રહ જાણવો આઠ ગોચર સ્થાન છે—એલુક (ડહેળી), વિ'કભમાત્ર ગ્રહણ, પોતાના ગામમા કે બીજા ગામમા, અથવા આટલા ઘરમા કે આટલા ક્ષેત્રમા સરળ ગતિએ જઈ પાછા ફરવુ, ગાયના મૂત્ર માફક તથા પતગ વિથી, પેટા અર્ધ પેટા અને અભ્યતર બાહ્ય શબુક, તથા કાળને આશ્રી પ્રભાતે, મધ્યાહ્નને કે છેવટે અભિગ્રહ હોય એટલે ભૂતિકાળ પ્રાપ્ત ન થયો હોય તે આદિ, બીજામા મધ્યે, ત્રીજામા છેવટે વળી આપનાર અને લેનાર જરા પણ અપ્રીતિ ન પામો એટલે અપ્રાપ્ત તથા અતીતનું વર્તન તે મધ્ય ભાવ નિગ્રહમા ઉત્ક્ષિપ્ત, ચરકત્વ વિગેરે ભાવ સહિત અભિગ્રહ થાય છે અથવા ગાતી, રોતી, બેઠેલી, ઉભા ઉભા વોહરાવે તે અથવા અવ'વ'કણુ, અભિ'વ'કણુ, પરામુખ, અનકૃત પુરૂષ કોઈ પણ ભાવથી યુક્ત હોય તે ભાવઅભિગ્રહ જાણવો

હવે રસ ત્યાગ કહે છે તે દૂધ વિગેરેનો ત્યાગ એટલે વિકૃતિને વિકારના ભયથી ડરેલો વાપરતો નથી કારણકે સ્વભાવમા વિકાર કરવાથી તેનુ નામ વિકૃત છે તે સાધુને અનિચ્છાએ કુમાર્ગે દોરે છે ચિત્તને જીતવાવાળો સાધુપણ મોહ ઉદય થતા વિકૃતિનો ઉપયોગ કરે તો કેમ કુમાર્ગે ન જાય ? દાવાનળના મધ્યભાગમા રહેલો હોય તેને શાતિ માટે પણી વિગેરે શુ કરે ? એવી રીતે મોહાનળથી દીન પુરૂષ સુમાર્ગને ગ્રહણ ન કરે હવે કાય કલેશ કહે છે તેના વીરાસન વિગેરે અનેક ભેદ છે વીરાસન, ઉત્કટ, આસન તથા લોચ વિગેરે તે સસાર વાસસા ભેદ

રૂપ હોવાથી કાય કલેશ જાણવો આ લીગસન વિગેરેથી કાયાનો નિરોધ, જીવોમા દયા, પરલોકના વિચાર અને બીજાનુ બહુ માન એ ફાયદા છે

હજામ આથી હાથ માથુ ધોવાયા પહેલા અને પછીના કર્મ તે સાવદ્ય હોવાથી લોચ કરવાથી બચી જાય, અને નિસંગતા થાય તથા દુખ સહન કરવાથી નરક વિગેરેની ભાવના યાદ આવતા વૈરાગ્ય થાય

વળી બીજાઓએ કહ્યુ છે, "પશ્ચાત્ કર્મ ને પૂર્વ કર્મ તે હજામને બોલાવવો તેને આવતા જતા અયત્નથી ચાલે તથા 'કાચુ' પાણી વાપરે એ દોષ લોચવાળાને ન લાગે હવે સલીનતા કહે છે તે ઇદ્રીય સલીનતા વિગેરે ભેદથી ચાર પ્રકારની છે ઇદ્રીય, કષાય, અને યોગને આશ્રી સલીનતા, તથા વિવિક્તચર્યા એમ ચાર પ્રકારની શ્રી વીતરાગે કહી છે તેમા કાન વિગેરે પાચ ઇદ્રીઓ છે સુદર અને ખરાબ શબ્દોમા રાગ દ્વેષ ન કરે તો ઇંદ્રિ સલીનતા થાય કહ્યુ છે કે સારા માઠા શબ્દો કાનમા પડતા સાધુએ રાગ દ્વેષ ન કરવો તેની રીતે રૂપ વિગેરેમા જાણવુ કષાય સલીનતા તે કષાયના ઉદયનો વિરોધ ઉદીરણા અટકાવવી તે કષાય સલીનતા છે કહ્યુ છે કે ઉદય ન થયો ત્યા સુધી નિરોધ કરવો અને ઉદય આવ્યાને નિષ્ફળ કરવો હવે યોગ સલીનતા કહે છે મનોયોગ વિગેરેના અકુશલનો નિરોધ અને કુશલની ઉદીરણા કહ્યુ છે કે અપ્રશસ્યનો અટકાવ અને સારા યોગની ઉદીરણા તથા કાર્યમા વિધિ તે યત્નથી જવુ આવવુ તે હવે વિવિક્ત ચર્યા કહે છે

આરામ, ઉદ્યાન વિગેરે જ્યા સ્ત્રી, પશુ, નપુંસકથી વર્જીત સ્થાન હોય ત્યાં રહેવુ અને નિર્દોષ એવા પાટીઆ વિગેરે વાપરવા, હવે બાહ્ય તપ પૂરો થયો એને બાહ્ય તપ કહેવાનું કારણ એ કે અન્ય લોકો પણ તે આચરે છે, અથવા અન્ય લોકો બીજા કારણથી એ કરે છે આથી તે બાહ્ય તપ, અર્થાત્ મોક્ષ સિવાય બીજા માટે આદરે તો તે બાહ્ય તપ ગણાય હવે અભ્યંતર તપ કહે છે તેના પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સઝાય, ધ્યાન ને કાઉસગ્ગ એમ ૭ ભેદ છે આલોયણા એટલે અવશ્ય કાર્યોમા ગોચરી વિગેરે જતા અપરાધ ન હોય તો પણ જો આલોચના ન કરે તો અવિનય થાય માટે ગુરૂ આગળ જેવુ હોય તેવુ બોલી જવુ એટલે જે કઈ અયોગ્ય આહાર વિગેરેનો અપરાધ હોય તે યાદ આવી જાય, અથવા આચાર્ય પોતે યાદ કરાવી આપે. તેથી આલોયણા કરવી સારી છે આલોચના કરવી, પ્રકટ કરવુ, કહેવુ, વિશુદ્ધિ કરવી, એ બધા એક અર્થમા છે હવે પડિક્કમણુ કહે છે એટલે ગોચરી જતા, કથા કરતા પ્રમાદી થઈ કોઇ સાધુ ઇરિયા સમિતિ ન પાળે તે વખતે કોઈ જીવ મૃત્યુવશ થયો હોય તો મિચ્છામિદુક્કડથી શુદ્ધ થાય એમ બાકીની સમિતિ ગુપ્તિમા પણ જાણવુ જ્યા અસમિતિપણુ હોય ત્યા મોટો અપરાધ ન હોય તો 'મિચ્છામિ દુક્કડ'થી શુદ્ધિ થાય આલોચના અને પડિક્કમણુ એ એકેન્દ્રિય જીવોને આકુળતાથી સંઘટ્ટન, અને પરિતાપના કરતા થાય છે વિવેક નામ પરિસ્થાપનાનુ છે તે આહાર, ઉપધિ, શય્યા, આસનાદિ ઉદ્ગમાદિ દોષથી જો અશુદ્ધ હોય તો તે ત્યાગી દેવુ કાઉસગ્ગ અને

વિઉસગ્ગ એ બન્ને એક અર્થવાળા છે તે ક્યારે કરવા તે કહે છે વહાણથી નદી ઉતરતા, ગમનાગમન, કુસ્વપ્નદર્શન ,અને આવશ્યક વિગેરે કારણોમા એમ બહુ પ્રકારે છે હવે તપ તે પચ રાત્રિ દિવસનો વિગેરે રીતે બહુ પ્રકારનો છે તથા છેદના તે જે સાધુએ જેવો અપરાધ કર્યો હોય તે પ્રમાણે તેના પર્યાયનો છેદ કરે

એક દિવસ, એક પખ્ખવાડીઉં, મહિનો કે એક વરસ વિગેરે, મૂળ નામ મૂળથી પર્યાય છેદે અનવસ્થાપ્ય તે સર્વથા ચારિત્ર છેદી કંઈક તપ કરાવી ફરી દિક્ષા આપે પારચ નામ, ક્ષેત્ર, દેશથી દૂર કરી દીક્ષા આપે, આ છેદ વિગેરે દેશકાળ સયમની વિરાધના કરનાર પુરૂષને આશ્રી બતાય છે આ બધુ પ્રાયશ્ચિત્ત તપનુ વર્ણન ગીતાર્થ પાસેથી જાણવુ

પ્રાયશ્ચિત્તનો અર્થ—પાપને છેદે અથવા પ્રાય (મુખ્યતાએ) જેનાથી ચિત્ત શુદ્ધ થાય તે પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યુ છે કે પાપને છેદે અથવા પ્રાય ચિત્તને શુદ્ધ કરે, તે આલોચનાદિ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે દશ પ્રકારે છે આલોચના, પ્રતિક્રમણ, મિશ્ર, વિવેક, કાઉસ્સગ્ગ, તપ, છેદ, મૂળ, અનવસ્થાપ્ય અને પારાંચિક એનુ વિશેષ વર્ણન વિશેષાવશ્યક સૂત્રથી જાણવું હવે વિનય કહે છે થોડુ ઉપર કહી ગયા છીએ આઠ પ્રકારના કર્મને જે વડે દૂર કરાય તે વિનય છે, કહ્યુ છે કે વિનયનુ ફળ શુશ્રૂષા, તેનુ ફળ શ્રુત જ્ઞાન, તેથી વિરતિ, અને તેથી આશ્રવ નિરોધ તે સવર તેથી તપ. તપથી નિર્જરા અને તેથી ક્રિયા નિવૃત્ત તેનું ફળ અયોગીપણુ અને તેનાથી ભવ પરપરા ક્ષય થાય છે અને તેનાથી મોક્ષ તે બધા કલ્યાણનુ મૂળ વિનય છે તે જ્ઞાનાદિ ભેદે સાત

ભાવના—દર્શન વિનયમા પ્રાય તીર્થંકર, કેવલ જ્ઞાની વિગેરે ધર્મમા સ્થિર કરનાર પુરૂષોની ભક્તિ, બહુમાન, તથા ગુણોની સ્તુતિ, ભક્તામર વિગેરે સમજીને ગાવા તે હવે ચારિત્રનો વિનય કહે છે સામાયિક વિગેરે પાચ ચારિત્રની શ્રદ્ધા કરવી તથા તે આદરનાર પુરૂષનો કાયા (મસ્તક) વડે સ્પર્શ કરવો તથા ભવ્ય જીવો આગળ તેમના ગુણ ગાવા, તથા મન વચન કાયાનો વિનય ખરા કાળમા આચાર્ય વિગેરેનો કરવો, અને અને ખરાબ ધ્યાનને અટકાવી શુભ ધ્યાન કરવુ, વિહારમા થાકીને આચાર્ય વિગેરે આવ્યા હોય અથવા રોગથી પીડિત હોય તો માથાથી તે પગ સુધીનો તેમનો વિશ્રમણ (થાક ઉતરે તેમ) કરવુ આ ઉપચારક વિનય સમાસથી કહ્યો તેમા સ્થાન એટલે ભણનારે આચાર્યથી ઘણે દુર કે ઘણે પાસે ન બેસવુ, તથા તેમને અનુકુળ રીતે બેસવુ તથા વદના પૂર્વક આચાર્યને પ્રસન્ન કરી સૂત્ર અર્થ લેવો પણ એકલી નિર્જરાના હેતુથી આહારાદિ માટે યતના ન કરવી એથી નિર્જરા પણ થશે અને ગુરૂ પ્રસન્ન થઈ સારૂ ભણાવશે તે બને નિમિત્તે કરવુ વળી સમ્યક્ પદ અર્થ એ અમને શીખવે છે માટે મોટો ઉપકાર તેમનો છે માટે તે પ્રસન્ન થાય તેમ કરવુ બાકીની વાતો પ્રસિદ્ધ છે હવે વયાવચ્ચ કહે છે વૈયાવચ્ચ એટલે વ્યાપૃત ભાવ તે અહિ ધર્મ સાધનનુ કારણ છે એટલે ભણાવનારને વિધિ વડે અન્ન વસ્ત્ર વિગેરે પૂરા પાડવા ૧ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, તપસ્વી, માંદા, નવો દીક્ષિત, સાધર્મિક, કુલ, ગણ, સઘ એ દશની વૈયાવચ્ચ કરવી આચાર્ય પાચ પ્રકારના છે

પ્રવ્રાજનાચાર્ય (દિક્ષા આપનાર) ૨ દિશાચાર્ય ૩ સૂત્રના ઉદ્દેશ આપનાર ઉદ્દેશનાચાર્ય ૪ સમુદ્દેશનાચાર્ય ૫ વાચનાચાર્ય એ પ્રસિદ્ધ છે સ્થવિર એટલે ગચ્છની સારી હાલત રાખે અથવા ઉમ્મર, જ્ઞાન, કે ચારિત્રના પર્યાય વડે દૃઢ હોય તપસ્વી તે ઉગ્ર તપસ્યા કરે તથા ચારિત્રમા અનુરક્ત રહે ગ્લાન એટલે માદા, શિક્ષક એટલે નવો દિક્ષિત સાધર્મિકના ૪ ભેદ છે ૧ પ્રવચનથી ન લિંગથી ૨ ન પ્રવચનથી લિંગથી ૩ લિંગથી અને પ્રવચનથી ૪ ન લિંગથી ન પ્રવચનથી કુલ, ગણ, સઘ એ પ્રસિદ્ધ છે હવે સ્વાધ્યાય કહે છે તે પાચ પ્રકારે છે વાચના, પૃચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મ કથા વાચના એટલે શિષ્યોને ભણાવવુ તે પૃચ્છના તે સૂત્ર અથવા અર્થને પૂછવુ તે પર્યટન એટલે ભણેલાને ગણી જવુ અનુપ્રેક્ષા એટલે મનમા ગણવુ વિચારવુ પણ મોઢેથી બોલવુ નહિ, ધર્મ કથા એટલે અહિંસા વિગેરે લક્ષણ યુક્ત સર્વજ્ઞ પ્રણીત ધર્મનુ વ્યાખ્યાન કરવુ તે (જેમા બીજાને વૈરાગ્ય થાય અને મોક્ષાભિલાષી બને) હવે ધ્યાન કહે છે તે ચાર પ્રકારે છે આર્ત ધ્યાન, રૌદ્ર ધ્યાન, ધર્મ ધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાન તેમા શબ્દ, ઉપભોગ, શયન, આસન, વાહન, સ્ત્રી, સુગંધી, માળા, મણિ, રત્ન, દાગીના તેમા મોહના ઉદયથી ઇચ્છા-અભિલાષા થાય છે તેને વિદ્વાનો આર્તધ્યાન કહે છે (અનુકુળનો રાગ અને પ્રતિકુળનો ખેદ તે આર્તધ્યાન છે) તથા બીજાનુ સછેદન, બાળવુ, ભાગવુ, મારવા વડે બાધવુ, પ્રહાર, દમન તથા વિનિકૃતન ક્રૂરતાથી જે ખુશ થાય છે અને દયા લાવતો નથી અને પારકાને દુઃખ આ

પવા સબધી ધ્યાન કરે છે તે રૈદ્ર ધ્યાન જાણવુ આવુ શાની કહે છે ૩ સૂત્ર અર્થ સાધવાને તથા મહાવ્રત ધારણ કરવામા અને બંધનોનો છુટકારો કરવાના હેતુ રૂપ જે વિચાર ચિંતા થાય તે, તથા પાચે ઇંદ્રિઓને જીતવી, સર્વ જીવોમા દયા રાખવી તેને પંડિતો ધર્મધ્યાન કહે છે તથા ઇંદ્રિઓ મોટક વિષયોમા પણ પરાડ્મુખ રહે અને સકલ્પ, કલ્પના, વિકલ્પ, વિકાર દોષ તથા તેના વ્યાપારથી રહિત જેનો આત્મા શાંત છે તેને પંડિતો ઉતમ એક એવુ શુકલધ્યાન કહે છે આ ચારેનુ ફળ કહે છે આર્ત્ત ધ્યાનથી તિર્યંચ થાય, રૈદ્ર ધ્યાનથી નરક પ્રાપ્તિ, ધર્મ ધ્યાનથી દેવ ગતિ અને શુભ ફળ છે, પણ શુકલ ધ્યાનથી તો જન્મનો ક્ષય અર્થાત્ મોક્ષ મળે છે તેવી વ્યાધિ રોગનો નાશ કરનાર, હિતકારી, સસારનો છેદ કરનાર અને કર્મ રજને દૂર કરનાર એવા શુકલ ધ્યાનમા પંડિત પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે ધ્યાન શતકથી આનો વિશેષ અધિકાર જાણી લેવો કાઉસગ્ગ દ્રવ્યથી ને ભાવથી એમ બે પ્રકારે છે દ્રવ્યથી ચાર પ્રકારે છે-ગુણ, શરીર, ઉપધિ અને આહારથી, અને ભાવથી ક્રોધાદિ વિગેરેનો ત્યાગ છે કહ્યુ છે કે દ્રવ્યભાવ તે દ્રવ્યથી ચાર પ્રકારે અને ભાવથી ક્રોધાદિકનો ત્યાગ કરે વિગેરે તે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે છે કાળમા, ગણ, અને દેહનુ, અનિમિત્ત, અશુદ્ધ ભક્ત પાન વિગેરેનો ત્યાગ કરવો જે સ્વશિષ્ય સભાળનારા હોય ત્યારે ગુરૂ તેને સોપી પોતે અનશન કરે) ભાવથી ક્રોધાદિકનો ત્યાગ કરવો આ પ્રાયશ્ચિતથી માંડી કાઉસગ્ગ સુધી જે અભ્યંતર તપ છે તે લૌકિક મતવાળા જાણતા નથી અને

વિશ્વાસપાત્ર છે કારણુકે રાગદ્વેષથી રહિત તે જીન છે અને રાગી વિગેરેનુ વચન સત્ય હોવાનો અસભવ છે કહ્યુ છે કે રાગ દ્વેષ અને મોહથી જે વાક્ય બોલાય તે જુઠ જેને આ દોષ નથી તેને જુઠનુ કારણુ શુ છે? વિગેરે છે તો પણુ તેવા સાભળનારાઓની અપેક્ષાથી ક્યાક ઉદાહરણુ કહીએ છીએ, પણ નિયોગથી નહિ 'તુ શબ્દ સાભળનારનુ વિશેષપણું બતાવે છે કે સાભળનાર કેવો છે? નિક્ષ્ણુ બુદ્ધિવાળો કે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો? અલ્પ બુદ્ધિવાળા માટે નહિ, કારણુકે બુદ્ધિમાન હેતુ માત્રના ઉપન્યાસ વડેજ ઘણા ઘણા અર્થને માટે ગમન કરી શકે છે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો તેના વડેજ બોધ પામે છે પણુ બીજો નહિ, તેમા સાધ્ય, સાધન, અન્વય, વ્યતિરેક બતાવવુ તે ઉદાહરણુ કહેવાય તે દષ્ટાન્ત જાણુવો સાધ્ય ધર્મ તે અન્વય, વ્યતિરેક લક્ષણુ, હેતુ અહિ હેતુને ઉલ્લઘીને પેલુ ઉદાહરણુ કહેવુ તે ન્યાયને અનુસરી તેના બળવડેજ હેતુનો સાધ્ય અર્થ અને તેનુ સાધકપણુ તેનો સ્વીકાર થાય છે કોઇ જગ્યાએ હેતુ કહ્યા વિના પણુ દષ્ટાન્ત કહેવાય અથવા ન્યાય બનાવવા માટે પણુ કહેવાય જેમ ગતિ પરિણુામને પરિણુમેલા જીવ પુદ્દગલોને ગતિના આધાર રૂપ ધર્માસ્તિકાય છે જેમ ચક્ષુવાળા જ્ઞાનીને દીવાની માફક (એટલે આખો હોય અને જ્ઞાન હોય તોજ દીવો કામ લાગે) કહ્યુ છે કે જેમ જ્ઞાન અને આખોવાળાને દીવો સહાયક છે તેમ જીવ અને પુદ્દગલોની ગતિના ઉદ્દગમનનું કારણુ ધર્માસ્તિકાય છે તે જીવ વિગેરેને સહાય કરે છે કોઇ વાર હેતુ એકલોજ કહેવાય છે દષ્ટાન્ત નથી કહેતા. જેમકે આ મારો

બનાવવી હવે એમા ઉત્તર ભેદ જે ચાર પ્રકારે છે તે કહે છે તે એનાજ ઉદાહરણ, આહરણ ૧ તેનો દેશ ૨ તેનો દોષ ૩ તેનો ઉપન્યાસ ૪ એ ચાર ભેદ આગળ કહીશુ

ઇચ્છિત ધર્મ વિશિષ્ટ અર્થને પમાડે તે હેતુ તે ચાર પ્રકારે છે 'ખતુ' શબ્દ વ્યક્તિ ભેદથી અનેક પ્રકારનો વિશેષ અર્થ બનાવનાર છે 'તુ' શબ્દનો પુન શબ્દાર્થ છે તે હેતુ વડે સાધ્ય અર્થ અવિનાભાવના બળ વડે સધાય છે, કરાય છે અથવા જણાય છે અર્થ એટલે જે સાધ્ય કરવાનુ તે પ્રતિજ્ઞા છે હવે જુદા જુદા દેશમા જન્મેલા શિષ્યોના સમુદાયના હિત માટે ઉદાહરણના એક અર્થમા વપરાતા પર્યાયવાચી શબ્દો કહે છે

नायमुदाहरणंति अ. दिट्ठंतोवम निदरिसण तह य। एगट्ठं त दुविह, चउव्विह चेव नायव्व ॥ ५२ ॥

ગાત, જે વડે દ્રષ્ટાંત આપવાનો અર્થ જણાય તે અધિકરણમા નિરા પ્રત્યય છે તે પ્રમાણે જે વડે ઉદાહરણ કરાય અને ઇચ્છિત અર્થ પમાય તે ઉદાહરણ દ્રષ્ટાંત એટલે જોયેના અર્થને અંત સુધી લઇ જાય અનીતિ એટલે પ્રમાણથી ન ન દેખાયેલુ અવેદન નિરાકૃત પહોચાડે તે દ્રષ્ટાંત છે જેના દાષ્ટાન્તિક અર્થ ઉપમા વડે કરાય તે ઉપમાન તથા નિદર્શન એટલે જે નિશ્ચય વડે દાર્ષ્ટાન્તિક જ અર્થ થાય તે છે આ બધા એક અર્થવાળા છે પૂર્વે કહેલું આ બે પ્રકારનું ઉદાહરણ તથા ચાર પ્રકારનુ પ્રત્યેક જાણવુ સામાન્ય વિશેષથી કહેલ બંને એકાર્થ દેખાવાથી તેથી સામાન્યનુ પણ પ્રધાનપણુ બનાવવા એક વચનનું કહેવું છે તે પ્રમાણે એમાજ છે આદિ ભેદ કહેવાનું છે

હેતુથી ઉદાહરણ છે અહિ પણ તે છે જ એમ કહીનેજ તે ઉદાહરણપણુ કેમ નહિ ? પ્રતિપત્તિનુ અનુગમ વિગેરે લક્ષણ પણ સામાન્ય વિશેષ ઉભય રૂપ અનતધર્મવાળી વસ્તુમા છતા કોઈક ભેદવાળાનેજ યોજી શકાય બીજાને નહિ એકાત ભેદ જે અભેદનો તેમા અભાવ છે જેમકે સર્વથા પ્રતિજ્ઞા, દ્રષ્ટાન્ત અર્થના ભેદવાળા વાદીને અનુગમથી નિશ્ચયે ધટાડેલ કૃતકપણાથી અસતપણાના પ્રતિબધનુ દર્શન તે ચાલતી બાબતમા અનુપયોગી છે (કારણ કે) ભિન્ન વસ્તુનો ધર્મ હોવાથી અને સામાન્યમા પરિકલ્પિતપણાનુ અસત્ત્વપણુ હોવાથી આ પણ તેના બળ વડે સાધ્ય અર્થ પ્રતિબધની કલ્પ । છતા અતિ પ્રસગનો દોષ આવે અહિ બહુ કહેવાનુ છે તે ગ્રથ વિસ્તાર ભયથી નથી કહેતા.

આ પ્રમાણે એકાત અભેદવાદીને પણ તેનો અભાવ જાણવો, પણ અનેકાન્તવાદી વસ્તુને અનત ધર્મવાળી માનતા તેના તેના ધર્મના સામર્થ્યપણાથી તે તે વસ્તુઓના પ્રતિબધના બળ વડેજ તે તે વસ્તુઓનો ગમક (મેળવનાર) થાય છે બીજી રીતે તેનો તેમા તે સબધી સ્વીકારનો અભાવ છે આટલુજ બસ છે હવે ચાલુ વિષય કહેવામા આવે છે વિધિ વડે ચરિત અને કલ્પિત એમ બે પ્રકારના ઉદાહરણ કહ્યા હવે દરેકના ચાર પ્રકાર કહે છે ૧ ઉદાહરણ ૨ તેનો દેશ ૩ તેનો દોષ ૪ ઉપન્યાસ તેમા ઉદાહરણનો શબ્દાર્થ કહ્યો છે તેના દેશ, દોષ તથા ઉપન્યાસને કહીએ છીએ ભાગ એટલે દેશ, દોષ એટલે ભૂલ અને ઉપન્યાસ તે વસ્તુ આશ્રી સમજુતીનો આશય કહેવાશે. હવે ઉદાહરણ કહે છે

એ મારૂં તો રૂપીઆ માન થઇ જાય' બીજાએ પણ તેજ વિચાર કર્યો ત્યાર પછી બન્નેના એવા વિચાર ચાલતા હતા તેવામા તેઓ એક ગામની સમીપે આવ્યા નદીના તટમા મોટા ભાઇની વાસણી ઉપાડવાની વારી આવી, તે કહેવા લાગ્યો ધિક્કાર હો મને કે મે મારા ભાઇનો વિનાશ ચિતવ્યો' એમ કહી પોકે પોક મુકી રડવા લાગ્યો બીજે પૂછયુ, 'કેમ રડે છે'? તેણે ખરૂં કહ્યુ તે બોલ્યો, 'મને પણ એવોજ વિચાર થયો હતો મને પણ ધિક્કાર છે' એમ કહી બન્ને જણે તે વાસણી કુડમા ફેકી દીધી અને તેઓ ઘેર આવ્યા તે માછલુ વાસણી ગળી ગયુ અને માછી તેને મારી મહોલામા વેચવા લઈ ગયો આ બે ભાઈઓની માએ તે માછલુ લાવવાને દાસી (બહેન) ને મહોલામા મોકલી કે જેથી ભાઇને ભોજન અપાય દાસીના હાથમા તેજ માછલું આવ્યુ માછલાને ચીરતા અદરથી તેણે વાસણી જોઈ તેણે વિચાર્યુ, 'આ મારી થાઓ' એમ વિચારી તે તેણે ખોળામા છૂપાવવાનુ કર્યું બુઢી ડોસીએ તે જોઇને કહ્યુ, 'ખોળામા તે શુ છૂપાવ્યુ? પણ દાસી લોભણી બની કઈ બોલી નહિ પછી બન્ને જણ લડયા દાસીએ મર્મ પ્રદેશમા છરી મારી તેથી બુઢી મરી ગઈ બે ભાઇઓએ આ વાત જાણીને તથા માને મરેલી જોઇ વિચાર્યુ કે દ્રવ્ય દુખદાયી છે તેથી તે બન્નેને વૈરાગ્ય થવાથી તે બાઇને કોઈની સાથે પરણાવીને બન્નેએ દિક્ષા લીધી (અહિ દાસી અને ભગિની એકજ અર્થમા વપરાયા છે)

લૌકિકમા પણ કહેવાય છે કે ધન પ્રાપ્તિમા દુખ ત્યાર પછી તેના રક્ષણમા દુખ અને તે ખરચતા પણ દુખ થાય છે

કાળ અપાયનુ ઉદાહરણ.

જ્યારે કૃષ્ણે નેમનાથને પુછ્યુ ત્યારે નેમનાથજીએ કહ્યું કે
બાર વરસે દ્વીપાયનથી દ્વારકા નગરી નાશ પામશે તે વખતે
ઉદ્યોતતગ નામની નગરીમા દ્વીપયન ઋષિએ લોક પરપરાથી
આ વાત સાભળી પોતાનાથી એ નગરીનો નાશ ન થાય માટે બા
વરસ સુધી બીજે જવુ સારૂ આમ વિચારી ઉત્તરના દેશમ
ગયો ભૂતથી કાળની ખબર ન પડતા બારમે વરસે પાછો
આવ્યો શાબ અને પ્રદ્યુમને તેને જોઈ ખુબ માર્યો ઘણે
માર લાગવાથી તે નિયાણુ કરી દેવના થયો અને તેણે દ્વારકા
બાળી મૂકી આ કાળ અપાય છે કારણ કે જીનેશ્વરે કહેલ
વચનોમા ફેર ન પડે

ભાવ અપાયનુ ઉદાહરણ

શિષ્ય સાથે ગોચરી જતા એક તપસ્વીથી પ્રમાદને લ
દેડકી મરી શિષ્યે સૂચવ્યુ કે તમારાથી દેડકી મરી તપસ્
બોલ્યો, 'રે દુષ્ટ ચેલા, ઘણા કાળથી આ તો મરેલી છે' પ
બન્ને ગયા પડિક્કમણમા સાજે શુદ્ધા તપસ્વીને મારેલી દેડ
યાદ ન આવી ત્યારે ચેલાએ તે સંભાર્યુ અને કહ્યું, '
તપસ્વી ! દેડકીની આલોચના લો' તપસ્વી રીસાયો અને ચેલ
મારવા બાજખાનુ વાસણ લઇ દોડયો, અધારામા અને
હોવાથી થાભના માથે અથડાઇને અને જોરથી દોડના વ
લાગવાથી તે મરણ પામ્યો જ્યોતિષિમા તે દેવતા થયો
ત્યાથી ચ્યવીને દૃષ્ટિવિષસર્પના કુળમા દૃષ્ટિ વિષ સર્પ થ
તે વખતે ત્યા રાજપુત્ર ફરતો હતો, તેના દૃષ્ટિવિષમાનો

નાગદત્ત પાડયુ તેણે બાળપણમા દિક્ષા લીધી પૂર્વ ભવમા
સાપ-તિર્યંચપણે હોવાથી ઘણો ખાવધરો હતો તેથી સૂ
ઉગે ને ખાવા માડે તે સાજ સુધી ખાય આટલુ છતા તે
મિજાજી અને ધર્મ શ્રદ્ધાવાળો હતો ત્યા સાધુ સમુદાયમા
મોટા તપસીઓ હતા તે ચોમાસી, ત્રણ માસી, બે મ
અને એક માસી તપ કરનારા હતા રાત્રે દેવી વાદના અ
ચારે જણ અનુક્રમે બેઠા હતા ત્યાર પછી ક્ષુલ્લક બેઠેલો હ
છતા દેવીએ ક્ષુલ્લકને વાદ્યો તેથી ચારે તપસ્વીઓ ક્રોધય
થયા ચઉમાસી તપ કરનારે દેવીને પકડી લીધી અને કહ્યુ,
કટપુતને, અમે તપસી છતા તુ કેમ અમને વાદતી નથી !
ઘડો ભાત ખાનારને વાદે છે ! દેવીએ કહ્યુ, 'હુ ભાવ તપ
વાદુ છુ, પણ પૂજા સત્કાર અને માન વાન્છુઓને વાદતી ન
તેથી ચારે રીસાયા, દેવીએ વિચાર્યુ કે આ નાના સાધુ
દુખ દેશે તેથી તેની પાસેજ છુ રહુ તેમને હુ બોધ કર
બીજે દિવસે નાનો સાધુ કંડો આહાર લેવા ગયો પાછો
ગુરૂને કહી ચોમાસી તપવાળાને વિનતિ કરી તપસીને
ચરવાથી તેમા થુકયો નાનો સાધુ કહે છે 'મારી ભૂલ થા
મે તમને થુકવાનો પ્યાલો ન આપ્યો અને આ આપ્યુ
તપસીએ રીસાઇ તેના માથા ઉપરજ રાખ અને બળખો નાં
એમ બીજા ત્રણે પણ કર્યુ આ ચારેનુ તેણે સાખી લ
એટલામા એક તપસીએ તેનો હાથ પકડી લીધો આટલુ
આ ક્ષુલ્લક સાધુને ન દીનતા થઈ કે ન ક્રોધ આવ્યો
વિશુદ્ધ પરિણામથી લેશ્યા શુદ્ધિ વડે કર્મના આવરણ જે

ગાથાનો અર્થ—અહિ ઉત્સર્ગથી મુમુક્ષુએ દ્રવ્યજ અથવા અધિક વસ્ત્ર પાત્રાદિક અથવા સોનુ વિગેરે છોડી દેવુ, પણ નવા શિષ્યને આશ્રી કારણે ગ્રહણ કરેલુ દ્રવ્ય તે પણ દિક્ષાદિ કારણ સમાપ્ત થતા તે છોડી દેવુ તેથીજ કહ્યુ છે કે દ્રવ્ય કારણને લીધે ગ્રહણ કરેલુ તે છોડી દેવુ આ લોક અને પરલોકના અનેક ભયના હેતુ રૂપ અને દુખે કરી જેનો અંત આવે એવા આગ્રહ વિગેરે અપાયોનુ હેતુપણુ મધ્યસ્થ પુરૂષોએ પોતાની બુદ્ધિ વડે વિચારી લેવુ (દ્રવ્ય ગચ્છનાગ યતી, શ્રી પૂજ્યના હાલ પ્રસિદ્ધ છે છતા મોહાંધ બની જ્ઞાન ખાતાને બહાને જેઓ પદવીધર થઈ અંધ શ્રદ્ધાળુઓને લુટી ધન એકઠ કરી અનેક ભવ્યાત્માઓને અશ્રધ્ધાનુ કારણ બની ગૃહસ્થી જેવા નિર્ભય દેખાય છે તે પ્રત્યક્ષ છે માટે ભવ્યાત્માએ તે પાપદ્રવ્યથી દૂરજ રહેવુ તે શાભારૂપ છે)

હવે ક્ષેત્ર આશ્રી કહે છે

તે પ્રમાણે બાર વરસે ભવિષ્યકાળ એટલે કેટના વરસમા તે ક્ષેત્ર છોડી દેવુ તેનુ કારણ આ છે અશિવાદિ એટલે ભવિષ્યમા રોગ આવવાનો હોય તે જાણીને બાર વરસ પહેલાંજ તે દેશ છોડી દેવો કહ્યુ છે કે બાર વરસ પહેલા સૂત્રાર્થને જાણનાર અતિશયવાળા ગીતાર્થ ભગવંતો જાણ થતા રોગાદિ કારણે તે દેશ છોડી દે છે વિગેરે તેમ ક્રોધ વિગેરેનો વિવેક એટલે ક્રોધ વિગેરે ન વખાણુવા લાયક હોય તે નરકમા પડવના કારણરૂપ છે માટે તે છોડવા આ ભાવ અપાય બતાવ્યો આ પ્રમાણે ખરી રીતે ચરણ કરણુના અનુયોગનો અધિકાર લઇને અપાય

ટીકાનો અર્થ —સુખદુ ખનો અપ્રયોગ અથવા સારી રીતે જોડાયનો પ્રયોગ તે સપ્રયોગ એટલે અકલ્પિત. ન ઘટે એટલે શુ ? ક્યા ? તો કે નિત્યવાદ પક્ષમા એટલે જેઓ એકાંત નિત્ય માને ત્યા અપ્રયોગ ન હોય પણ જો કલ્પિત હોય તો થાયજ કેમકે નિત્યવાદી બોલે છે કે પ્રકૃતિની ઉપાધીથી પુરૂષને સુખ દુખ થાય છે જેમ સ્ફટિકમા રંગાશ છે વિગેરે અથવા બીજાઓ કહે છે તેમ બુદ્ધિના પ્રતિબિંબથી એમ થાય છે, આવું કલ્પિતપણુ એટલા માટે છે કે તત્ત્વથી આત્મા તદ્રુપ થવા વિના સુખાદિનો અભાવ છે વળી ઉપધાન સનિધિમા પણ જેમ વિ॥ પ્રકાશના પથરામા ન્હાત વિગેરે દેખાય છે તેમ તેવો જો વાદી સ્વીકાર કરે તો તે પૂર્વ સ્વીકારેલાની હાનિ છે બુદ્ધિ પ્રતિબિંબ પક્ષ સ્વીકારે તો પણ અવિચલિત આત્માને નિરંતરજ એક સ્વભાવ હોવાથી નિરતરજ એક રૂપની પ્રતિબિંબતા આપવી જોઇએ અને જો સ્વભાવનો ભેદ માને તો અનિત્યતાનો પ્રસંગ આવે (અહિ નિત્યવાદીને એ દૂષણ આપ્યુ કે તમે આત્મામા પહેલા અને પછી જરા પણ ભેદ માનશો તો તમારો મૂળ નિત્ય પક્ષ છે તેનોજ નાશ થઇ જશે)

અનિત્ય વાદીનુ ખડન.

કોઇ એમ માને કે અનિત્ય એકાંત માનીએ તો ઠીક તેને કહે છે એકાંત અનિત્ય એટલે સર્વથા વિનાશ અર્થાત્ અન્વય રહિત મૂળ વસ્તુનો વિકલ્પ અયુક્ત છે એનો ભાવાર્થ એ કે એકાંત ઉચ્છેદ માનીએ તો સુખાદિનો અનુભવ કરનાર તેજ ક્ષણમા સર્વથા ઉચ્છેદનો હેતુ હોવાથી અહેતુક પણે છે

પહેના અવણુ કરેલ પદાર્થ ઉલટી જતો દેખાય છે આ પાઠાંતર છે તેથી ધાતુવાદ ભણાયો છે એમા કંઈક અંશે અવિશેષ છે એમ જાણવું

कालो अंगुनालियाईहिं, होइ भावम्मि पंडिओ अभओ।
चोरस्स कए नट्टिं, वड्ढकुमारिं परिकहेइ ॥ ६२ ॥

ટીકાનો અર્થ—કાળ નલિકા વિગેરેથી જણાય છે નાલિકા એટલે ઘડી, આદિ શબ્દથી શકુ વિગેરેથી પણ જણાય આ નાલિકા વગેરેનો ઉપયોગ લૌકિકમાં કાળ બનાવનાર ઉપાય છે (જેને બદલે હાલ વિદેશી ઘડીઆળ વપરાય છે) લોકોત્તર માર્ગે આવુ ભગવંતોએ કાળ જાણવામાટે સૂત્રો ગણી જવા તેથી જણાય છે કે આટલો કાળ થયો હવે ભાવ દ્વારમાં વિચારના દૃષ્ટાન બતાવે છે કોણે? તે કહે છે પંડિત અભય કુમારે, તેજ કહે છે ચોરને માટે નાટકમા વૃદ્ધ કુમારીનો, ત્રણ કાળ ગોચરસૂત્ર હોવાથી કહે છે કારણ કે તેને ભાવ ઉપાય વડે ચોરનો ભાવ જાણવામા આવ્યો તે પ્રમાણે ચેલા વિગેરેનો ભાવ ગુરૂએ વિધિ ઉપાયથી જાણી લેવો

ભાવ ઉપાયનુ ઉદાહરણ કહે છે

રાજગ્રહ નામે નગર હતુ ત્યા શ્રેણિક રાજા હતો તેને રાણીએ કહ્યુ મને એક સ્તંભવાળો મહેલ બનાવી આપો તેણે સુતારોને હુકમ કર્યો તેથી તેઓ (લાકડુ કાપવા) ગયા તેઓએ જગલમા સારા લક્ષણવાળુ, સરલ અને ઘણ મોટુ ઝાડ જોયુ તેને ધુપ આપવામા આવ્યો, કે જેથી જે દેવના વડે ઝાડ પરિ

તેણે દુરાચાર કરવા માડયો ત્યારે તેણે કહ્યુ, 'હુ કન્યા છુ તે શીયળ ભગ ન કર' તને પણ બહેન ભાણુજા છે' ત્યારે તેણે કહ્યુ, એક ઉપાય થાય તોજ છોડુ, જે દિવસે તુ પરણે તે દિવસે પતિની રજા લઇને મારી પાસે આવે તોજ હુ તને છોડુ તેણીએ કહ્યુ, 'ભલે એમ' તેણે રજા આપી છોડી દીધી કોઇ બીજે વખતે તે બીજાને પરણી અને સાસરે ગઇ

જ્યારે તે મેડા ઉપર શયન ગૃહમા ગઈ ત્યારે તેણે પતિને ખરેખરી હકીકત કહી પતિની રજા મળ્યેથી તે નીકળી, અને રસ્તામા ચોરોથી પકડાઈ પણ તેમના આગળ વાત કહી ચોરેએ તેને મૂકી દીધી રસ્તામા ૭ મહીને આહાર કરે તેવા રાક્ષસે પકડી કન્યાએ તેને પણ કહ્યુ, અને રાક્ષસે તેને છોડી દીધી માળી પાસે આવી માળીએ પૂછ્યુ, 'શા માટે આવી ? કન્યાએ કહ્યુ, 'પૂર્વના વચન અનુસાર' માળીએ કહ્યુ 'તારા ધણીએ તને કેમ છોડી ? કન્યાએ બધુ કહ્યુ, તેથી માળીને આશ્ચર્ય થયુ કે આ પોતાનુ વચન પાળનાર સ્ત્રી છે જેના શીયળના પ્રભાવથી ચોર અને રાક્ષસે પણ છોડી દીધી, તો હુ તેનો કેમ શિયળભગ કરૂ ' એથી તેને મુકી દીધી પાછા ફરતા રાક્ષસ અને ચોર મળ્યા તેમણે પણ મુકી દીધી, અને શીયળનુ રક્ષણ કરી તે પતિ પાસે આવી આ દૃષ્ટાન્ત બનાવી અભયકુમારે બધા મનુષ્યોને પૂછ્યુ 'બોલો, આમા દુષ્કર કામ કોણે કર્યુ ? ત્યારે પરસ્પર ઇર્ષ્યા કરનારા જે કામી પુરૂષો હતા, તે બોલ્યા કે ભર્તારે કારણ કે તેને પોતાની સ્ત્રીને નિશકપણે રજા આપી જે ભૂખાળવા હતા તે બોલ્યા, 'રાક્ષસે, કારણ કે તેણે ૭ મા-

અનુસરી બનાવીએ છીએ તેમા પણ ઉપાયના દર્શનની નિત્ય અનિત્ય એકાંત વાદીઓને સુખ આદિ વ્યવહાર । અભાવનો પ્રસગ છે જેથી પ્રત્યક્ષ ગોચર અનિકાંત વસ્તુથી આત્માનો અભાવ થાય (પૂર્વે જેમ અપાયમા નિત્ય અનિત્યનું ખડન કર્યું તેમ અહિ પણ એકાંત વાદીઓને ઉપાય કરવો એ નિષ્ફળ છે કેમકે ફેરફાર થાય નહિ ત્યારે મહેનત શા માટે કરવી, અને શાનો ઉપાય કરવો ? અનિત્યવાદીને આત્માનો નાશ હોવાથી ઉપાય વડે કરીને તેને લાભ થવો અશક્ય છે) હવે અહિ આચાર્ય નવા શિષ્યોને બોધ થાય એટલા માટે ઉપાયથીજ આત્માનું અસ્તિત્વપણું બતાવવાની ઈચ્છાથી કહે છે

**एव तु इह आया पच्चक्ख अणुवलब्भमाणोऽवि ।
सुहदुक्खमाईएहिं गिज्झइ हेऊहिं अत्थित्ति ॥ ६३ ॥**

ટીકાનો અર્થ—એ પ્રમાણેજ જેમ ધાતુવાદી વિગેરેથી દ્રવ્યાદિ આ લોકમા આત્મા પ્રત્યક્ષ ન દેખાવા છતા પણ સુખ દુખો વિગેરેથી યુક્તિવડે આત્મા માને છે અને સમાગનો પરિગ્રહ ગ્રહણ કરે છે તથા મસાર પરિગ્રહ વડે આત્મા માને છે તેજ પ્રમાણે સુખદુખના ધર્મપણાથી ધર્મીએ ધર્મના અવશ્ય અનરૂપજ વર્તવુ ન જૂતસમુ ાય માનજ દેહ છે કિંતુ એના અનુરૂપ ધર્મી દેહ છે, કારણ કે તેમા ચેતન નથી અને સુખ દુખમા ચેતનપણુ છે તેથી બન્નેમા ભેદ પડયો. અહિ ઘણુ કહેવાનુ છે કે દેહ અને આત્મા જુદા છે જેમ ધાતુવાદી સુખમાટે જીવ જુદો માની ધન ઉપાર્જન કરે છે તેમ ધર્મીએ પરલોકના સુખ માટે ધર્મ કરવો

અદિ આત્મા વિગેરે માયા વડે ઉપાયથીજ આત્માનુ અનિત્ય કરીને સુખદુખ વિગેરેના ભાવ સગતિ માટે નિત્ય અનિત્ય પક્ષ દૂર કરી આત્માને પરિણામી માનવાની ઇચ્છાથી કહે છે વ્યાખ્યા પૂર્વ પ્રમાણે જાણવી.

एव सउ जीवस्सवि, दव्वाईसकम पडुच्चा उ ।
परिणामो साहिज्जइ, पयडक्खेण परोक्खेवि ॥ ६६ ॥

પહેલો અર્થ પૂર્વે માફક પાઠના અર્થની ભાવના આ પ્રમાણે છે એકાત નિત્ય અનિત્ય પક્ષવાળાને દ્રવ્યાદિની સક્રાન્તિ દેવદત્તના જેવા છતા પણ લાગુ ન પડે તેટલા માટે તેના ભાવ અન્યથા ઉપપત્તિ વડેજ પરિણામ સિદ્ધ ન થાય કહ્યું છે કે જેનાથી અર્થાતરગમ ન થાય તે સર્વથાજ આગમ નથી પરિણામ અને પ્રમાણથી જે સિદ્ધ છે તે પડિતોને નિત્ય ઇષ્ટ છે ઘડો, મુકુટ, સુવર્ણનો અર્થ નાશ ઉત્પાદ અને સ્થિતિમા આ છે શોક, પ્રમોદ અને માધ્યસ્થ એ ત્રણેને માણસ હેતુ સહિત માને છે ઘડો ભાગીને મુકુટ બનાવે તો ઘડાનો નાશ થતા ઘડાવાળાને દુઃખ થાય મુકુટની ઉત્પત્તિ થવાથી બીજાને પ્રમોદ થાય, પણ જેને સોનાનીજ ખપ છે તે બન્નેમા મધ્યસ્થ છે જેને દુધ ખાવાનુજ હોય, તે દહિ ન ખાય અને દહિ વાળો દુધ ન ખાય, પણ જેને ગોરસજ ખાવુ ન હોય, તે બન્નેને ત્યાગે, એટલા માટે ત્રણ સ્વરૂપવાળીજ વસ્તુ છે ઉપાય દ્વાર કહ્યુ હવે સ્થાપના દ્વાર કહે છે

ठवणाकम्म एकं दिट्ठतो तत्थ पोंडरीअ तु ।
अहवाऽवि सन्न टक्कण, दिंगुलियकयं उदाहरण ॥६७॥

हवे द्रव्यादि योग आथी कहे छे

सव्वभिचार हेतुं, सहसा वोत्तुं तमेव अन्नेहिं ।
उववूहइ सप्पसरं, सामत्थं चउप्पणो नाउ ॥ ६८ ॥

टीकानो अर्थ—व्यभिचार सहित ते सव्यभिचारवाळो जे हेतु साधर्म्य अन्वय विगेरे लक्षण युक्त ते तुरतज कहीने ते हेतुने बीजा हेतुवडे—समर्थन करे—अनेक प्रकारे विस्तारी प्रमाणबळने बनाववुं, 'च' शब्द भिन्नक्रम बतावे छे एटले आत्माने जाणीने परने पण जाणवुं भावार्थ आ छे द्रव्यास्तिकायादि अनेक नय संपूर्ण प्रवचनने जाणनारा साधुओ तेने स्थापन करवा बीजा नयवाळानी अपेक्षावडे व्यभिचारवाळो हेतु बनावीने तेना विरुद्ध नयना मतो अनुसरवाथी एवी रीते सिद्ध करवो जेथी सम्यक् अनेकांतवादनो स्वीकार थाय ।

शंका—उदाहरण, भेद, स्थापना, अधिकारनी चिंतामा सव्यभिचारनो हेतु शा माटे कहेवो जोइए ? उत्तर—तेने आश्रीने तेने अनुकूल उदाहरण प्राय बताववा माटेज घणा उदाहरणोनी प्रवृत्ति थाय छे संपूर्ण, (६८ मी गाथामा ए बताव्युं के कोइ नित्यवादी वाद करवा आवे तो अनित्य पक्ष सिद्ध करी नित्यनु खंडन करवुं एटले आपोआप जैननो स्याद्वाद, समन्वय) स्थापना कर्मद्वारा कहेवायु, हवे प्रत्युत्पन्नमतिद्वार कहेवानी इच्छाथी कहे छे

होति पडुप्पन्न विणासणम्मि गंधव्विया उदाहरणं ।
सीसोऽवि कत्थवि, जइ अज्झोवज्जिज्ज तो गुरुणा ॥६९॥

अर्थ—प्रत्युत्पन्न विनाशना विचारमा गांधर्विकानुं लौकिक

૮ ઉન્મ ત, ૯ ભાન વિનાનો, ૧૦ મૃત્યુ, એટલે એનો પ્રકટ અર્થ આ પ્રમાણે છે સાધુને કોઇ સ્ત્રીને જોવાની વાચ્છા થયેલ હોય અને તે ન મળે તો ઉપર કહેલી દશ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી મરણ પામે એટના માટે અપાયોથી આચાર્ય રક્ષણ કરે એજ ગાથાનો અર્થ થયો અને પરલોકનો અપાય આ પ્રમાણે છે પ્રતિજ્ઞા ભગ કરવાથી નરકમા પડે, અને ફરી સમકીત પામે નહિ તથા ભવ સમુદ્રમા ભમે, આવો અર્થ ધ્યાનમા લઇને શિષ્ય કોઈ પણ વખત દુરાચાર કરે તો આચાર્યે શુ કરવુ તે કહે છે

जारेय्यु उवायण जहवा बाऊलिओ चदेवज्जा हि।
सव्वेऽवि नथि भा गा, किं पुण जीवो सघोत्तवो ॥७०॥

શિષ્યને ઉપાયથી જેમ તે, માને, તેવા કોઇ પણ સિદ્ધન્તમા કહેના ઉપાય વડે, અટકાવવો જેથી તે સારો થાય તેમ કરવુ, આ લૌકિક ચરણ કરણ અનુયોગને આશ્રા કહ્યુ તેમ દ્રવ્યાનુયોગને આશ્રી કહે છે કોઈ નાસ્તિક બકવાદ કરે કે બધા ઘટપટાદિ પદાર્થ નથી તો જીવ પણ ક્યાથી હોય? તો તેને આ પ્રમાણે સમજાવવો.

ज भणसि नत्थि भावा, वयणमिण अत्थि नत्थि ? जइ अत्थि।
एव पइन्नाहाणी, असओ णु निसेहए को णु ॥ ७१ ॥

ટીકાનો અર્થ—જો તુ એમ કહીશ કે 'પદાર્થ નથી તો આ તારૂં વચન ભાવનુ પ્રતિષેધક છે કે નહિ, એવા બે વિકલ્પ તને થશે. અથી શું સમજવુ ? કે જો તુ છે એમ કહે તો

आहरणं तद्देसे चउहा, अणुसट्ठि तह उवालंभो।
पुच्छा निस्सावयणं होइ, सुभद्दाऽणुसट्ठीए ।७।

ટીકાનો અર્થ—ઉદાહરણ પૂર્વે કહ્યું છે તેનું લક્ષણ છે તેનો દેશ એટલે તદ્દેશ ઉદાહરણ દેશ એમ અર્થ છે તે ચાર પ્રકારે જ તે જાણવો છે અનુશાસન એટલે અનુશષ્ટિ અર્થાત અદ્ભુત વર્ણનથી ગુણોની પુષ્ટિ કરવી. તથા ઉપાલંભ એટલે ઠપકો તે જુદી જુદી રીતે કહેવો, પ્રશ્ન એટલે શી. કેમ કોનાથી વિગેરે, નિશ્રાવચન એટલે કોઈને પણ આશ્રય (વચ્ચે) વિવેક રીતે કહેવું તે છ એમાં સુભદ્રા નામની સતીનું ઉદાહરણ કહેલું છે. અનુશાસ્તિ અર્થના બોધ માટે તે સુભદ્રાનો દૃષ્ટાંત કહે છે

જીનદત્ત નામના શ્રાવકની સુભદ્રા નામે પુત્રી છે તે ઘણી રૂપવંત છે તેને તચ્ચનિક નામના બૌદ્ધ ઉપાસકે જોઈ તેમાં રાગયુક્ત થઈ તેની પ્રાર્થના કરી. શ્રાવકે કહ્યું 'હું વિરુદ્ધ ધર્મીને પુત્રીને આપવાનો નથી. તેથી તેણે સાધુ પાસે જઈને તેઓને ધર્મ પૂછ્યો, અને સાધુએ જે ધર્મ કહ્યો તે તેણે પ્રથમ કપટી શ્રાવક બની શીખ્યો ત્યાં તેના સદ્ભાવથી ફરી ખરી રીતે ધર્મ શીખ્યો તે વખતે તેણે સાધુઓને ખરી વાત કહી કે 'મેં કન્યા માટે કપટથી આ કર્યું છે પણ હવે મને ખરી રીતે અણુવ્રત આપો, અને તે પ્રકટ શ્રાવક થયો તેનો વિશ્વાસ પડ્યો તેથી સમય આવે તેના સંબંધી ભાઈઓ સ્થાપી ત્યારે જીનદત્તે તેને શ્રાવક માનીને કન્યા આપી, લગ્ન થયા પછી તેણે સસરાને કહ્યું, 'મને મારે ઘેર આની સાથે જવાની રજા આપો'

ચાનણીથી પાણી કાઢે અને તે પાણી ન ગળે, તે પાણી વડે જે દરવાજાને છાટે તો દરવાજો ઉઘડે તેથી સવારમા ઘણા શેઠ શાહુકારની વહુઓ અને પુત્રીઓ સની થવા ગઈ, પણ કંઈ વળ્યુ નહિ, સુભદ્રાએ સગાઓને કહ્યુ 'ચાનણીથી પાણી ન પડવા દઉ અને મારો પ્રભાવ દેખાડુ પતિએ આજ્ઞા આપી અને વિચાર્યું કે ઉપાસિકા આ શ્રમણની ભક્તિવાળા છે તે ઉનાડશે. તેણીએ ચાળણીથી પાણી લીધુ પાણી ન પડતુ જોઇને દેવી માસુ નણંદ ખેદ પામ્યા પણ મહા જને સત્કાર કર્યો અને તે દરવાજા પાસે ગઇ અરિહતને નમ સ્કાર કરી બારણા છાંટયા મોટા શબ્દો વડે કોકાટ કરતા ત્રણ દરવાજાના બારણા ઉઘડયા ઉત્તર દિશાના દરવાજાને પાણી છાટી કહ્યુ, 'જે મારા જેવી શીયલવતી હોય તે ભવિષ્યમાં પણ ભલે આ દરવાજો ઉઘાડો' તે દરવાજો અત્યારે પણ બધ જ છે બધા લોકોએ તેની સ્તુતિ કરી અને કહ્યું કે 'આ મહા સતી છે અહા! સતિ ધર્મ સદા જયવંતો વર્તો' આ લૌકિક દૃષ્ટાન્ત છે એવી રીતે ચરણ કરણ અનુયોગને આશ્રી વૈયાવૃત્ત વિગેરેમા શિષ્ય વર્ગને બોધ આપવો, ઉદ્યમવાળા કરવા અને પ્રમાદીનો પ્રમાદ દુર કરવો કે ભાઇઓ! સાભળો, શિષ્યન વૃત્તનું આવુ ઉત્તમ ફળ છે આજ અર્થને બતાવવા કહે છે

साहुक्कार पुरोगं, जह सा अणुसासिया पुरजणेण ।
वेयावच्चाईसु वि एव जयंते गुणेहिज्जा ॥ ७४ ॥

ટીકાનો અર્થ—સ્તુતિ પૂર્વક જેમ સુભદ્રા સદ્ગુણોના કીર્તન વડે લોક જનોથી પ્રશંસાઇ, તેમ વૈયાવચ્ચ વિગેરે અને

નથી કારણ કે સુકૃત દુષ્કૃત કર્મનો કર્તા ન હોય તો ફળ પણ ન મળે, તેથી જીવ કર્તા છેજ અહિ પ્રમાણ કહે છે, જીવ જે કારણ વડે સુખ દુઃખો હમણા અનુભવે છે તે પૂર્વના સુકૃત દુષ્કૃત કૃત્યોનુ આ કર્મફળ છે પણ જો જીવ પૂર્વે અકર્તા હોય તો તેથનું ફળ ભોગવવુ ન ઘટે (અતિ પ્રસગ થવાથી અને જો વિના કર્યે ભોગવાય તો મુક્તિના જીવોને પણ સાસારીક સુખ દુઃખની વેદના માનવી પડે; કારણ કે જીવ અને મોક્ષ બન્નેમા અકર્તાપણુ સમાન છે પ્રકૃતિ આદિ વિયોગ યુક્ત અને અના ધ્યેય અનિશયવાળા આત્માને એકાંત અકર્તા માનવાથી તે પોતે કઇ કરતો નથી તેથી અન્ય દર્શની એમ માને છે કે પ્રકૃતિથી આત્મા અકર્તા છતા અહકાર વિગેરે કરી પાપનુ ફળ ભોગવે છે તેનો ઉત્તર એ છે કે પ્રકૃતિ આત્મા વિના એકલીજ કરતી હોય તો વાસ્તવીક આત્મા અકર્તા થવાથી ફળનો પણ ભોક્તા ન થાય તેથી ધર્મ ક્રિયા વિગેરે બધુ ઇદ્રજાળ જેવુ નિષ્ફળ છે; અને ઉપદેશ પણ નિષ્ફળ છે આમા ઉદાહરણ લેશ આ પ્રમાણે છે કે ફક્ત મુદ્દાનીજ વાત કહીએ છીએ તેમાજ અસપ્રપત્તિમા મુદ્દાની વાત બતાવવાને દ્રષ્ટાત કહેવાથીજ અનુશાસ્તિ દ્વાર સમાપ્ત થયુ હવે ઉપાલભ દ્વારનું વિવેચન કહે છે

उवलम्भम्मि मिगावई ना हिय सईवि पयपयस तवो।
नाणित्ति कुविन्नाण आयाडम्भाचे सइ अजुत्त ॥ ७६ ॥

ટીકાનો અર્થ—ઠપકો આપવામા મૃગાવતી દેવીનુ દ્રષ્ટાંત છે કે જે આવસ્યકના અધિકારમા દ્રવ્ય પરપરાએ કહેલ છે તે જોવુ જ્યા સુધી દિક્ષા લીધી ઓ ચદનમાળા સાધ્વીની ચેલી

યોજવી (એટલે થોડામા બતાવી દેવુ તે દેશ) એ પ્રમાણે ચરણ કરણ અનુયોગને આથી ઉપાન ભદાર કહ્યુ, હવે દ્રવ્યાનુયોગને આથી કહે છે,

જેમકે નાસ્તિકવાદી ચાર્વાક જીવ નથી એમ માને છે આ તેમનું કુજ્ઞાન છે, કે જીવની સત્તાનો તેઓ અસ્વીકાર કરે છે તેથી તેને કહેવુ, કે 'આત્માનો અભાવ માનવામા આત્માનો ધર્મ જે જ્ઞાન છે તેનો પણ અભાવ થશે અને જો નાસ્તિક એમ કહે કે એતો પચભૂતનો ધર્મ છે તો કહેવુ કે ધર્મની સાથે પચ ભૂતનું જડપણુ હોવુ જોઇએ તેથી ભૂતો જડ અને ધર્મ ચેતન એ અયોગ્ય છે કદાચ એમ કહે કે પચભુત એકઠા થઇને જ્ઞાન ધર્મ થાય તો કહેવુ કે દરેક જૂનામા નથી તો ભેગા થયે પણ નજ થાય આમ કહી તેમનુ ખડન કરવુ એનેજ આશ્રી ટેકો આપવા કહે છે

अत्थि त्तिजा वियक्का अहवा नत्थित्ति जं कुविन्नाणं ।
अचेतणभावे पोग्गलस्स पय चिअ न जुत्त ॥ ७७ ॥

ટીકાનો અર્થ—જીવ છે ? એવો વિતર્ક અથવા નથી એવી લોકોત્તર વાત ઉડાવનારૂં કુવિજ્ઞાન જો આત્માને સર્વથા અભાવ હોય તો અચેતન ભૂતરૂપ પુદગલનું જીવપણુ યુક્ત ન થાય ખરેખર આ અન્યાય યુક્ત છે એની ભ વના પૂર્વ માફક જાણવી (નાસ્તિકને કહેવુ કે જીવ નથી એ તર્ક કરનાર આત્માનુ જ્ઞાન છે અને તે જડવસ્તુમા હોય નહિ માટે પાચે ભૂતથી જૂદો જીવ માન્યા વિના છૂટકો નથી) આમાં ઉદાહરણ દેશપદ એ છે કે દુકાણમા નાસ્તિકને આશ્રી પચ્યોક વિગેરે 'ઉડાવનારને

કહ્યુ હવે એવીજ રીતે દ્રવ્યાનુયોગ છોડીને ગાથાના ઉપન્યાસને અનુકુળ નિશ્રા વચન કહે છે નિશ્રા વચનમા ગૌતમ સ્વામીનુ ઉદાહરણ-છે જ્યારે ગાગલી મુનિ વગેરે જેપૂર્વે-તાપસ હતા તેમણે દિક્ષા લીધી અને ત્યારબાદ કેવળજ્ઞાન થયુ એ અધિકાર વજસ્વામીની ઉત્પત્તિ સબધીનો આવશ્યક સૂત્રમા કહ્યો છે ત્યાજ ગૌતમ સ્વામીને અધીરજ થઈ થઈ તે બતાવે છે, ભગવાને ત્યારે કહ્યુ, 'તુ મારા ઉપર બહુ પ્રેમ રાખે છે, ઘણો કાળ રહેવાથી તુ મારા ઉપર ઘણો રાગી બનવાથી તને કેવળ જ્ઞાન થતુ નથી માટે અધીરાઇ ન કર અતે આપણે -બને સમાન થઇશુ એટલે તને કેવળજ્ઞાન થશે અને તુ મોક્ષમા પણ જઇશ, તેને આશ્રી હિત શિલારૂપ દ્રુમ પત્રનું અધ્યયન પણ કહ્યું આ ઉત્તરાધ્યનનુ, એક અધ્યયનુ છે તેમા બતાવ્યુ છે કે 'સમય ગૌતમ મા પ્રમાએ,' આ પ્રમાણે બીજા પણ શિષ્યો જેઓ અધીરજ કરતા હોય તેમને બોધ કરવો તથા બીજા કોમળ સાધુઓની નિશ્રાવડે સમજાવવા, આમા પણ દ્રુષ્ટાણ પૂર્વ માફક સમજી લેવુ આ ચરણ કરણ અનુયોગને આશ્રી આમા પ્રશ્ન અને નિશ્રા વચન બન્ને આવ્યા એ બન્નેને દ્રવ્યાનુયોગ આશ્રીને કહે છે તેનુ વર્ણન ૮૦ મી ગાથામા અર્ધ ભાગ જાણવો ના સ્તિક, વાદી જે જીવને માનતો નથી તેનું શુ પૂછવુ?

केणंति,नत्थि आया, जेण परोक्खो त्ति तय कुविन्नाण ।
होइ परोक्खतम्हा, नत्थित्ति निरोहप चेणु ? ॥ ७९ ॥

ટીકાનો અર્થ—બોલ ભાઈ, તું આત્મા કેમ નથી માનતો" ઉત્તર પરોક્ષ છે તેથી, પ્રશ્ન-તારૂ કુવિજ્ઞાન જે જીવનો

पढम, अहम्मजुत्त, पडिलोम अत्तणो उवन्नास।
दुरुवणिय तु चउत्थ, अहम्मजुत्तंमि नलदामो ॥ ८१ ॥

ટીકાનો અર્થ—પહેલુ અધર્મયુક્ત જેમા પાપ વૃદ્ધિ થાય ૨ પ્રતિકુળ ૩ જેમા પોતાનુંજ ખડન થાય તેમ બોલવુ ૪ દુષ્ટ બોલવુ હવે તેના ભાવાર્થને કહે છે અધર્મયુક્તમા નલદામ વણકરનુ લૌકિક ઉદાહરણ છે એનો છેવટનો ભાગ કયાંથી જાણવો તે આ પ્રમાણે છે ચાણાક્યે નદ રાજાને ઉડાડી ચદ્રગુપ્તને ગાદીએ બેસાડયો ત્યા સુધી જાણવુ હવે મુદ્દાની વાત કહે છે નદના માણસોએ ચોરનો સગ કરી નગરને લુ-ટવા માડયુ ચાણાક્યે એ ચોર પકડનારને શોધવા માડયો ચાણાકય બાવો બની હાથમા ત્રિદડ રાખી તે નગરમા ફરતા તે નલદામ કોળી પાસે બેઠો જે કાપડ વણતો હતો તે વખતે તેના છોકરાને મકોડો કરડયો વેર લેવાને કોળીએ મકોડાનુ દર ખોદી મકોડા બાળી મૂકયા ચાણાકયે પૂછયુ, 'આમ કેમ બાળી મૂકે છે?' કોળીએ કહ્યુ, 'જો મૂળ ન ખોદીએ તો પાછા કોઇ વખત કરડે' ચાણાકયે વિચાર્યું, 'આ ઠીક છે બધાને જડમૂળથી ઉખેડી નાશ કરશે તેથી તેને ચોર પકડનારો બનાવ્યો તેણે ચોરનો વેશ લઇ પોતે ચોર ભેગો મળી ગયો અને કહ્યુ કે આપણે બધા મળી ખુબ માન લુટીએ વિશ્વાસ લાવી ચોરે બીજા બધા ચોરોને બતાવ્યા એ પ્રમાણે બધા ચોરોને મેળવી કોળીએ બધા ચોરોને મારી નાખ્યા આ અધર્મયુક્ત દૃષ્ટાંત કોઇને કોઇને કહેવુ નહિ જોકે આ લૌકિક છે પણ લોકોત્તર આથી ચરણ કરણ અનુયોગને આશ્રી પણ સમજી લેવુ કારણકે એકને

દેખું જેઓ ભવ ભ્રમણનો ભય ધરાવતા હોય તેમને અતિ પીડા ન થાય તેમ સમજાવવા યથોચિત દ્રવ્યાનુયોગમા જૈનેન્દ્ર વાક્યનો અધિકાર છે તેમાં પોતે પર પક્ષે નિવર્તે છે તે પોતે પૂર્વે બૌદ્ધ હતો બીજાને વિનાશ કરવાના વિજ્ઞાન માટે દિક્ષા લીધી પાછળથી બોધ થતા ઉત્તમ જૈન સાધુ થયો અને મહા-વાદી બન્યો ૧ દ્રવ્યાર્થિક નયનું વચન પમાય નય।। વિષયમા કહેવું એજ પ્રતિકુળ, અને સુખ દુઃખાદિનો અભાવ ઉતરો ઉતરો કહેવો તે પ્રતિકુળ કહેવાય ૧ બીજા એમ કહે છે, દુષ્ટ વાદી કંઈ બોલે તે પ્રતિકુળ હોય અને આપણા શાસનને નુકશાન કરતું હોય તો તેનાથી ઉલટું સિદ્ધ કરી તેનું ખંડન કરવું જેમકે વાદી જીવ અજીવ બે રાશી કહે તો જીવ, અજીવ, નો જીવ,ની ત્રણ રાશિ સ્થાપના કરવી. (આ જીત થાય પણ તે જૈન ધર્મથી વિરૂદ્ધ હોવાથી જીત પણ હાર કરતા બુરી છે) આમા ઉદાહરણનો દોષ આ છે, પહેલા પક્ષમા સાધ્ય અર્થની સિદ્ધિ થથી નથી અને બીજા પક્ષમા શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ભાખણથી દોષ લાગે હવે આત્મ ઉપન્યાસ દ્વારનું વર્ણન કરે છે

अत्त उवन्नासम्मि य तलागभेयम्मि पिंगलो थवई ।

ટીકાનો અર્થ—આત્માનોજ ઉપન્યાસ બનાવવો તે આત્મ ઉપન્યાસ એમા દ્રષ્ટાન્ત તડાગ ભેદમા પિંગલ કારીગરનું ઉદાહરણ છે તેના ભાવાર્થની કથા કહે છે એક રાજાએ આખા રાજ્યનું સારભૂત તળાવ બનાવ્યું પણ તે તળાવ દર વર્ષે ભરાઇને ખાલી થઇ જાય તેથી રાજાએ વિચાર્યું કે તેનો શું ઉપાય કરવો ? જેથી પાણી કાયમ રહે, ત્યાં એક કપિલ નામનો કારી

કેગ્નુ જેઓ ભર બ્રાહ્મણુનો ભય ધરાવના હોય તેમને અતિ પીડા ન થાય તેમ સમજાવવા યથોચિત દ્રવ્યાનુયોગમા ગોવિન્દ વાચકનો અધિકાર છે તેમા પોતે પર પક્ષને નિવર્તે છે તે પોતે પૂર્વે બૌદ્ધ હતો બીજાને વિનાશ કરવાના વિજ્ઞાન માટે દિક્ષા લીધી પાછળથી બોધ થતા ઉત્તમ જૈન સાધુ થયો અને મહા-વાદી બન્યો ૧ દ્રવ્યાર્થિક નયનું વચન પયાય નયના વિષયમા કહેવુ એજ પ્રતિકુળ, અને સુખ દુ ખાદિનો અભાવ ઉલટો ઉલટો કહેવો તે પ્રતિકુળ કહેવાય ૧ બીજા એમ કહે છે, દુષ્ટ વાદી કઈ બોલે તે પ્રતિકૂળ હોય અને આપણા લાભને નુકશાન કરતુ હોય તો તેનાથી ઉલટુ સિદ્ધ કરી તેનુ ખડન કરવુ જેમકે વાદી જીવ અજીવ બે રાશી કહે તો જીવ, અજીવ, નો જીવ,ની ત્રણ રાશિ સ્થાપના કરવી (આ જીત થાય પણ તે જૈન ધર્મથી વિરૂદ્ધ હોવાથી જીત પણ દાગ કરતા બુરી છે) આમા ઉદાહરણનો દોષ આ છે, પહેલા પક્ષમા સાધ્ય અર્થની સિદ્ધિ થતી નથી અને બીજા પક્ષમા શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ભાષણથી દોષ લાગે હવે આત્મ ઉપન્યાસ દાગ્તુ વર્ણન કરે છે

अत्त उवन्नासमि य तलागभेयमि पिंगलो थवई ।

ટીકાનો અર્થ—આત્માનોજ ઉપન્યાસ બનાવવો તે આત્મ ઉપન્યાસ એમા દ્રષ્ટાન્ત તડાગ ભેદમા પિગલ કારીગરનુ ઉદા હરણ છે તેના ભાવાર્થની કથા કહે છે એક રાજાએ બાંધ્યા રાજનુ સારભૂત તળાવ બના યુ પણ તે તળાવ દર વર્ષે ભ-રાઈને ખાલી થઇ જાય તેથી રાજાએ વિચાર્યું કે તેનો શુ ઉપાય કરવો ? જેથી પાણી કાયમ રહે, ત્યા એક કપિલ નામો કારી-

ભિક્ષુનું ઉદાહરણ છે આ લૌકિક છે તેથી લોકોત્તર પણ જાણી લેવું તે સબધી આ કથા છે, કોઈ એક બૌદ્ધ હાથમા જાળ લઈ માછના મારવા ચાલ્યો રસ્તામા કોઇ ધૂર્તે પૂછ્યું, 'હે આચાર્ય, આ તમારી ગોદડી ઘણી ફાટેલી છે ? ઉત્તર-'એ તો જાળ છે વિગેરે (શ્લોકનો અર્થ) ઉત્તર-'એ તો માછલાની જાળ છે' પ્રશ્ન—'કેમ માછલા ખાઓ છો ?' ઉત્તર-'દારૂ સાથે' પ્રશ્ન-'દારૂ પીઓ છો ?' ઉત્તર-'વેસ્યા સાથે બેસીને પ્રશ્ન-વેસ્યાને ત્યા જાઓ છો ?' ઉત્તર-શત્રુના ગળે પગ મૂકીને' પ્રશ્ન-'તમારે શત્રુઓ છે ?' ઉત્તર-'જેઓના ઘર ફાડુ તે' પ્રશ્ન-'તુ ચોર છે ?' ઉત્તર-જુગારના વાસ્તે'-'તુ જુગારી છે ?' ઉત્તર-'હું દાસી પુત્ર છુ' (આમા બધુ પોતાને હાથે પોકળ ખોલે છે) આ લૌકિક દ્રષ્ટાંત છે હવે ચરણ કરણ અનુયોગમા સમજવુ કે જે વડે જૈન ધર્મનું લોક ખોટું બોલે તેવુ આપણે ન બોલવુ વાદ પણ એવો ન કરવો કે જેથી અન્ય લોકો જૈન ધર્મની હાસી કરે આમાં ઉદાહરણ દો. પ્રકટ છે દુરૂપનીતદ્વાર સમાપ્ત મૂળદ્વારો તથા ઉદાહરણ દોષ કહ્યા પછી હવે ઉપન્યાસ દ્વાર કહે છે

चत्तारि उवन्नासे तव्वत्थुग अन्नवत्थुगे चेव ।
पडिनिभए हेउम्मि, य होंति इणमो उदाहरणा ॥८४॥

ટીકાનો અર્થ—ઉપન્યાસને વિચારતા ચાર ભેદ થાય છે, તે આ છે સૂચના કરવાથી સૂત્ર તેનો અધિકાર અનુસરીને થાય તે વસ્તુનો ઉપન્યાસ તેજ પ્રમાણે અન્ય વસ્તુ ઉપન્યાસ તથા પ્રતિનિભ ઉપન્યાસ તથા હેતુ ઉપન્યાસ આ ભેદો તે હવે

લોકિક છે એજ ન્યાયથી લોકોત્તર પણ જાણવુ તેમા ચરણ કરણ યોગમા કોઇની સાથે કોઇ અસત્ય વાતનો કદાગ્રહ કરતો હોય તો તેના બોલવામાથી ભૂલ પકડીને તેને સમજાવવો જેમકે કોઇ બોલે કે માસ ભક્ષણ, દારૂ કે મૈથુનમા દોષ નથી કારણ કે એ તો જીવોની પ્રવૃત્તિ આધારણ છે પણ નિવૃત્તિ કરે તો મહાન ફળદાયી છે પ્રવૃત્તિ વિના નિવૃત્તિના ફળનો અભાવ હોવાથી આજ પ્રમાણે યોજાય નિર્વિષયપણાથી અને અસભવ પણાથી ફળ નિબધન નિવૃત્તિના નિમિતપણાવડે પ્રવૃતિપણ અદુષ્ટજ છે અહિ કહીએ છીએ અહિ નિવૃત્તિનુ જે મહા ફળ બનાવ્યુ તે દુષ્ટ પ્રવૃત્તિના ત્યાગના નિરૂપણ માટે ? અથવા અદુષ્ટ પ્રવૃત્તિના પરિહાર રૂપપણે ? જો વાદી પહેલો પક્ષ પકડે કે દુષ્ટ પ્રવૃત્તિનો પરિહાર, તો કેવી રીતે પ્રવૃત્તિનુ અદુષ્ટપણુ છે ? પ્રવૃત્તિ તો દોષવાળી છે, બીજો પક્ષ લે કે અદુષ્ટ પ્રવૃત્તિનો પરિહાર છે, તો નિવૃત્તિનુ પણ અદુષ્ટપણુ થવાથી તેની નિવૃત્તિ પણ પ્રવૃત્તિ રૂપે મહાફળ આપનાનો પ્રસગ આવશે તે પ્રમાણે માનતા પહેલા અને પછીનો વિરોધ આવે છે (વાદીનુ ખડન એવી રીતે કર્યું કે તુ નિવૃતિને મહાફળદાયી બનાવે છે અને જો તું નિવૃત્તિને નિર્દોષ માનીશ તો તારી પૂર્વની પ્રવૃતિ અદોષજ થશે માટે તારૂ વચન ખોટુ થશે) હવે દ્રવ્યાનુયોગના અધિકારથી કહે છે જો કોઇ એમ કહે કે જીવ એકાત નિત્ય છે કારણ કે તે આકાશ માફક અમૂર્ત છે તો તેણે તેજ અમૂર્તત્વ આથી તેનાજ ઉત્ક્ષેપન વિગેરેમા અનિત્ય કર્મમા તે સિદ્ધ કરવુ કર્મ અમૂર્ત છતાં અનિત્ય છે (જેમ કોઇ વાદી

છર દિશેનુ અ... થયુ લૌકિકમા તેમ ઉદાહરણમા અને ... વનુના ... અડન રહ છે જેમકે જો પાછીને ખાર ... અથવા એના કરે તેવા જ કરેવાય ? હવે પ્રતિનિયતુ દ્રષ્ટાન્ત કરે છે

તુમ વિયા મહ પિઉત્તો ધારેઇ સગુગય પડિનિયમિ।

અહીં ગાથાનો અર્થ—તારા બાપને મારા બાપના એક લાખ રૂપીઆ દેવા છે, એનો ભાવાર્થ કથાથી જાણવો એક નગરમા એક ધનાઢ્ય તાપસને યોગ્ય સોનાનુ વાસણ લઈ ચાલતો હતો તે કહેતો હતો 'મને કોઈ નવી વાત સભળાવે તો તેને આ આપી દઉ' ત્યારે ત્યા ઉભેલો એક શ્રાવક બોલ્યો 'તારા બાપ પાસે મારા બાપ એક લાખ રૂપીઆ માગે છે, તો એ વાત સાભળી હોય તો લાખ રૂપીઆ આપ, અને ન સાભળી હોય તો તારૂ વાસણ આપી દે, આ લૌકિક દ્રષ્ટાન્તથી લોકોત્તર પણ સમજી લેવુ તેમ શરણ કરણના અનુયોગમા જેઓ ...યા દિશામા અર્થ માને છે તેઓએ વિધિ વડે અનર્થ ... તે સબધી અન ... થતા આત્મહિસા આપોઆપ ... અધર્મ સિદ્ધ થ... ? તેમણે અધર્મરૂપ અનર્થ ... ઉ દ્રવ્યાનુયાગમા ... એમ માનીને બોલે કે ... છ તો તેને કહેવુ, ... ઠીક, જીવ છે તો ... અને તેથી તેએ ... જીવત્વનો પ્ર

સ્થાપક, વ્યસક અને લૂષક બીજા આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે હેતુ તે દ્વાર હવે કહેવાય છે તે ચાર પ્રકારે જાણવુ તેનું પણ ઉદાહરણ કર્યુ (હેતુ દ્વાર હવે કહેવાય છે તે ચાર પ્રકારનુ છે એમ અર્થ લેવો) બાકીનું અર્થ પૂર્વ માફક જાણવુ આ ગાથાનો અર્થ ટુકાણમા કર્યો છે એનો પુરો ખુલાસો જરૂર પછેથી અવસર આવ્યે આગળ કહેશે હવે પહેલો ભેદ પોતેજ કહે છે

उब्भामिगा य महिला, जावग हेउम्मि उट्ट लिंडाई।

ટીકાનો હેતુ—કુલટા સ્ત્રી જે યાપન કરે તે યાપન તેજ હેતુ તે યાપક હેતુ તેનું ઉદાહરણ (એ વાત બાકી છે ઉંટના લીંડા એની કથામા સૂચવ્યો એનો ખુલાસો કથાથી જાણવો, તે) આ પ્રમાણે છે એક વાણીઓ સ્ત્રીને મુકીને પરદેશ ગયો કહેવત છે કે 'જેમનુ દ્રવ્ય નાશ થાય છે અથવા નવુ દ્રવ્ય કમાના અથવા અપરાધ કરેલો હોય છે અને જેઓએ વિદ્યા પ્રાપ્ત નથી કરી તેઓ મુખ્યત્વે કરીને પરદેશને સેવે છે" તેની સ્ત્રી વ્યભિચારી હતી તે કોઇ પુરૂષ સાથે સબધમા પડી, વાણીઆને ઘરમા રહેલો જાણીને તેને તે કહેવા લાગી 'પરદેશમા જાઓ?' વાણીઆએ કહ્યુ, 'શુ લઇને જાઉ?' તેણીએ કહ્યુ, 'ઉંટના લીંડા લઇને ઉજ્જયીની નગરીમા જાઓ' તે ભોળો હોવાથી ગાડુ ભરીને ઉજ્જયીની ગયો જતી વખતે સ્ત્રીએ કહ્યુ, 'એક એક મહોરે લીંડુ વેચજે' એટલે કે સ્ત્રીએ વિચાર્યુ કે એ પ્રમાણે કોઇ લે નહિ અને તે ઘણા કાળ સુધી ત્યા રહેશે. તે પ્રમાણે તે ગયો બજારમા વેચવા લાગ્યો પણ કોઈ તેને કઈ પણ પૂછતુ નહોતુ મૂળદેવે તે જેયુ અને

સ્થાપક, વ્યંસક અને લૂષક બીજા આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે હેતુ તે દ્વાર હવે કહેવાય છે તે ચાર પ્રકારે જાણવુ તેનુ પણ ઉદાહરણ કહ્યું (હેતુ દ્વાર હવે કહેવાય છે તે ચાર પ્રકારનુ છે એમ અર્થ લેવો) બાકીનું અર્થ પૂર્વ માફક જાણવુ આ ગાથાનો અર્થ ટુકાણમા કહ્યો છે એનો પુરો ખુલાસો જરૂર પડયેથી અવસર આને આગળ કહેશે હવે પહેલો ભેદ પોતેજ કહે છે

उब्भामिगा य महिला, जावग हेउम्मि उट लिंडाई ।

ટીકાનો હેતુ—કુલટા સ્ત્રી જે યાપન કરે તે યાપન તેજ હેતુ તે યાપક હેતુ તેનુ ઉદાહરણ (એ વાત બાકી છે ઉંટના લીંડા એની કથામા સૂચવશે એનો ખુલાસો કથાથી જાણવો, તે) આ પ્રમાણે છે એક વાણીઓ સ્ત્રીને મુકીને પરદેશ ગયો કહેવત છે કે 'જેમનુ દ્રવ્ય નાશ થાય છે અથવા નવુ દ્રવ્ય કમાના અથવા અ પરાધ કરેલો હોય છે અને જેઓએ વિદ્યા પ્રાપ્ત નથી કરી તેઓ મુખ્યત્વે કરીને પરદેશને સેવે છે" તેની સ્ત્રી વંઠેલી હતી તે કોઇ પુરૂષ સાથે સબધમા પડી, વાણીઆને ઘરમા રહેલો જાણીને તેને તે કહેવા લાગી 'પરદેશમા જાઓ?' વાણીઆએ કહ્યુ, 'શુ લઇને જાઉ ?' તેણીએ કહ્યુ, 'ઉંટના લીંડા લઇને ઉજ્જનીની નગરીમા જાઓ' તે ભોળો હોવાથી ગાડુ ભરીને ઉજ્જયીની ગયો જતી વખતે સ્ત્રીએ કહ્યુ, 'એક એક મહોરે લીંડુ વેચજો' એટલે કે સ્ત્રીએ વિચાર્યું કે એ પ્રમાણે કોઇ લે નહિ અને તે ઘણા કાળ સુધી ત્યા રહેશે. તે પ્રમાણે તે ગયો બજારમા વેચવા લાગ્યો પણ કોઈ તેને કઈ પણ પૂછતું નહોતુ મૂળદેવે તે જોયું અને

યાદ કરી આપ્યું આ લૌકિક હેતુ છે લોકોત્તરમા પણ ચરણ કરણના અનુયોગમા કોઈ જોગો શિષ્ય આ વાણીયા માફક કોઇ ધર્મ પદાર્થને ન માને તો સમય આવ્યેથી વિદ્યા વિગેરેથી અથવા દેવી એનાની તેની મારફતે શ્રદ્ધાવાળો કરવો તથા દ્રવ્યાનુયોગમા પણ પ્રતિવાદીને જાણી ઘણા વિશેષણવાળો હેતુ કહેવો જેથી વાદીને વિચારના ઘણો સમય થય ત્યા સુધીમા તેનો ઉત્તર પણ સુખેથી દેવાય તેથી પણ જો ન સમજે તો જેમ શ્રીગુપ્ત મહારાજે પોતાના શિષ્ય ષડુલૂકને ત્રિકાપણ ચર્ચરી (એટલે દેવના અધિષ્ઠિત સર્વ વસ્તુઓ વેચવાની દુકાન) માથી પદાર્થ મગાવ્યા અને સમજાવ્યો તેમ જૈન ધર્મ સિદ્ધ કરવો યાપક એટલે ઘણો કાળ વીતાડવો તે (જેમ દુષ્ટ હેતુથી સ્રીએ કર્યું હતુ તેમ નહિ. પણ સારા કાર્યમા વિચારવા માટે વખતે વખત લેવો) હવે સ્થાપક હેતુ કહે છે

लोगस्स मज्झजाणण थावग हेऊ उदाहरण ॥ ८७ ॥

ટીકાનો અર્થ—૧૪ રજ્જુ આત્મક જે લોક છે તેનો મધ્ય ભાગ કયો આ સ્થાપક હેતુનું ઉદાહરણ છે ભાવાર્થ કથાથી જાણવો તે આ પ્રમાણે છે એક બાવો ચાલતા ચાલતા બોલતો હતો 'ક્ષેત્રમા દાન વિગેરે સફળ છે દાન મમક્ષેત્રમા કરવુ હુ લોકનું મધ્ય જાણુ છુ પણ બીજા જાણતા નથી તેથી લોકો તેનો સત્કાર કરતા હતા તેને પૂછતા તે ચાર દિશામા ખીલા ઘાલી દોરી વડે પ્રમાણ કરીને કપટથી કહે છે 'આ લોકનો મધ્ય ભાગ છે' લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા કે આ પડિત મધ્ય જાણ્યુ છે એક શ્રાવકે જાણ્યુ કે આ ધૂર્ત લોકો

બુદ્ધિમાન માણસ આવ્યો તેણે પૂછ્યું, 'હે ભાઈ, તું શું વિચાર કરે છે?' તેણે કહ્યું, 'મને કોઈ બ્રમાસે આવી ઠગીને મારું ગાડું છીનવી લીધું છે તેણે કહ્યું, 'ન ડર' તું ઉપચારવાળું મથેનું સકતુક માગ' પછી તેણે અદરની ગુપ્ત વાત શીખવી એમ શીખવીને તેની પાસે તે ગયો અને માગ્યું કે, 'તે મારું ગાડું લીધું તો હવે મને ઉપચારવાળા મથેનો સકતુક આપ' પહેનાએ કહ્યું 'ઠીક!' વેર લાવી ત્રૈરીને વાત કરી કહ્યું 'વરેણ્યથી સુશીબીત થઈ મહાન્ વિનય સાથે આ પરોણાને મથેલું સકતુક આપ' તેણીએ તે પ્રમાણે કર્યું પેલા ગાડાવાળાએ કહ્યું, 'મારી આગળી કપાયલી છે આ ચૌધરી વીરિન છે, તેથી મથવાને હું શક્તિવાન નથી તું મથીને આપ' મન્થન કરતા તેણે સ્ત્રીને હાથથી ઉપાડી અને પોતાની સાથે લઈ પોતાને માર્ગે પડયો અને રસ્તામાં લોકોને કહે છે જુઓ, 'મે ગાડા સાથે તીતર આપીને સત્તુક મન્થન કરનારી બાઇડી ગ્રહણ કરી' ત્યારે ગ ભગઇને ધૂર્તે ગાડું પાછું આપ્યું અને પેનાએ તેની બાઇડી છોડી દીધી આવીજ રીતે લૂમક હેતુ પણ કથાથી જાણવો આ લૌકિક છે લોકોત્તરમાં પણ ચરણ કરણ અનુયોગમા કુયુક્તિ કરનારને જોઈ તેની કુયુક્તિ હોય તેવી તેને સુયુક્તિ બતાવી કબજે સેવો કે તે ઠેકાણે આવી જાય દ્રવ્યાનુયોગમા પણ કોઇ કુવાદી આવીને કહે કે 'જિન પ્રણિત ધર્મમાં જીવ પણ છે અને ઘડો પણ છે હવે આ જીવ અને ઘટ બન્નેમાં 'છે' પણું એ સમાન છે તેથી જીવ અને ઘડાનું એકપણું થાય છે જો તમે એમ કહો કે 'છે' ભાવથી જીવ જુદો છે તો જીવ નથી એમ અભાવ થશે.

સાક્ષીઓ રાખ્યા અને ગાડુ ઉભુ રાખીને તે ચીભડાનો એકેક જીણો કકડો ખાઇને પછી ગાડાવાળાને કહ્યુ, 'લાડુ આપ' ત્યારે ગાડાવાળો બોલ્યો, 'આ તે ખાધા નથી' લુચ્ચો બોલ્યો, 'જો ન ખાધા હોય તો ચીભડા વેચ' જ્યારે વેચવા માડયા ત્યારે ખરીદ નાર આવ્યા અને તેઓ જોઇને બોલ્યા 'તારા ચીભડા ખવાયના છે, કોણ એ ખાધેલાને વેચાતા લે?' પછી તેનો નકાર કરાવ્યો, જેથી ગાડાવાળો હારી ગયો આ વ્યસક હેતુજ લુપક હેતુ નિમિત્તે અહિ આ યો છે હવે ધૂર્ત મોદક માગવા લાગ્યો ગાડાવાળો ગભરાયો તેવામા જુગારીઓ આવ્યા તેમને ખુશ કરી ગાડાવાળે પૂછ્યુ અને પોતાની બધી વાત કહી તેથી ગાડાવાળાને તેઓએ કહ્યું, 'તુ નાનો લાડુ નગરને દરવાજે રાખીને બોલ કે નગરના દરવાજેથી ન નીકળતા આ મોદકો લઇ લો,' જેથી ધુર્ત હાર્યો (આ કથાનો સાર એ છે કે ધુર્તને મોટો લાડુ જે ઇતો હતો જે દરવાજામાથી પણ નીકળી ન શકે તેને બદલે એક નાની મરખી લાડુડીમા કામ પતી ગયુ) આ લૌકિક દૃષ્ટાત છે લોકોત્તરમા પણ ચરણ કરણ અનુયોગમા કુશ્રુતિ ભાવિત એટલે એવી રીતે કુયુક્તિ કરનારને કહેવુ જેથી પોતાની મેળે ઉચિત સમજી જાય દ્રવ્યાનુયોગમા વળી પૂજ્ય પુરૂષો કહે છે 'જે પૂર્વે બતાવેલ છે' અન્ય આચાર્ય કહે છે કે કદાચ પોતેજ વ્યભિચારવાળો હેતુ બોલીને પારકાના વિશ્વાસ માટે કહેવાયુ હોય અથવા ઉતાવળથી બોલાયુ હોય તો તે હેતુને અન્ય નિરક્ત વચન વડે સ્થાપન કરવો લુપક હેતુ કહ્યો હવે પહેલા કહ્યુ હતુ કે કોઇ જગ્યાએ બતાવશુ તે પ્રમાણે પાચ અવયવોના

દેવ પણ અહિ 'પણ' શબ્દથી સિદ્ધ વિદ્યાધર, રાજા વિગેરે લેવા લોકમાં તેઓ પૂજ્ય છે તેઓ પણ સારો ધર્મ પાળનારને નમે છે આ હેતુનો અર્થ સૂચવે છે તેથી હેતુ જાણવો

दिट्ठंतो अरहंता अणगारा य बहवो उ जिनसीसा ।
वत्तणुवत्ते नज्जइ, जं नरवइणोऽवि पणमंति ॥ ९० ॥

ટીકાનો અર્થ—દૃષ્ટાંતનો અર્થ પૂર્વે કહેલ છે તે અશોક વૃક્ષ વિગેરે આઠ પ્રતિહાર્યથી શોભાયમાન પૂજાને યોગ્ય છે તેથી અરિહંત તથા ઘણા સાધુઓ તે શ્રી જીનેશ્વરના શિષ્યો છે ન ચાલે તે અગ-વૃક્ષ તેના વડે કર્યું તે અગાર નામ ગૃહ તે જેને હોય તે અગાર એટલે ગૃહસ્થી અને તે અગાર ન હોય તે અણગાર ઘણા એટલે થોડા નહિ રાગ વિગેરે જીતવાથી જીન તેના શિષ્ય એટલે ચેના તે ગૌતમ વિગેરે, વાદીની, શંકા-'અર્હ-દાદિ પરોક્ષ હોવાથી દૃષ્ટાન્તમાં અયુક્ત છે અમે કેવી રીતે નિશ્ચય કરીએ કે દેવતા તેને પૂજે છે?' આચાર્યનો ઉત્તર 'પરોક્ષ એમ કહેવું દુષ્ટ છે, કારણ કે સૂત્રનું ત્રણ કાળ બતાવવા પણું છે, તેથી કોઈ વખત પ્રત્યક્ષ પણ હોય છે દેવો વિગેરે તેને પૂજે છે તેના નિશ્ચય માટે કહે છે પૂર્વે જે વીતી ગયું હોય તેની ખાત્રી વર્તમાન આશ્રી થાય છે તે કેવી રીતે, તે કહે છે રાજાઓ પણ હાલ ઉત્તમ સાધુને નમે છે, ઉત્તમ એટલે જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર યુક્ત એથી એમ જાણવું કે ગુણોનું પૂજા-પણું સૂચવ્યું

उवसंहारो देवा जह तह रायावि पणमइ सुधम्मं ।
तम्हा धम्मो मंगल्, मुक्किट्ठमिइ अ निगमणं ॥ ९१ ॥

હેતુનો નિર્દેશ કહે છે જે હેતુ અહિંસાદિ પરમાર્થિક હોય તે, નહિ કે બનાવટી 'આદિ' શબ્દથી મૃષાવાદ વિગેરેથી વિરતિ જાણવી અન્ય આચાર્ય બીજી રીતે કહે છે કે સદ્‌ભાવિકો અર્થ સદ્‌ભાવ વડે નિરૂપચરિત (સાચુ) સકળ દુખ ક્ષયને માટેજ યત્ન કરે છે હવે પ્રતિજ્ઞા શુદ્ધિ કહે છે

जह जिणसासण निरया, धम्म पालेंति साहवो सुद्ध ।
नकुतित्थियपमु पध, दीसइ परिबालणोआओ ॥ ९३ ॥

ટીકાનો અર્થ—જે રીતે જીનશાસનમા રક્તજન નિશ્ચય વડે ધર્મમા રક્ત થઇને ધર્મ પાળે છે તે સાધુઓ ષટ્ જીવ નિકાયના પરિજ્ઞાનથી કરવુ, કરાવવુ અને અનુમોદવુ એવી પાપ ત્યાગની પ્રતિજ્ઞાવડે અકલંક ધર્મ પાળે છે તે પ્રમાણે બીજા કુતીર્થીઓ પાળતા નથી એટલે જેવો સાધુનો આચાર છે તેવો બીજામા નથી ઉપાય ગ્રહણ કરવાથી અહિ એ જાણવુ કે શાસ્ત્રમા કહેલોજ ઉપાય લેવો પણ બીજાનો આદરેલો ખોટો ન લેવો કારણ કે સાધુ વેષધારી જૂઠું બોલનારા કોઇ પતિત પણ હોય છે એથી શાસ્ત્રનો ઉપાય લેવો, અહિ કહે છે

तेसु वि य धम्मसद्‌दो धम्म नियय च ते पससति ।
नणु भणिओ सावज्जो कुतित्थि धम्मो जिणवरेहि ॥९४॥

ટીકાનો અર્થ—અન્ય ધર્મીઓના ધર્મમા 'ધર્મ' શબ્દ રૂઢ હોવાથી તેને તે જેમ તેમ પ્રશસે છે, ત્યારે તે કેમ ન માનવો ? આચાર્ય ઉત્તર આપે છે-'આ તમારૂં કહેવુ અયોગ્ય છે અન્યના બતાવેલ અનુષ્ઠાન તે જીવહિંસાયુક્ત હોવાથી

જેનાથી ભોજન, પાણી, ઉપકરણ, મકાન, સુવા બેસવાનું (આ બધાનો એકઠો સમાસ છે) એ બધા માટે પ્રયત્ન કરે છે એટલે કે નિર્દોષ, ન કરેલું, ન કરાવેલું, ન કરતા અનુમોદેલું, તથા ઉદ્દેશ પણ ન રાખેલો એવી યોગ્ય વસ્તુને સેવાનો જેઓનો આચાર છે તેમા અસુ એટલે પ્રાણ છે, તે રહિત એટલે પ્રાસુકનો અર્થ જીવ રહિત છે તે કરેલું પણ હોય કે? નહિ કરાવેલું હોય તે પણ નહિ અનુમોદેલું હોય તે પણ નહિ તેમ એનો ઉદ્દેશ પણ નહિ એટલેકે સાધુના નિમિત્તે જરા પણ હિંસા થવી ન જોઇએ

એનું નામ અનુદિષ્ટ આ પરિજ્ઞાનનો ઉપાય બતાવેનો તે સકલ પ્રદાનાદિ લક્ષણવાળો સૂત્રોથી જાણવે. બીજા આચાર્ય શુ કહે છે તે બતાવે છે

अफासुयकयकारियं, अणुमय उद्दिट्ठभोइणो हंदि ।
तसथावर हिंसाइए, जणा अकुसला उ लिप्पंति ॥ ३ ॥

અર્થ—અપ્રાસુક, કૃત કારિત, અનુમોદિત, ઉદ્દિષ્ટ વાપરનારા ચરક વિગેરે છે એમ બતાવે છે કે ત્રાસ પામનાર તે ત્રસજીવો બેઇંદ્રિય વિગેરે, તથા સ્થિર રહેનારા તે સ્થાવર પૃથ્વીકાય વિગેરે તેઓની હિંસા એટલે જીવઘાત વડે તેઓ અનિપુણ એટલે મંદ બુદ્ધિવાળા ચરક વિગેરે લેપાય છે એટલે જે જીવોને પીડા થાય તેના વડે બંધાયના કર્મથી તેઓ લેપાય છે (આદિ કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કર્યો છે) તેથી ચરક વિગેરે તે શુદ્ધ ધર્મ સાધતો નથી પણ જૈન સાધુઓજ ઉત્તમ છે

નથી એવી રીતે ભમરો પોતે આત્માને સતુષ્ટ કરે છે આ સૂત્ર સમુ ાયનો અર્થ થયો અવયવનો અર્થ તો નિર્યુક્તિકાર પોતે મોટા વિસ્તારથી કહે છે

जह भमरोत्ति य पत्थ दिट्ठतो होइ आहरण देसे ।
चद सुहि दारिगेय सोमत्तवहारण ण सेस ॥ ९६ ॥

ટીકાનો અર્થ—આ ભમરાનુ દેશ ઉદાહરણ છે જેમકે આ છોકરી ચદ્રમુખી છે તે ફક્ત સૌમ્યતાને આશ્રીને છે પણ તેથી ચદ્રમા જે કલક છે તે છોકરીમા ન હોવાથી ન ઘટાડવુ આ એકદેશી ઉદાહરણ છે

पत्थ भमराहरणे आणिययवित्तित्तण न सेसाण ।
गहण, दिट्ठत विसुद्धि सुत्त भणिया इमा चउन्ना ॥ ९७ ॥

ટીકાનો અર્થ—એજ પ્રમાણે ભમરાના ઉદાહરણમા અનિયતવર્તીપણુ લેવુ પણ અવિરતિપણુ વિગેરે બાકીનુ ન લેવુ? કારણ કે તે ભમરામા અવિરતિપણુ છે, સાધુમા નથી સૂત્રમા કહેલ પ્રથમ દષ્ટાન વિશુદ્ધિ છે અને સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિમા બીજી શુદ્ધિ બતાવી

पत्थ य भणिज्ज कोइ समणाण कीरए सुविहियाण ।
पागो य जोविणोत्ति य लिप्पंतारमदंसिेण ॥ ९८ ॥

ટીકાનો અર્થ -આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા થતા કોઇ કહેશે કે મારા સાધુઓ માટે પુણ્યાર્થે ગૃહસ્થીઓ રસોઈ કરે તો આ પુણ્ય ઉપાદનના સકલ્પ વડે તે સારા સાધુઓ માટે કરેલું તે ભિક્ષાને તેઓ ગ્રહણ કરે તો તે લેનારા સાધુઓ આહાર

किं दुब्भिक्खं जायइ ? जइ एव अह भवे दुरिट्ठं तु ।
किं जायइ सव्वत्था दुब्भिक्खं अह भवे इंदो ॥ १०१ ॥
वासइ तो किं विग्धं निग्घायाईहिं जायए तस्स ।
अह वासइ उउसमये न वासई तो तणट्ठाए ॥ १०२ ॥

ટીકાનો અર્થ—જે એમ હોય તો દુકાળ શા માટે પડે છે? કારણ કે તેમા તો ઘી રોજ હોમાય છે કારણ હમેશા કાયમ રહે તો કાર્યનો નિષેધ ન થવો જોઇએ કદી કહેશો કે ખરાબ નક્ષત્ર અથવા ખરાબ પૂજનને લીધે થાય છે આચાર્ય ફરી તેને પૂછે છે હમેશા એમ દુકાળ શા માટે? ખરાબ નક્ષત્ર તો કોઇક દેશમા હોય છે અને હમેશા પૂજન તો સરૂજ છે કારણ કે તમારામા કહ્યુજ છે કે હમેશા દેવો, સારી ગાયો, ક્રિયા અનુષ્ઠાનમા રક્ત બ્રાહ્મણો, યતિઓ અને વળી સાધુઓ સ્થિતિના હેતુરૂપ વિદ્યમાન છે" વિગેરે જો ઇંદ્ર આપનો હોય તો શા કારણે વિઘ્ન થાય છે ? તથા 'આદિ' શબ્દથી દિગ્દાહ વિગેરે કેમ થાય છે? તે ઇંદ્ર જો પરમ ઇશ્વર પણ હોય તો વિઘ્ન ન થવુ જોઇએ અને જો રૂતુ સમયેજ વરસે છે તો તે વાદ-ળાનો ગર્ભ બંધાઇને વરસે છે એજ ખરૂં કારણ માનો, આથી સિદ્ધ થયુ કે વરસાદ તૃણને માટે પડતો નથી તેને આવા સબંધનો અભાવ છે વળી

किं च दुमा पुप्फंति भमराण कारणा अहासमयं ।
मा भमर महुयरिगणा किलंता मप्पज्जा अणाहारा ॥१०३॥

ટીકાનો અર્થ—વળી ઝાડ જો ભમરાને માટે ફળતુ હોય

पगइ एस दुमाण, ज उउसमयम्मि आगए संते ।
पुष्फंति पायवगणा फल च कालेण बधंति ॥ १०८ ॥

ટીકાનો અર્થ—પ્રકૃતિ સર્વકાળ પુષ્પ ફળ કેમ નથી આપતી એવી આશકા કરીને કહે છે જેના વડે કાળમા પુષ્પફળ આપે છે શા માટે સર્વકાળ નથી આપતી અને ચોક્કસ કાળેજ આપે છે? ગુરુનો ઉત્તર—એ હેતુથીજ ઋતુ સમયમાજ એટલે વસતાદિમા ઝાડના સમુદાય ફળે છે તથા કાળે કરીને ફળ થાય છે તે જો ન સ્વીકારીએ તો નિત્ય થવા જોઈએ હવે ચાલતી વાતમા અર્થ યોજના કરતા કહે છે

किंनु गिही रधती, समणाण कारणा अहा समय ।
मा समणा भगवतो, किला मपज्जा अणाहारा ॥१०९॥

ટીકાનો અર્થ—વાદીની શકા હતી કે ગ્રહસ્થીઓ માધુઓ માટે યોગ્ય વખતે રાંધે છે કે સાધુઓ ભૂખ્યા રહી દુઃખી ન થાય આ અભિપ્રાય નથી એ અહિ કહે છે

समणऽणुकपनिमित्त पुण्णनिमित्त चगिहनिवासी उ ।
काइ भणिज्जा पाग करेति सो भण्णइ न जम्हा ॥१९०॥

कतारे दुब्भिक्खवखे आयकें वा महइ समुप्पन्ने ।
रत्ति समण सुविहिया सव्वाहार न भुंजंति ॥ १११ ॥

अह कीस पुण गिहत्था रत्ति आयरतरेण रधति ।
समणेहिं सुविहिएहिं चउव्विहाहार विरएहिं ?॥११२॥

ટીકાનો અર્થ—સાધુઓ તરફ અનુકપા તો માટે કારણ કે તેઓ સોનુ, ચાદી વિગેરે લેવા વડે આપણને અનુકપા કરતા

ટીકાનો અર્થ—ત્યા આગળ તપસ્વી સાધુ એષ્યે નવ કલ્પી વિહાર કરનાર પણ પતિતો નહિ તે સાધુઓજ પોતાના માટે કરેલુ, પૂર્ણ રધાયલુ, ધૂમાડાથી રહિત, અગારાથી દૂર અર્થાત્ રાગદ્વેષ રહિત ગોષે છે સાધુ ભોજનમા રાગ દ્વેષ કરે તો અગારાનો દોષ લાગે અને ગોચરી વાપરના દ્વેષ કરે તો કાતો ચારિત્ર બળી જાય અને કાતો કોલસા જેવુ કાળુ થાય અહિ કહે છે મનયોગ, સયમયોગ સાધવાને માટે સાધુઓ આહાર લે છે પણ પુષ્ટ થવા કે સુદર દેખાવડા થવા માટે નહિ

नवकोडी परिसुद्ध, उग्गम उप्पायणे सणासुद्ध ।
छ ठ्ठाण रक्खणठ्ठा, अहिंसअणु पालणठ्ठाए ॥ १ ॥

અર્થ—નવ કોટિ પરિશુદ્ધિ તે નવ કોટિ આ પ્રમાણે છે ન હણે ન હણાવે, ન હણનાને અનુમોદે, ન ખરીદ કરે, ન ખરીદાવે ન ખરીદનાને સારૂ જાણે ન રાધે, ન રધાવે, ન ભલુ ગણે એ નવકોટિથી શુદ્ધ તથા ઉદ્ગમ, ઉત્પાદન, એષણા શુદ્ધિ એટલે ખરી રીતે મકાન ઉપાધિ શુદ્ધ કોટિનુ આપવાનજ જાણવુ આાન પણ ના માટે સાધુ આપ તે કહે છે છ આાનતોના રક્ષણ માટે તે આ પ્રમાણે ૧ ભૂખની વેદના દૂર કરવા ૨ નાના મોટા સાધુઓની વૈયાવચ્ચ ૩ ઇરિયા સમિતિનુ પાલન ૪ સયમનુ રક્ષણ ૫ જીવન નિર્વાહ ૬ ધર્મ ચિતન તે પણ બીજા ભવમા પ્રશસ્ત ભાવનાના અભ્યાસથી અહિંસાનુ પાલન કરવા માટે તે પણ કહ્યુ છે આહાર ત્યાગથી અભાવિત મનિનો દેહ ત્યાગ ભવાતરમા પણ અહિંસા માટે થતો નથી (જ્ઞાન વિના એકલા આહાર ત્યાગથી મોક્ષ થતો નથી એટલે સપૂર્ણ જ્ઞાન

પદનો માગધી શબ્દ હતો તેને બદલે શાંતિ વિશેષણ તરીકે લીધુ) તે પણ નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે શાંતિ સિદ્ધિને સારે એમ ઉપર કહી ગયા તેજ જાણવુ વિહગમ જે મુળમા શબ્દ છે એટલે ભમરા તેઓ ફુલોમાથી દાન ભોજન લેવામા રકત છે તેમ સાધુ સે અહિ એટલુ વિશેષ છે કે સાધુ આપેલુ જ લે, અને ભમરા એમને એમ લે વળી સાધુ આપેલુ તે પણ પ્રાસુક હોય તો લે, આધાકર્મી વિગેરે ન લે એવણા શબ્દથી ગવેષણા વિગેરે ત્રણે લેવી તે (ત્રિદોષ)મા સાધુઓ રકત હોય છે આ સૂત્રનો અર્થ ટુકાણમા છે, ખુલ્લો અર્થ સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિ કહે છે તેમા પણ વિહગમ શબ્દથી વ્યાખ્યા કહે છે દ્રવ્ય અને ભાવ એમ બે પ્રકારના વિહગમ છે તેમા પ્રથમ દ્રવ્ય વિહગમને કહે છે

धारेउ तं तु दव्व, त दव्व विहगम वियाणाहि।
भावे विहगमो पुण, गुणसन्ना सिद्धिओ दुविहो ॥११७॥

ટીકાનો અર્થ—આત્માની અદર જે ધારણ કરે તે દ્રવ્ય એનાવડે પૂર્વે બાધેના કર્મ જાણવા જે હેતુવડે ભવિષ્યમા ભમરાની જાતિમા ઉત્પન્ન થશે 'તુ' શબ્દ જ અર્થમા છે અને અસ્થાને યોજાયલો છે તે આ પ્રમાણે જાણવુ કે ધારે છેજ એટલે જ્યારે ત્યારે દ્રવ્ય વિહગમ થાય પણ તે કર્મ ભોગવ્યુ નથી એમ સૂચવ્યુ છે દ્રવ્ય એટલે ,અહિ કર્મ પુદ્ગલ દ્રવ્યને લેવુ, પણ આકાશાદિ નહિ, કારણ કે તે અમૂર્ત હોવાથી ધારણ કરવાને અયોગ્ય છે આ સંસારી જીવને કઇક અંશે મૂર્તપણુ હોવાથી આપણી ચાલતી બાબતમા તે આકાશનો ઉપયોગ નથી તેજ પ્રમાણે કહે છે કે જે આ બીજા ભવમા લઇ જવાને વિહ-

સૂચવે છે .એટલે એમ સમજવું કે પૂર્વે કહેલા જીવથી તદ્દન અન્ય જીવ છે એમ નહિ પણ તેજ જીવ લેવો. તેજ પુદગલ લેવા. એટલે તે જીવને તે ઉદયમા આવે તે લેવુ ગુણ અને સજ્ઞા એ બે જોડાવાથી ગુણસજ્ઞા થાય ગુણ એટલે અનુકૂળ અર્થ, સજ્ઞા એટલે પરિભાષીક (ઓળખવા માટે જે નામ કહે તે) તે બળના વડે જે સિદ્ધિ થાય તે ગુણસજ્ઞાસિદ્ધિ કહેવાય અહિ સિદ્ધિ શબ્દ છે તે સબધ બતાવે છે લોકમા પણ 'સિદ્ધિ થાઓ એથી એમ જણાય છે કે એના મનમા જે ધાર્યું હોય તેજ સિદ્ધ થાઓ એ પ્રમાણે તે ગુણ સજ્ઞાની સિદ્ધિ વડે આપણો હેતુ શુ છે તે કહે છે બે પ્રકાર એટલે ગુણ સિદ્ધિ વડે એટલે અનુકૂળ અર્થના સબધ વડે તથા સજ્ઞા સિદ્ધિ એટલે યદ્દચ્છા અભિધાન યોગ વડે જાણવુ વાદી કહે છે 'જો એમ છે તો આવી રીતે બે પ્રકાર ન કહો કારણ કે ગુણ સજ્ઞા સિદ્ધિ છેજ તે બે પ્રકાર સમજાઈ જશે' આચાર્ય કહે 'એમ નહિ આ બે પ્રકાર વડેજ અમારે કહેવુ છે એટલે આગમથી અને નોઆગમ વિગેરે બે બે ભેદ નહિ એ બતાવવા અમારે જણાવવુ છે તેમા ઉદ્દેશને આશ્રી નિર્દેશ એ ન્યાયને આશ્રી ગુણ સિદ્ધિ વડે જે ભાવ વિહગમ છે તે કહે છે

विहगमाणस भण्णइ गुणसिद्धि तप्पइट्ठिओ लोगो ।
तेण उ विहगमो सो भावन्थो वा गइ दुविहा ॥ १९८ ॥

ટીકાનો અર્થ—વિહ એટલે જીવ પુદ્ગલને છોડવા એટલે તે પુદ્ગલો સ્થિતિના ક્ષય વડે પોતાની મેળેજ તે આકાશ પ્રદેશોથી ખરે છે અને ખરતાને છોડે છે શરીર પણ મળ,

રપ લોક આ ભાવ વિહગમ આ એક પ્રકારે ભાવ વિહગમ કહ્યો હવે બીજે પ્રકારે ગુણ સિદ્ધિ આશ્રી કહે છે ગતિ બે પ્રકારની છે 'વા' શબ્દનો લુપો ઉપન્યાસ છે તે આ પ્રમાણે જાણુવો ગતિ બે પ્રકારની તેમા ગમન તે જવુ અથવા જે વડે જાય તે ગતિ ગાતનુ લક્ષણ હવે પછી કહે છે તેજ કહે છે

भावगई कम्मगई भावगइ पप्प अत्थिकाया उ ।
सव्वेविहगमा खलु, कम्मगईप्प इमे भेया ॥ ११९ ॥

ટીકાનો અર્થ—ત્રણે કાળમા હોય થાય એ ભાવ અથવા તેમા પોતાના ઉત્પાદ, વિગમ અને ધ્રુવ એ ત્રણ પરિણામ વિશેષ તે ભાવ એટલે અસ્તિકાય તેઓની ગતિ અર્થાત્ પરિણામ વૃદ્ધિ તે ભાવ ગતિ તેજ પ્રમાણે કર્મ ગતિ જાણવી કરાય તે કર્મ તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકારનુ છે (પરિભાષિક એટલે આ શબ્દ જૈનમાજ વપરાય છે) અથવા ક્રિયા અને કર્મ તેની ગતિ તે કર્મ ગતિ અથવા જે વડે જવાય તે ગતિ તે ભવ્ય ગતિને પામીને અસ્તિકાય અહિ ભાવ ગતિ પૂર્વ માફક છે તેને શુ કરે તે કહે છે જે ધર્માસ્તિકાય વિગેરે અસ્તિકાય છે તે ભાવ ગતિને પામીને સર્વે વિહગમ એટલે ચાર પૂર્વે કહેના અસ્તિકાયને પાચમા આકાશ વિશે રહેલ છે અને પોતાની સત્તાને કાયમ રાખે છે તે એક વિહગમ એટલે તે સદાકાળ વિહંગમજ છે પણ તેનુ વિહગમપણુ ન જાય (એમા કર્મ ગતિ ન લીધી પણ પોતાના સ્વરૂપની ભાવ ગતિ લીધી) કર્મ ગતિ પૂર્વે કહેલી તે અર્થવાળી છે તેના બે ભેદ કહેવાના છે તે કહે છે

चलन कम्मगइ खलु पडुच्च संसारिणो भवे जीवे ।
पोग्गल दव्वाइ वा विहगमा एस गुणसिद्धी ॥ १२१ ॥

ટીકાનો અર્થ—ચાલવું તે વડે કર્મ ગતિ તેમાં વિશેષ શું? એટલે લોકમાં જે ગમન આગમન થાય છે તે ચલન અને કર્મ શબ્દ વડે અહિં ક્રિયા તે ચલન અને ગતિ એ બે જોડી દેવા. એમાં ગતિનું વિશેષણ જે ક્રિયા છે તે ક્રિયા વિશેષણ જાણવું શા માટે? તો કે વ્યભિચારનો દોષ આવે છે, તેથી જો તેમ ન લઇએ તો નારકાદિક પણ ગતિ થાય છે તે બે ભેગી થઇ જાય તેવી રીતે ક્રિયાપણું ખાવા વિગેરેની અનેક પ્રકારની છે તેથી 'ચલન શબ્દ વિશેષ મૂક્યો. એ બે વડે ચલન નામની કર્મ ગતિજ લેવી, અનુસ્વાર નકામો છે ખલુનો અર્થજ કાર છે તે એમ સૂચવે છે કે ચલન કર્મ ગતિજ લેવી પણ વિહાય ગતિ ન લેવી. તેને આશ્રી સંસરણ એટલે સંસાર એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મ યુક્ત જીવોનું ગમન તે સંસારી એટલે એ માંથી સિદ્ધોને છોડી દીધા. 'ભવ' શબ્દ અહિં થાઓ એવા અર્થમાં છે જીવ એટલે ઉપયોગાદિ લક્ષણ જેમને છે એ બધાનો સામટો અર્થ એ છે કે ચલન કર્મ ગતિને આશ્રી સંસારી જીવો વિહગમ થાય છે વિહગ્ એટલે આકાશમાં ચાલે છે પોતાના બધા આત્મ પ્રદેશ સાથે તે વિહગમ છે તે પ્રમાણે પુદ્ગલ દ્રવ્ય વિગેરે છે પુદ્ગલ એટલે પુરાવું અને ગલન એટલે ગળી જવું એ બે ધર્મ જેને છે તે પુદ્ગલ જાણવું એવું જે દ્રવ્ય તે પુદ્ગલ દ્રવ્ય દ્રવ્ય લેવાનું કારણ કે વિપ્રતિપત્તિ (અવિશ્વાસ) દૂર કરવા માટે તે પ્રમાણે આ પુદ્ગલનો કેટલાક

ફકત વિદાય ગમન ભમરાનુ જેઇએ છે તે લીધુ છે (પુન શબ્દ અવધારણ માટે છે એટલે એનો અર્થ ભમરો સેવો તે અહિ પ્રયોજન બીજે સ્થળે વિદગમનો શબ્દ ગમે ત્યા જેમ વપરાય તેમ લેવો પણ અહિ ન લેવો

दाणेत्ति दत्त गिण्हण भत्ते भज्ज सेव फासुगेण्हणया ।
एसण तिगमि निरया, उवसहारस्स सुध्धि इमा ॥१२३॥

ટીકાનો અર્થ—દાન લેવુ એટલે આપેલુ લેવુ ન આપેલુ ન લેવુ, 'ભક્ત' એટલે 'ભજ' ધાતુ સેવાના અર્થમા છે તેનુ ભૂતકૃદત ભક્ત થાય છે ભજ એટલે વાપરવુ—ભોગવવુ અને અર્થ એટલે અહિ પ્રાસુક લેવુ એટલે આધા કર્મ વિરહિત લેવુ પણ બીજુ નહિ એષણા શબ્દનો અર્થ ગવેષણા વિગેરે ત્રણેને સેવાનો છે તેમા સાધુ ઉપયોગવત હોય આ ઉપનય વિશુદ્ધિ જાણવી તેનુ લક્ષણ હવે કહે છે

अवि भमर महुयरिगणा, अविदिन्न आवियति कुसुम रसं।
समणा पुण भगवन्ते नादिन्न भोत्तु इच्छन्ति ॥ १२४ ॥

ટીકાનો અર્થ—ભમરા ભમરીઓ ન આપેલ કુસુમ રસ લે છે અને સાધુઓ આપેલ લે છે (મધુકરી શબ્દ સ્ત્રીના સગ્રહ માટે છે) બીજા આચાર્યો કહે છે કે ભમરાની બધી જાતિ સેવા માટે છે, ભમરા રસ પીએ છે તે ન આપેલો પણ પીએ, પણ સાધુઓ ન આપેલુ લેતા નથી હવે સૂત્ર વડેજ ઉપસહારની વિશુદ્ધિ કહે છે તેમા કોઇ શકા કરે છે, 'દાણ ભત્ત સણે રયા', એનો અર્થ એ થાય કે ભક્તિવડે ઓનાવીને આધા કર્માદિ

उवमा खलु एस कया पुव्वुत्ता देसलक्खणोवणया ।
अणियय वित्तिनिमित्त अहिंस अणु पालणट्ठाए ॥ १२६ ॥

ટીકાનો અર્થ—મધુકરની તુલનામાં પૂર્વે કહ્યા મુજબ અંશ માત્ર સમાન છે એ ઉપનયથી જેમ ચંદ્રમુખી કન્યા તેમ અહિં એક જગ્યાએ પડી ન રહેવું જૂદી જૂદી જગ્યાએ ફરીને ગોચરી લેવી તેટલીજ ભમરાની ઉપમા છે અને તે દયા પાળવા માટે છે આ તે કહે છેજ (તૃતીયાના અર્થમાં પાંચમી વિભક્તિ જાણવી)

जह दुमगणा उ, तह नगरजण कया पयणपायण सहावा।
जह भमरा तह मुणिणो नवरि अदत्त न भुंजन्ति ॥१२७॥

ટીકાનો અર્થ—ઝાડોનો સમૂહ ફુલ ફળને કુદરતીજ આપે છે એજ પ્રમાણે નગરના લોકો પોતાની મેળે પોતા માટે કુદરતી રાંધનારા છે, અને ભમરા માટે ઝાડ જેમ ફુલવાળા થતા નથી તેમ મુનીઓ માટેજ રંધાતું નથી પણ એટલું વિશેષ છે કે ભમરા અદત્ત લે છે, મુનિ તેવું લેતા નથી તેજ નીચલી ગાથામાં કહે છે

कुसुमे सहावफुल्ले आहारंति भमरा जह तहा उ ।
भत्त सहावसिद्ध, समण सुविहिया गवेसंति ॥ १२८ ॥

ટીકાનો અર્થ—ફુલ જે સ્વભાવથી ખીલેલ છે તેમાંના રસને ભમરા પીએ છે એવી રીતે કે ફુલોને પીડા ન થાય એવી રીતે ગૃહસ્થોએ ઉદ્દગમાદિ દોષ રહિત પોતા માટે કરેલ ઓદન વિગેરે ભોજન સાધુઓ (સાધુ અનુષ્ઠાન કરનારા) શોધે છે

નસ, સ્થાવર જે જીવો છે તેમના હિતમા વર્તે છે આ સદ્ભાવિક એટલે પરમાર્થિક કાર્ય સાધુઓ કરે છે અન્ય આચાર્યો આ ગાથાના છેલ્લા બે પદને નિગમનમા વ્યાખ્યાન કરે છે, તે જોઇએ તેવુ સારૂ નથી તેથી કહે છે કે,

उवसहार विसुद्धा, एस समत्ता उ निगमणं तेण ।
वुच्चति साहुणोत्ति (य) जेण ते महुयरसमाणा ॥ १३१ ॥

ટીકાનો અર્થ—ઉપસંહાર વિશુદ્ધિ આ સમાપ્ત થઇ હવે નિગમનનો અવસર છે તે સૂત્રમા બતાવે છે નિગમન એટલે હાલનો વિચાર એટલે તેના વડે વધુ કહેવાય જે પ્રકાર વડે મધુકર જેવા છે એટલે કહે॥ ન્યાય વડે ભ્રમર જેવા છે

तम्हा दयाइगुण सुट्ठिएहिं, भमरोव्व अवहवित्तीहिं ।
साहूहिं साहिओ त्ति, उक्किट्ठ मगल धम्मो ॥ १३२ ॥

ટીકાનો અર્થ—તેથી દયા વિગેરે ગુણોમા સારી રીતે રહેલા 'આદિ' શબ્દથી મસ વિગેરે સમજવા તે વડે ભ્રમરા માફક ઉપદ્રવયાની વૃત્તિ વડે સાધુઓ સાધે છે ઉત્કૃષ્ટ મગળ એટલે પૂર્વે કહેલા નિર્દોષ ધર્મને સાધે છે હવે નિગમન શુદ્ધિ કહે છે

निगमण सुद्धी तित्थ, तराधि धम्मत्थ मुज्जया विहरे।
भणइ कायाण ते जयणं न मुणति न करेंति ॥ १३३ ॥

ટીકાનો અર્થ—નિગમન શુદ્ધિ કહે છે અહિ વાદી કહે છે કે ચરક પરિવ્રાજક વિગેરે ધર્મને માટે ઉદ્યમ કરતા વિચરે છે તેને પણ સાધુ કહેવા આચાર્ય ઉત્તર આપે છે 'તે

ઇષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુમા રાગ દ્વેષ ન કરવા વડે કષ્ણેંદ્રે રોકે છે આ પાચ મૂકવાનુ કારણ એ છે કે સાખ્ય મતવાળા ૧૧ ઇંદ્રિય માને છે તેના નિષેધ માટે, તેઓની ૧૧ ઇંદ્રિયો આ પ્રમાણે છે જીભ, હાથ, પગ, ગુદા, લિંગ, મન અને પાચ ઇંદ્રિઓ જૈનો તે માનતા નથી વળી આ તુ ભગવતી મકન ગુપ્તિનુ પાલન કરીને બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તથા કપાયને દમાવે છે અને ઉત્યમા લાવવા દેતા નથી આવેના કપાયને નિષ્ફળ કરે છે એટલે ગમ ખાઇને પણ સાધુપણુ પાળે છે

જ ચ તવે ઉજ્જુત્તા, તેણંસિ સાહુ લક્ખણ પુણ્ણ ।
તો સાહુણો ત્તિ ભણ્ણતી, સાહવો નિગમણ ચેય ॥૧૩૬॥

ટીકાનો અર્થ —પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળા તપમા આ કારણ વડે ઉદ્યમ કરનારા આ સાધુઓનુ સપૂર્ણ લક્ષણ છે આ પ્રકારે મોક્ષને સાધે છે તે સાધુઓ એથી મિદ્ધ થયુ કે મોક્ષ સાધે તે સાધુ પણ ચરકાદિક નહીં આ નિગમન છે આ દશ અવયવ કહ્યા એના પ્રયોગને વૃદ્ધાચાર્યો આ રીતે બનાવે છે 'અહિંસાદિ લક્ષણ ધર્મના સાધક તેજ સાધુઓ સ્થાવર જગમ જીવોને પીડા ન આપવાના હેતુથી તેનાથી બીજાઓ તેવી જીવ દયા ન પાળે તેથી વિપક્ષ ગિગ્ગ ભિક્ષુ ભૌતાદિ માફક, અહિં જેઓ સ્થાવર જગમ ભૂતના વિનાશના ત્યાગી છે તે બન્નેમા પ્રસિદ્ધ એવા પુરૂપ માફક અહિંસાદિ લક્ષણવાળા ધર્મના સાધક જોયા તે પ્રમાણે સાધુઓ સ્થાવર જગમ જીવોના રક્ષક એ ઉપનય છે તેથી સ્થાવર જગમ જીવની રક્ષા તે વડે

ટીકાનો અથ —ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગલ એ પ્રતિજ્ઞા કેવી રીતે? ઉત્તર-આપ્ત વચનનો નિર્દેશ છે તેથી આપ્ત એટલે વિશ્વાસ પાત્ર કારણ કે તે સપૂર્ણ રાગ દ્વેષનો ક્ષય કરેલા હોવાથી કહ્યુ છે કે આગમ તે આપ્ત વચનજ જાણવા અને દોષ ક્ષયથી તેને આપ્ત કહેવા વીતરાગ અસત્ય વાક્ય બોલે નહિ કારણ કે તેમને રાગદ્વેષના હેતુનો અસભવ છે તે આપ્તનુ વચન અમારો નિર્દેશ છે વાદી કહે છે કે 'આ આગમ વાક્ય છે એથી એ પ્રતિજ્ઞા નહિ' ઉત્તર વિપ્રતિપન્નના અપ્રતિપત્તિના નિબન્ધન પણાથી તેજ પ્રતિજ્ઞા છે તેમા કઈ દોષ નથી અથવા આ પાઠાન્તર છે તે સાધ્ય વચનનો નિર્દેશ છે જે સાધીએ તે સાધ્ય, બોલીએ તે વચન અર્થ એટલે જેનાથી તેજ બોલાય સાધવાનુ તે વચન એટલે સાધ્યવચન અથવા સાધ્ય વસ્તુ તેનો નિર્દેશ પ્રતિજ્ઞા એ પહેલો અવયવ કહ્યો. હવે બીજો કહે છે તે અધિકારે કરેલો ધર્મ તે જૈનેન્દ્ર સિદ્ધાન્તમા છે પણ અન્યત્ર કપિલાદિમા નથી કારણ કે પ્રત્યક્ષ આપણે જોઈએ છીએ કે વસ્ત્રથી નહિ ગાળેલા ઘણા પાણી વિગેરેના ઉપયોગમા રક્ત એવા બાવા વિગેરે જીવોને દુખ દેનાર છે તેમનામા ધર્મ ક્યાથી હોય? વિગેરે ઘણુ કહેવાનુ છે તે નથી કહેતા, ગ્રથ મોટો થાય અને પૂર્વે કહી ગયા છીએ તેથી પ્રતિજ્ઞાની વિભક્તિ એટલે પ્રતિજ્ઞાના વિષયના દૃષ્ટાન્તનુ જૂદુ જૂદુ સ્વરૂપ એ બીજો અવયવ થયો હવે ત્રીજો કહે છે

सुर पूइओत्ति हेऊ धम्मट्ठाणे ठिया उ जं परमे ।
हेउ विभत्ति निरुवहि जियाण अवहेण य जियंति ॥१३९

નામા રૂચિ નથી તે અધમ રૂચ તથા ધમ રૂચિને પણ મગળ બુદ્ધિએ નામ મગળ બુદ્ધિ વડેજ લોક નમે છે આ બન્નેનો વિપક્ષ તે પટેલા બે પ્રત્યેકના તથા શુદ્ધિ તેનો વિપક્ષ સાધ્મ વસ્તુનો વિપર્યય તે વિપક્ષ જાણવો એટલે લોકમા અધર્મ રૂચિ ઓને પણ મગળ બુદ્ધિ વડે લોકો નમે છે આ પ્રતિજ્ઞાનો વિપક્ષ છે તેઓનો અધર્મ જૂદો પડતો નથી જીનવચનના દ્વેષી તેના વડે તેની શુદ્ધિ તેમા પણ હેતુ પ્રયોગની વૃત્તિ વડે ધર્મ સિદ્ધિ છે (આ ગાથાનો પરમાર્થ એ છે કે જે લોકો અજ્ઞાની છે તેઓ જૈન ધર્મના દ્વેષી હિસક ગુરૂઓને પણ મગળ બુદ્ધિએ નમે છે અને જૈન ધર્મનો દ્વેષ નથી પણ જેઓ મસારી ગહિને હિસા કરે છે, તેમને ગૃહસ્થીઓ વડીલ માની મગળ બુદ્ધિ વડે નમે છે આ અહિ ખરેખરૂ મગળ નથી તે ભેદ પાડે છે)

विइय दुयस्स विवक्खो सुरेहिं त पूजंति जण्णजाईवि ।
बुद्धाइयवि सुरणया वुच्चन्ते णाय पडिवक्खो ॥ १४१ ॥

ટીકાનો અર્થ—બન્નેનું પૂરણ તે દ્વિતીય દ્વય એટલે હેતુ અને તેની શુદ્ધિ, તે પૂર્વે કહેલા એની અપેક્ષાએ બીજું કહેવાય તેનો આ વિપક્ષ છે અહિ યજ્ઞ કરનારાઓ દેવો વડે પણ પૂજાય છે એવી ભાવના છે યજ્ઞ કરનારા મગળ રૂપ નથી, જો કે તેઓ દેવોથી પૂજાય છે તેમનુ દેવોથી પૂજાવુ તે અકારણ છે આ હેતુનો વિપક્ષ છે તે પ્રમાણે ઇદ્રિયો નહિ જીતેલ તથા ક્રોધ વિગેરેથી ભરપૂર તેઓ વર્તે છે આ અથ વડેજ ધર્મ સ્થાનમા સ્થિત જે આપણે પૂર્વે સાધુ કહી ગયા તે હેતુ

અહિં જ દષ્ટાંત વિપક્ષ તથા તેનો પ્રતિષેધ છે, તેજ દ'ષ્ટાતને આગળ કહેશો કે જે વડે હેતુ વિભક્તિને જોડાજોડ અહિ નથી કહેતા ! તેજ પ્રમાણે અહિ દષ્ટાંત કહેતા પ્રતિજ્ઞા વિગેરેની પેઠે બન્ને રૂપનું પણ અસિદ્ધત તથા સાધુ લક્ષણનુ દષ્ટાત એવા એજ વિપક્ષ તથા પ્રતિષેધ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી સાધુ લક્ષણના દષ્ટતની આ શકા તથા પ્રતિષેધ આગળ જુદા ન કહેવા પડત, તેથી તેમ કરતા ટુકાણમા થાત તથા પ્રતિજ્ઞા હેતુ ઉદાહરણ રૂપ વિશુદ્ધિ સહિત ત્રણે અવયવો ક્રમસર કહેલા થાય, આચાર્યનો ઉત્તર-'અહિ દષ્ટાતની માફક પ્રતિજ્ઞા વિગેરે દરેકની આશકા તથા પ્રતિષેધ કરનારા છે તે પ્રમાણે કરીએ તો ઘણા અવ યવ થાય અથવા દ'ષ્ટાતની પ્રતિજ્ઞા વિગેરેની પેઠે વિપક્ષ તથા પ્રતિષેધ વડે જુદી આશકા તથા ખડન કહેવાનુ ન થાત એમ કરતા દસ અવયવ ન થત અને આ વાક્ય દશ અવયવવાળુ બીજી રીતે ભાગા પાડી કહેવાનુ છે, એ ન્યાયને બનાવવા માટે આ છે એથી કહ્યુ કે 'સાધુ લક્ષણ દષ્ટાતની આ શકા તેનો પ્રતિષેધ જુદો ન કહેવા વડે વિગેરે તે દૂર કરવુ જાણવુ થોડામા સમજે એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાદિ દરેક વિપક્ષ કહ્યો હવે પ્રતિજ્ઞા વિગેરેનો વિપક્ષ પાચમો અવયવ વર્તે છે તે બતાવતા કહે છે

एष तु 'अवयवाण चउण्ह पडिवक्खु पचमोऽवयवो ।
एत्तो छट्ठोऽवयवो विवक्ख पडिसेह त वोच्छं ॥ १४२ ॥

ટીકાનો અર્થ—એજ પ્રમાણે પ્રમાણ અગ લક્ષણવાળા પ્રતિજ્ઞા વિગેરે ચારનો વિપક્ષ પાચમો અવયવ છે વાદીની શકા- 'દષ્ટાતનો વિપક્ષ અહિ કહ્યો છેજ છતા ચારનુ છે એમ કેમ

મગળ પૂર્વે કહેલા ધર્મ વડેજ જાણવુ, પણ જીન વચનથી બહાર અથવા સસરા વિગેરે મોક્ષ માટે મગળ રૂપ ન લેવા વાદીની શકા–'મગળ બુદ્ધિ વડેજ માણસો નમે છે એ કેવી રીતે તેમા ઘટશે?' ઉત્તર–મગળની બુદ્ધિવડે પણ ગોવાળાઆની સ્ત્રીઓ વિગેરેની અવિવેક વડે બુદ્ધિ ખીલેલી ન હોવાથી તેઓ ભલે નમે પણ તેથી મોક્ષના નિશ્ચય રૂપ મગળ ન થાય જેમ કોઇ આખના રોગીને બે ચદ્ર દેખાય છતા બુદ્ધિમાન પુરૂષ ચક્ષુથી બે ચદ્રની પ્રતીતિ સ્વીકારતા નથી એ તો અછતી વસ્તુને વસ્તુરૂપ પણ આરોપવા વડે તેની પ્રતીતિ થાય છે પૂર્વે કહેલા બે તેના વિષયમા તેનો વિપક્ષ કહ્યો આ પ્રમાણે પહેલા બેના વિપક્ષનો પ્રતિષેધ કરીને હવે હેતુ તથા તેની શુદ્ધિ તેનો વિપક્ષ તથા પ્રતિષેધ કરે છે

अजिइंदिय सोव हिया वहगा जइ तेऽधि मान पुज्जंति।
अग्गिवि होज्ज सीओ हेउविभत्तीण पडिसेहो ॥ १४८ ॥

ટીકાનો અર્થ–જેમણે પાચે ઇંદ્રિયો જીતી નથી તેઓજ એવુ બોલે છે તથા કપટ સહિત વર્તે છે તે માયાની પરને ઠગનાર છે તેઓ પાસે વસ્ત્રાદિ અનેક પ્રકારે પરિગ્રહ વર્તે છે તે મહા પરિગ્રહવાળા છે તેઓ પ્રાણીનો વધ કરે છે તે યાજ્ઞિકો જેઓ પૂર્વે કહેલા અજીત ઇદ્રિય વિગેરે દોષથી દુષ્ટ થયેલા,યજ્ઞ પૂજનાર જેઓ છે તેઓ જો પૂજાય છે તો બળતો અગ્નિ પણ ઠડો થવો જોઇએ પણ તે કદાપિ ઠડો થતો નથી તથા આકાશમા કમળની માળાઓ થવી જોઇએ અને તે વાજણીના સ્તનની શોભા માટે થવા દો તેમ પણ થતુ નથી જેવી રીતે

દૃષ્ટાંત કહે છે

अरिहंत मग्गगामी दिट्ठंतो साहुणोऽवि समचित्ता ।
पागरएसु गिहीसु एसते अपदमाणा उ ॥ १४६ ॥

ટીકાનો અર્થ—પૂજાને યોગ્ય માટે અર્હંત, કર્મ પાછળ ન વવે માટે અરિહંત દૃષ્ટાંત છે તે સબંધ છે તેના માગમા જનારા એટલે તેના કહેલા માર્ગે વર્તવાનો જેમનો આચાર છે તે સાધુઓ સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે યોગોથી મોક્ષને સાધે છે તે દૃષ્ટાંત છે તે સાધુઓ રાગદ્વેષ રહિત ચિત્તવાળા જાણવા શુ તેઓ પણ દૃષ્ટાંત છે? હા, અહિંસાદી ગુણ યુક્ત હોવાથી તે છે વળી ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે આહાર બનાવેલો તેઓ શોધે છે પણ ન રાધવા, ન રધાવવા વડે આરભ કરવાની પીડા રહિત તેઓ છે એ પ્રમાણે બે પ્રકારે દૃષ્ટાન્ત કહ્યો. દૃષ્ટાંત વાક્ય આ છે તે સત્કારીને કહેવુ અર્હંતોની માફક સાધુઓ પૂજાય છે સાતમો અવયવ કહીને આઠમો કહે છે

तत्थ भवे आसंका उद्दिस्स जइवि किरए पागो ।
तेण र विसम नाय वासतणा तस्स पडिसेहे ॥ १४७ ॥

ટીકાનો અર્થ—તે દૃષ્ટાનમા આશકા થાય કે 'સાધુને ઉદ્દેશીને કોઈ કરે અને કાઇ બાળકોને આશ્રી રાધે તો ગ્રહસ્થીઓને તે દોષ લાગે કે કેમ?' તેનો ઉત્તર આ છે આ વિષમ દૃષ્ટાન્ત છે ખરી રીતે રંધાવવા ઉપર જો આજીવિકા કરતા હોય તો નિર્દોષ વૃત્તિનો અભાવ થઈ જાય એ અમે પૂર્વે કહ્યુ છે કે સાધુઓ નિર્દોષજ તપાસીને લે આઠમો અવયવ થયો

લેવુ કે ન લેવુ કે ઉપેક્ષા કરવી તે જાણીતામા થાય, પણ અ
જાણ્યામા કેવી રીતે થાય ? આ લોકમા લેવા યોગ્ય ફુલની મા
ચદન, સ્ત્રી વિગેરે છે અને ન લેવા યોગ્ય ઝેર, શસ્ત્રો ઘાક
વિગેરે અને ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય ઘાસ, ધૂળ વિગેરે અને
લોક સબધી સમ્યગ્દર્શન વિગેરે લેવા યોગ્ય છે તથા મિથ્ય
વિગેરે ત્યજવા યોગ્યછે અને વિવક્ષા વડે અભ્યુદય વિગેરે ઉ
કરવા યોગ્ય છે આ અર્થમા યત્ન કરવો એટલે આ અનુ
આ લોક પરલોકના ફળ વાછક જીવે યત્ન કરવો તે અણુ
ણ્યામા વર્તતાં ફળ સિદ્ધિ થતી નથી એજ પ્રમાણે બીજા
પણ કહે છે કે 'જ્ઞાન તેજ પુરૂષોને ફલ દેનાર છે, પણ
ફલવાળી નથી મિથ્યા અને અજ્ઞાનથી પ્રવર્તેલાને ફળ પ્રાપ્તિ
અસભવ છે તેથી પરલોકના ફળ વાછનારે જાણીતામાજ પ્રવ
કરવુ જૈન સિદ્ધાત પણ તેમજ કહે છે પહેલુ જ્ઞાન અને
દયા આ બધા સાધુઓ આશ્રી છે બિચારો અજ્ઞાની શુ કર
અથવા પુણ્ય પાપને કેવી રીતે જાણે ? વિગેરે છે અને તેથ
એમ સ્વીકારવુ કે જ્ઞાન એ મુખ્ય છે જે જ્ઞાન વડે તીર્થ
ગણધરોએ ફક્ત અગીતાર્થનેજ વિહારાદિક ક્રિયાનો પણ નિ
કર્યો છે આગળ કહે છે કે ગીતાર્થનો વિહાર હોય અ
ગીતાર્થ સાથે વિહાર હોય તે સિવાય ત્રીજો વિહાર જીનેશ્વરે
નથી એમ અભિપ્રાય છે કે આધળા પાછળ આધળા જાય
સીધે રસ્તે ન જાય તેમ પ્રથમ ક્ષય ઉપશમિક જ્ઞાન બતા
ક્ષાયિકને આશ્રી પણ તેનુજ વિશિષ્ટ ફલ સાધનપણુ જા
વળી જીનેશ્વર પોતે પણ સસાર સમુદ્રને કિનારે આવ્યા છતા

બધાને પણ તે નયને પ્રથમ કરનારે કર્યું તેથી આ પણ માની લો, કે તીર્થંકર ગણધરોએ ક્રિયા રહિત પુરૂષોનું નામ નકામું કહ્યું છે જેમકે સિદ્ધાંત કહે છે કે ઘણાએ શ્રુત ભણ્યે પણ ચારિત્ર રહિતને શું લાભ? જેમ આંધળાને હજારો દીવા કર્યા હોય તો શું ફાયદો? એટલે કે જોવા વિના હજારો દીવા નકામા છે અહિં તે એમજ સિદ્ધ કરે છે કે બધું ક્રિયામાંજ છે આ તો ઉપશમ ચારિત્ર આશ્રી કહ્યું અહિં ક્રિયા તે ચારિત્ર લેવું તે ક્ષાયિકને આશ્રી પણ તેનુંજ ઉત્તમ ફળનું સાધકપણું જાણવું જેથી અરિહંત ભગવાનને પણ કેવળી જ્ઞાન થયા પછી પણ બધા કર્મનો નાશ કરનાર પાંચ હ્રસ્વ અક્ષર ઉચ્ચારણ માત્ર કાળની સર્વ સંવર રૂપ ક્રિયા તે ચારિત્ર ક્રિયા જ્યાં સુધી તેને ન મળે ત્યાં સુધી મોક્ષ નથી તેથી આ લોક પરલોકના હિત માટે ક્રિયા મુખ્ય થઈ આ ક્રિયાવાદીનો ઉપદેશ છે તે નય બતાવ્યો એટલે આ નય વાળો જ્ઞાન વચન ક્રિયારૂપ અધ્યયનમાં ક્રિયાનેજ ઇચ્છે છે કારણકે તેનું સ્વરૂપ તેવું છે પણ તે જ્ઞાન વચનને ગૌણ માની ઇચ્છતો નથી એમને ઉપાધ્યમાનને ન ઇચ્છતા ગુણ ભૂતને ઇચ્છે છે અહિં આ બે નયની યુક્તિઓ વડે શિષ્યો શંકા થાય કે આમાં બન્નેમાં યુક્તિઓ છે તો સાચું શું? આચાર્યનો ઉત્તર—જ્ઞાન ક્રિયા નય જુદા બતાવી હવે પોતાનો પક્ષ બતાવે છે

सव्वेसिंपि नयाण बहू विहं वत्तव्वय निसामेत्ता ।
तं सव्वनयविसुद्धं जं चरणगुणट्ठिओ साहू ॥ १-१ ॥

ટીકાનો અર્થ—મૂળ નય તથા તેના ભેદો દ્રવ્યાસ્તિક

ફક્ત મૂળ સૂત્રના ભાષાન્તરો વાંચનારાને સૂત્રનું ત
વધારે ખુલાસાથી સમજાય માટે ટીકાના ભાષાન્તરો ં
વાચવાં જોઇએ તે નીચે પ્રમાણે તૈયાર છે

બાર રૂપિયા	દશવૈકાલિક સપૂર્ણ સટીકનુ ભાષાન્તર છે
	આચારાગ (૧લા અધ્યયન સિવાય) ૪ ભા
	સુયગડાગ-બે ભાગ-(ત્રીજો છપાય છે)
	આવશ્યક નિર્યુક્તિની ટીકાનુ ભાષાન્તર-૧ ભા

૨૫ વ્યવહારસૂત્ર મૂળ નિર્યુક્તિ ટીકા ટુંક ગુજરા
સાર સાથે–

૦—૩—૦ નવ પદ આરાધન વિવેચન–

શ્રી મોહનલાલજી જૈન શ્વે-જ્ઞાનભ
સુરત—ગોપીપુ

ભાવનગર, અમદાવાદ, પાલનપુર વિગેરેમા મળશે

પ્રકાશક –છોટાલાલ નાથાલાલ ઝવેર-સાચાપુરા પણ મ